

Et Glimt af Gud

En mayalandsby og
dens bibelhistorier

INDLEDNING

På besøg hos Don Alfonso

EN SEN EFTERMIDDAG går jeg sammen med min ven og kontaktperson, etnografen Christian Rasmussen forbi mayabonden og sjamanen¹ Don Alfonsos hytte, der ligger i udkanten af landsbyen Xocen (udtalt: sjokeen) på det nordøstlige hjørne af Yucatanhalvøen i Mexico.

Don Alfonso er ikke kommet hjem fra sin milpa (majsmark) endnu, men hans søn, som ikke rigtig gider dyrke landbrug som sin far og i stedet prøver at ernære sig som træskærer, lover at spørge, om det kan passe, at vi kommer forbi i morgen for at lytte til fortællinger. Næste dag ved nitiden møder vi op, og Don Alfonso tager smilende imod os. Han er en tæt og stærk mand på 48 år. Vi får tilbudt et par træskamler i skyggen af palmetræet foran hytten og en skål Pozole (kornvælling). „Velkommen og værsgo at tage plads, hvad skylder jeg æren?“ „Ja, Don Pedro her er på besøg for at lytte til og optegne de Bibelhistorier, der fortælles her i Xocen,“ meddeler Christian Rasmussen. „Hvad vil I høre om?“ „Måske kunne vi begynde med Adam og Eva.“ „Meget gerne!“ Og så går Don Alfonso i gang.

„I² begyndelsen kendte Adam og Eva endnu ikke til synd. Gud passede på dem, og de passede Guds dyr.

En dag siger Vorherre til Adam: „I morgen klokken 12 vil jeg komme og plukke nogle bananer, som I kan spise.“

Adam og Eva fulgtes altid sammen, og nu sad de og ventede og ventede på Vorherre.

Klokken var over 12, og Gud var stadig ikke kommet for at plukke bananerne til Adam og Eva.

Til sidst beder Eva Adam om at plukke nogle bananer: „For jeg er meget sulten.“

„Nej,“ svarer Adam, „ikke før end Gud kommer og plukker dem og

¹ På maya: j'men. Selv kalder Don Alfonso sig for „maya præst“. Han opfatter sit arbejde som liggende i forlængelse af den lokale katolske præsts virksomhed. Han er traditionsbærer, lokal medicinmand og leder af en række folkereligøse ceremonier. Men han bedriver ikke okkult virksomhed, understreger han, samtidig med at han fortæller historier om, hvordan andre sjamaner i byen har indgået handler med de mørke magter.

² Fortællinger genfindes på side 25-26 med tilhørende kommentarer.

giver os dem til at spise.“ Men til sidst bliver Adam træt af at høre på, at Eva er sulten, så han plukker 2 bananer. Han giver den ene til Eva, og beholder selv den anden. De har kun lige fået skrællet bananen da Gud kommer til syne.

Adam og Eva gemmer i en fart bananerne mellem deres ben, så Gud ikke skal se dem. Men Vorherre har set det, og han kommer hen til dem og siger: „Udmærket mine børn, I ventede ikke på at jeg gav Jer bananerne. I tog dem selv.“

Adam og Eva forsvarede sig med at sige: „Men vi ventede og ventede, men du kom ikke.“

Så faldt Guds dom: „Sket er sket, og lad det så blive som det er!“ Hvorpå Gud velsignede dem.

Nu opdagede Adam at han havde fået køn, og Eva lige sådan. „Det må så blive som det nu er,“ sagde Adam, men han var alligevel noget overrasket:

„Før pokker, hvordan er det sket. Før var det ikke sådan, og se nu hvordan jeg ser ud.“

„Fra nu af,“ sagde Gud, „kan I spise alle de bananer I vil. Men fra nu af vil I også begynde at synde.“ Kort efter fik Adam og Eva en søn, den næste dag en anden søn, og den tredje dag fødtes den tredje søn.“

SPROGET ER SPANSK, kun enkelte gange stopper Don Alfonso og leder efter et ord, og et par gange spørger han sønnen om, hvordan man kan udtrykke det her mayaord på spansk. Med levende øjne og stort engagement øser han ud af sit righoldige lager af gode historier med nærmere eller fjernere forbindelse til den bibelhistorie, jeg kender derhjemmefra. Mit spansk er ikke imponerende, men jeg glæder mig over at spansk også er en slags fremmedsprog for fortælleren, for det betyder, at han ikke kaster sig ud i meget komplicerede sætningsopbygninger og ikke bruger flere forskellige ord, end det er nødvendigt. Og så rummer bibelhistorierne den fordel for lytteren, at hvis man mister tråden i en historie, så er det bare at vente lidt, til der dukker et navn eller et sted op, man kender: Adam, Noa, Jerusalem, Pilatus, så kan man stå på igen dér.

Da Don Alfonso har fortalt løs i 2½ time – vores ører er ved at hænge noget med spidserne, mens han ser lige så kvik ud, som da han begyndte – spørger

han, om vi ikke er sultne, om vi ikke har lyst til en Camotte, en rodfrugt, der koges og spises med ske, som en bagt kartoffel. Jo tak. Vi spiser og takker for formiddagen og går så hjem og prøver at skive fortællingerne ned så godt vi nu husker dem. Så tager Christian Rasmussen hjem til sin familie og sit arbejde i Merida, og jeg prøver i løbet af den følgende måned at lytte mig ind på flere af byens fortællinger.

En måneds tid senere møder vi igen op hos Don Alfonso lige inden solnedgang. Om vi kan få lov til at høre bibelhistorierne en gang til og tage dem på bånd. Jamen, det er vi da så velkomne til, hvad med i morgen formiddag?

Næste formiddag sidder vi der så igen på de små træskamler i palmens skygge og lytter. Mine ører er ved at vænne sig til sproget. Vi spørger, Don Alfonso fortæller løs, og båndoptageren kører. Tre timer. Så er det hjem i vores egen hytte og frem med den bærbare PC. Båndene bliver lyttet igennem, Christian Rasmussen oversætter fra spansk til dansk og jeg skriver ned: 12 ½ sider. Det bliver langt ud på natten, før vi er færdige. Vi læser det igennem og noterer os en række ting, vi ikke har forstået, som er uklare eller historier, vi ønsker uddybet. Næste dag står vi der så igen og spørger Don Alfonso, om han mon har tid til nogle uddybende spørgsmål her en af dagene. Ja, han skal jo også passe sin milpa, ler han, men vi kan da komme i morgen eftermiddag, når han er kommet hjem fra arbejde. Vi har skrevet en række spørgsmål op, og Don Alfonso lytter og svarer og uddyber og fortæller løs med usvækket energi og entusiasme. Endnu 2 timer kom på båndet. Hjem og lytte, oversætte og skrive ind på den bærbare, og konstatere, at der stadig er nogle løse ender og uafklarede spørgsmål. Da vi næste dag står der igen smiler Don Alfonso og spørger med et glimt i øjet, om hvornår det nu er, vi skal rejse hjem. Jamen selvfølgelig har han da tid til at forklare os lidt mere, værsgo og tag plads! Og så får vi de sidste spørgsmål og uklarheder på det rene.

IDEEN

INDEN JEG NU fremlægger de historier, Don Alfonso og de andre fortællere i Xocen fortalte, og de refleksioner, de har givet mig anledning til, først lidt om, hvordan jeg var havnet der på skamlen under palmen i Xocen, og hvorfor det nu er blevet til den bog, du sidder med mellem hænderne.

3 · Ebbe Kløvedal Reich: Frederik . En folke-
bog om N.F.S. Grundtvigs tid og liv, Gylden-
dal 1972

4 · Peter Fischer-Møller: Individ og Fælles-
skab – en udviklingslinie i N.F.S. Grundtvigs
forfatterskab 1807-1834, Arken Tryk 1980

5 · Jfr. Den gamle indiske legende (fortalt efter
hukommelsen) om de tre blinde, der blev ført
hen til en elefant og fik til opgave at beskrive
det, de stod overfor. En fik fat i et ben og gav
sig til at tale om noget, der lignede et stort træ
med knudret bark. Den anden fik fat i halen og
fortalte om noget meget levende og bevægeligt
som en slange. Den tredje stod med snablen og
mente, at det var en slags bøjeligt rør. Hver af
de tre indfangede noget og gik skævt af andet,
hver lagde sin brik til det samlede billede af en
elefant.

6 · Broderierne sælges via non-profit-firmaet
Maya-Broderi, der kan besøges på hjemmetsi-
den: WWW.MAYA-BRODERI.DK

Det begyndte, da jeg læste teologi i midten af 70erne og stødte på N.F.S. Grundtvig i Ebbe Reichs fortolkning af ham i bogen „Frederik“³. Interessen for Grundtvig blev til et speciale⁴ og arbejdet med hans forfatterskab åbnede mine øjne for, at han var meget mere end det antikverede nationalistiske ikon, han i disse år markedsføres som. For mig blev beskæftigelsen med Grundtvig og hans tanker om vekselvirkningen mellem det folkelige og det kristelige en ny og frugtbar indfaldsvinkel også til synet på forholdet mellem kristendommen og verden udenfor den vestlige kulturkreds. Jeg var præget af tidens overvejende kritiske holdning til kristen mission og dens påvirkning af og sammenhæng med kolonialismen. Men jeg blev udfordret af Grundtvigs universalhistoriske måde at tænke om kristendommen som en fortsat udviklingshistorie, en endnu uafsluttet opdagelsesrejse i betydningen af dette, at Gud inkarnerede sig, at Gud blev menneske i Jesus fra Nazareth. Herudfra sprang Grundtvigs store økumeniske vision af, hvordan denne kristendommens kerne, inkarnationens mysterium, i historiens løb har udfoldet sit betydningspotentiale i mødet med en række forskellige kulturer. Tanken er, at kulturen er som et vindue, hvorigennem vi ser Jesus og hans historie. Hver kultur giver os adgang til at se evangeliet fra en bestemt vinkel med de muligheder og de begrænsninger, netop den vinkel rummer.⁵

Jeg har siden min studietid fundet, at dette er en meget inspirerende forestilling om forholdet mellem kristendommen og de kulturer, som jeg gerne ved lejlighed ville studere nærmere. Lejligheden bød sig, da jeg i begyndelsen af 2002 fik mulighed for at benytte en 3 måneders studieorlov til at rejse til Mexico, hvor jeg i 5 uger boede i landsbyen Xocen for at studere den lokale mayaindianske befolknings måde at fortælle om og udtrykke deres kristentro.

Denne mulighed havde åbnet sig helt tilfældigt, da jeg nogle år tidligere på en turistrejse til Mexico havde mødt en gammel bekendt, etnografen Christian Heilskov Rasmussen, med hvem jeg efterfølgende fik et samarbejde omkring salg af mayaindianske broderier til danske kirker⁶.

Undervejs i dette samarbejde hørte jeg om det etnografiske arbejde Christian Rasmussen og hans ægteviv, den mexicanske antropolog Silvia Terán havde været i gang med i mange år i landsbyen Xocen. Jeg stiftede bekendtskab med nogle af de mundtlige fortællinger, de havde indsamlet, heriblandt en række meget originale, morsomme og tankevækkende bibelhistorier. Det

blev udgangspunktet for orlovsprojektet: at lytte til mayaindianernes måde at fortælle bibelhistorie på for herigennem at forsøge at afdække sammenhængen mellem kultur og kristendom i et mayaindiansk perspektiv.

Christian Rasmussen introducerede mig for familien Canul og andre gode folk i Xocen – og der sidder vi så under palmen på træskamlen foran Don Alfonsos palmetækte hytte og lytter til hans bibelhistorier.

LÆSEVEJLEDNING

DENNE BOGEN FALDER NU i tre dele.

Første del er en uddybning af det af Grundtvig inspirerede syn på vekselvirkningen mellem kultur og kristendom, som er min indfaldsvinkel til materialet.

Anden del er en præsentation af landsbyen Xocen og nogle af dens beboere, samt de historiske forhold, der har ført til at folkene i netop denne landsby er meget traditionsbevidste og –bevarende og har gjort, at stedet også blandt mange andre maya-indianere på Yucatan halvøen betragtes som noget specielt.

Den tredje og største del af bogen er en hovedsageligt efter den autoriserede Bibel struktureret⁷ gengivelse af den række bibelhistorier og bibel relaterede fortællinger, Christian Rasmussen og Silvia Terán har indsamlet gennem deres årelange etnografiske arbejde i landsbyen suppleret med en række fortællinger, som jeg selv hørte og sammen med Christian Rasmussen optog og fik nedskrevet i løbet af de 5 uger, jeg boede i landsbyen.

Disse fortællinger, som her udgives på dansk for første gang – ja nogle af dem figurerer her for første gang på tryk overhovedet – er bogens kerne. Sideløbende hermed bringes dels en række kommentarer og perspektiverende tekster samt mere personlige teologisk orienterede kommentarer, dels en række fotos fra landsbyen Xocen optaget og kommenteret af Christian Rasmussen.

Jeg har gennem de forløbne 3 år holdt omkring 60 foredrag om „mine“ mayaindianere og deres bibelhistorier rundt om i sognegårde og forsamlingshuse, og spørgsmål og kommentarer derfra ligesom den store interesse tilhørerne har mødt stoffet med, har tilskyndet mig til at få materialet udgivet, ligesom det har været med til at forme den måde, det her fremlægges på.

Det er mit håb, at den tværfaglige lyst- og dannelsesrejse, som jeg med

⁷ Det har gennem lytning til bibelhistoriske fortælleforløb gennem mange år vist sig, at der ikke blandt folk i Xocen er en bestemt rækkefølge i historierne, som man fortæller dem. Fra gang til gang tager fortælleren fat, der hvor man nu finder en anledning, og herfra knyttes fortællingerne sammen som fortælleren i situationen associerer, idet der dog sædvanligvis er et vist kronologisk forløb frem mod mayakon- gens sejr over de hvide og de sidste tider.

projektet her begav mig ud på, og som jeg med bogen har prøvet at få fæstnet på papir, kan være til glæde og inspiration og vække til undren og eftertanke for læserne, som den har gjort det for mig selv.

I GRUNDTVIGS FÆDRELAND kan mange stadig mumle med på noget om sammenhængen mellem det folkelige og det kristelige, at „den har aldrig levet, som klog på det er blevet, han først ej havde kær“, og at det handler om „menneske først og kristen så“. At det måske mest bliver til det med mennesket, og at det kristelige gemmes til en senere lejlighed, er en anden sag.

I den grundtvigske tradition værnes der fortsat om den mundtlige fortælling. Og Danmarkshistorien, Bibelhistorien og den nordiske mytologi er på skemaet ikke kun i friskoler og på højskoler, men også i folkeskoler landet over.

Men hvorfor egentlig? Det er som om man har glemt begrundelsen. Eller man har fundet sin egen begrundelse i et nynationalistisk projekt, der vil kæde danskhed og kristendom sammen som et åndeligt værn mod alt det meget fremmede, der trænger sig ind på os som følge af globaliseringen.

SØNDAGSSYNET

PÅ DEN BAGGRUND kan det være nyttigt at se, hvad der egentlig var Grundtvigs egen begrundelse for sit folkelige oplysningsprojekt. Det havde sin rod i en forestilling, som første gang dukkede op for ham i hans første store personlige krise i 1810, og som siden lå som en grundtone under både hans prosaforfatterskab og hans salmedigtning, et „søndagssyn“, som fandt sin mest udfoldede form i hans 833 strofer lange digt fra 1855: Christenhedens Syvstjerne.⁸

Det er forestillingen om, at samtidig med at der er sket en fuldstændig, enestående og afgørende åbenbaring af Gud i og med Jesus fra Nazareth, så rummer denne inkarnation sit eget mysterium.

Som ethvert menneske vedblivende er et mysterium for sig selv og sine omgivelser, et mysterium som i stadig nye møder med mennesker og situationer blotlægger nye sider af sit væsen, sådan også med Jesus. Man bliver ikke så let

8 · N.F.S. Grundtvig: Christenhedens Syvstjerne, Først offentliggjort i Dansk Kirketidende. I 1860 udgivet som samlet værk. Her citeret efter den af Th. Balslev kommenterede udgave, København 1955

færdig med ham. Ja, opgaven med at fatte hans virksomhed og budskab, hans ord og gerning, og dermed den åbenbaring af Gud, som han var og er, den opgave vil først være slut ved tidernes ende.

Undervejs dertil har en række kulturer deres at bidrage med i oplysningsprojektet. For Grundtvig drejer det sig først og fremmest om 7 „folkemenigheder“, som han kæder sammen med menighedsbrevene i Johannes Åbenbarings 2. og 3. kapitel. Det drejer sig om den hebraiske, den græske, den latinske, den angelsaksiske, den tyske og den nordiske menighed. Hvor den sidste menighed, der afslutter kristenhedens historie inden tidernes ende skal være, er et åbent spørgsmål, men Grundtvig gættede på, at det ville være i Indien. Det ville passe så smukt, at historien var begyndt med en ældgammel skriftkultur og ville ende i en tilsvarende gammel skriftkultur. Det er i parentes bemærket en af årsagerne til, at grundtvigsk sindede folk, der ellers ikke har engageret sig særligt i ydremissionsvirksomhed netop gik ind i arbejdet i Indien, såvel i Porto Novo Missionen som i Santalmissionen.

Man kan se „søndagssynet“ reflekteret i Grundtvigs verdenskrønike fra 1812⁹, hvis egentlige mål er at vække det danske folk til den verdenshistoriske opgave, det er at løfte arven som den 6. menighed. Og man kan genkende strukturen i hans „Sangværk til den Danske Kirke“¹⁰, hvor gendigtninger af salmer fra de 5 foregående menigheder fylder omtrent lige så meget som Grundtvigs gendigtning af ældre danske samer og hans egne selvstændige digterværker.

Var trods alle Brøst og Klikke
Mennesket ei af Guds Æt
Ligned Mennesket slet ikke
Gud i Ord og Tankesæt,
Os saa lidt som Spurv og Svale
Kunde da Guds Aand tiltale,
Vi saa lidt hans Ord forstaae!

Og for hvert et Folk i Aanden
Grændse Gud har sat og Skiel,
Som ei flyttes kan af Haanden
Havde end den Romer-Held,

9 · N.F.S. Grundtvig: Kort Begreb af Verdens Krønike i sammenhæng, København 1812, findes optrykt i N.F.S. Grundtvigs Udvalgte Skrifter ved Holger Begtrup, 2. bind s. 167ff, sml. PFM 1980 s. 38-47

10 · N.F.S. Grundtvig: Sangværk til Den Danske Kirke. Første bind blev udgivet i København i 1834, meed tiden udvidet til i alt 5 bind plus et kommentarbind, København 1945

Skiellet er i Hjerte-Grunden
Maalet er i Folke-Munden
Kraften er i Folkets Aand!

Og som Kraften, saa er Tiden
Afmaalt til hvert Folkefærd,
Somme før og andre siden
Mærke, Herren dem er nær
Med hans Aand da vidner deres
At hos dem Guds Børn formeres
Saa Hans Lys er Lys i dem!

Han er Lyset, de Guld-Stagen,
Gjort med Lysets egen Haand,
Som til Solen passer Dagen
Saa vor Mund til Herrens Aand,
Af hans Viisdom til Guds Ære
Vi faaer alt, hvad vi kan bære,
Men saa ei det mindste meer!¹¹

11 · N.F.S. Grundtvig: Christenhedens Syvstjerne, udg. af Th. Balslev, København 1955, Søndagssynet str. 41-44

KULTURERNE SOM FORSKELLIGE VINDUER TIL KRISTENDOMMEN

GRUNTANKEN I „SØNDAGSSYNET“, sådan som det udfoldes i Christenhedens Syvstjerne, er, at hver kultur er som et vindue, hvorigennem man ser en bestemt side af inkarnationens mysterium, at hver kultur ud fra sine naturgivne vilkår, sit sprog, sin mytologi og historie har forståelsesforudsætninger for at opfatte bestemte sider af, hvad det var, Jesus sagde og gjorde, og hvad der var på færde med ham. Men menighederne har også deres blinde vinkler, som blokerer eller bremser det evangeliske anliggende. Man kan finde et udvalg af vers fra digtet om den 6. menighed, den nordiske, i Højskolesangbogens nr. 150: „Ingen har guldtårer fældet.“

Uanset den poetiske kraft i Grundtvigs søndagssyn, kan det i dag være svært at opfatte sammenkædningen mellem Johannes Åbenbaring og bestemte

folkeslag og kulturer i historiens løb som andet og mere end en rent personlig, tidsbundet, poetisk-mytologisk forestilling. Men synet lader sig „afmytologisere“.

Hvordan kan vi overhovedet forholde os til og tale om Gud? Martin Luther kaldte den Gud vi møder udenfor den bibelske fortælling, den Gud vi møder i naturen og de menneskelige erfaringer med det for „Den skjulte Gud“. K.E. Løgstrup taler om Gud som magten til at være til i alt hvad der er til. Denne Gud, som virker alt i alle, denne Gud kan intet menneske tåle at møde direkte og uformidlet. Gud må af hensyn til mennesket vise sig under maske.

Skaberværket er en af Guds masker. Vi kan sanse og erkende Guds nærvær i skaberværket, men vi kan ikke af den tvetydige verden vi lever i og vores eget af ondt og godt splittede menneskeliv, se ind bag ved masken, slutte os til Guds væsen. Gud har i tidens fylde åbenbaret sit væsen for os mennesker i Jesus fra Nazareth. Gud har gennem hans ord og gerninger, hans liv og død og opstandelse åbenbaret en kosmisk vending, et utvetydigt budskab om sin grænseløse kærlighed og ubetingede barmhjertighed, og et vidnesbyrd om at døden ikke længere er den endelige grænse for menneskelivet og skaberværket.

Også i sin åbenbaring bærer Gud maske. Dels er det ikke umiddelbart til at se og forstå, at den almægtige skaber viser sig for mennesker og verden i et afmægtigt menneske, det er kun synligt for troen. Dels rummer ethvert menneskeliv – også Jesu – en gåde, et mysterium. Hvem et menneske er, og hvad det har at betyde, hvordan dets væsen var og hvad det havde på hjerte, det er en lang historie og det kræver mange synsvinkler. Vi kender det fra gravøllet efter en god begravelse, hvordan deltagerne hver kan fortælle deres historie, og det føjer alt sammen nye sider til billedet af det liv, der nu er levet til ende. Det er som at lægge et puslespil. Hver har sine brikker at bidrage med. På samme måde med inkarnationens mysterium. Det er bevidnet fra begyndelsen i Det nye Testamente. Vi har ikke én autoriseret beretning om Jesus, men hele fire evangelier, og de er på en række punkter forskellige og lader sig ikke uden videre modsigelsesfrit føje sammen. Efterhånden som kristendommen bredte sig fra person til person, fra land til land, fra kultur til kultur så man Jesus Kristus fra stadig nye vinkler med stadig nye forudsætninger og forståelseshorisonter, og det betød at stadig nye mosaiksten blev føjet til billedet af hans liv og betydning. Hver kultur er som et vindue til kristendommen, og hvis vi skal blive kloge på

hvad kristendommen rummer, så må vi gøre os den ulejlighed at bede om lov til at se ind igennem andre kultures vinduer og se, om vi der kan få øje på andet og mere, end hvad vi var blevet opmærksom på fra vores eget perspektiv.

OM INKULTURATION

Den sydafrikanske missionsteolog David J. Bosch har udfoldet begrebet således¹²:

Begrebet „inkulturation“ blev introduceret i katolsk missionsteologi i begyndelsen af 1960erne og er nu et almindeligt accepteret teologisk perspektiv, der understreger det, at den kristne tro aldrig eksisterer på anden måde end i kulturelle oversættelser.

Samtidig med kolonialismen (1700-1900) tog den kristne mission fart. Man blev i stigende grad klar over, at der måtte ske en tilpasning af de religiøse former i forhold til de kulturer man mødte på missionsmarken, men det blev set i billedet: skal og kærne. Det man selektivt kunne ændre på og tilpasse var skallen, formerne, men indholdet betragtede man som fast defineret. Katolikkerne var generelt mere åbne for kulturelle tilpasninger end protestanterne, der ud fra en teologi, der tænkte mere radikalt om syndefaldet, forholdt sig overvejende kritisk til de „hedenske“ kulturelle og religiøse udtryk.

Men noget nyt var på vej. En voksende nationalisme i den 3. verden, en voksende bevidsthed om kulturers (også den vestlige kulturs) kontekstualitet og relativitet, og en voksende selvstændighed i de lokale kirker i den 3. verden. Denne udvikling blev accelereret under 2. verdenskrig, hvor forbindelsen mellem vesten og kirkerne i den 3. verden svækkedes, mens kirkerne „ude“ voksede. Samtidig blev man opmærksom på meget selvstændige „basismenigheder“, kirker uden væsentlig indflydelse fra vestlige kirkesamfund, f.eks. i Latinamerika. Kort sagt: man blev efterhånden klar over, at mange forskellige kulturer betyder mange forskellige teologier. Den kristne tro må nytænkes, nyformuleres og gennemleves på nye måder i hver ny kultur den møder.

Denne opmærksomhed omkring „inkulturationen“ får betydning på

¹² · David J. Bosch: „Transforming Mission“, New York 1991, s. 452-457

flere punkter.

1 · Personerne. Det handler nu ikke længere om at folk fra vesten tager til „de varme lande“ og gør noget godt for „de indfødte“. Fokuspunkterne bliver det lokale samfund (specielt lægfolket) og Helligånden (måske er det derfor pinsekirkerne oplever så voldsom en vækst i denne periode), missionærer og teologer står ikke parat med svarene, men som vejledere, der selv er på vej.

2 · Den lokale situation. „Den hellige almindelige kirke“ findes kun som lokale kirker med egne former: kulturelt, socialt, økonomisk, politisk, religiøst, uddannelsesmæssigt.

3 · Regionalitet. Gennem kirkehistorien kan vi se hvordan teologiske positioner udvikles og konfronteres, mens kristendommen har bredt sig fra region til region, og det bliver efterhånden klart, at regionale forskelle i dag kan være vigtigere end konfessionelle, som i højere grad ses som tidsbundne.

4 · Inkarnation. Det opfattes som en integreret del af kristendommen, at som Gud inkarnerede sig og blev et menneske, sådan må evangeliet inkarnere sig i de kulturerne den møder. Og det er ikke noget, som er en tilbagelagt proces, dels fordi kulturerne i sig selv er dynamiske, dels fordi nye kulturer findes og opstår.

5 · Et kristologisk perspektiv på kulturerne. Det menneskelige og det guddommelige holdes sammen og er i vekselvirkning med hinanden, men blandes ikke sammen. Vi har ikke adgang til det guddommelige på anden måde end gennem inkarnationen. Billedet af skal og kerne duer ikke, det signalerer, at det menneskelige kun er en slags „indpakning“ af det egentlige. Et bedre billede er frøet, der sås i jorden og ud af hvilket, noget nyt bryder frem.

6 · Kultur omfatter hele menneskelivet. Det er ikke kun udvalgte kulturelle elementer, der kan bringes i vekselvirkning med kristendommen, men kulturen som helhed.

Således forstået rummer „inkulturationen“ et kritisk potentiale i forhold til enhver kultur – også og ikke mindst de vestlige. Dette aspekt ligger i forlængelse af den dialektiske teologiske understregning af, at evangeliet på en vis måde er fremmed i forhold til enhver kultur,

et modsigelsens tegn.

Det betyder at evangeliet ikke må blive kulturens fange, men skal tænkes som dens befrier, som en kritisk instans, der kan frigøre kulturen til dens iboende blomstring.

Mens „inkulturationen“ er mest optaget af den lokale kirke og den måde kristendommen kommer til udtryk dér, vil man med begrebet „interkulturation“ forsøge at hæve blikket og se kulturer og teologier i samspil.

Når man bliver opmærksom på, at alle kirkesamfund og teologier er undervejs, så begynder man også at forstå, at alle kirker og teologier har brug for hinanden, fordi vi gensidigt kan påvirke, udfordre, berige og levendegøre hinanden. Der er brug for en gensidig udveksling af teologier.

Sådan er begrebet „interkulturation“ et værn imod kirkelig provincialisme, at vi bare isolerer os hver i vores egen kulturelle kontekst. Vi er som kristne og som kirker medlemmer af et universelt fortolkningsfællesskab, hvor vi kan fungere som kritiske instanser i forhold til hinandens fordomme.

DEN 7. MENIGHED

SOM BEKENDT TOG allerede Colombus fejl. Han prøvede at finde en genvej til Indien, og nægtede at se i øjnene, at det ikke var Indien, men Amerika, han var kommet til. Derfor kaldte han folkene, han mødte for indianere. Måske kunne Grundtvig også have taget fejl. Måske skulle man ikke søge den syvende menighed i Indien, men hos indianerne!

Næsten ærgerligt, at jeg lige før fik afskrevet den del af Grundtvigs søndagssyn, der knytter forestillingen om sammenhængen mellem kultur og kristendom med de 7 menigheder i Johannes Åbenbaring!

Spøg til side. Jeg finder Grundtvigs forestilling om kulturene som vinduer ind til evangeliet som både aktuelt og perspektivrigt, og med det som udgangspunkt var det, at jeg i 5 uger i januar og februar 2002 besøgte mayalandsbyen Xocen.

Det er med den særlige vinkel, at jeg her fremlægger en række af bibelhistorier og historier med relation til den bibelske beretning, der blev fortalt og stadig fortælles i landsbyen. De fleste af dem er samlet ind gennem en tiårig periode af Christian Heilskov Rasmussen og Silvia Terán, begge praktisk arbejdende etnografer/ antropologer, der som de første har påtaget sig at dokumentere det religiøse liv i denne meget traditionsbevidste landsby gennem indsamling af den stadig levende mundtlige fortælletradition.

Jeg kunne i forbindelse med mit relativt korte ophold, hvor jeg blev introduceret og fik helt afgørende hjælp af Christian Heilskov Rasmussen, supplere de allerede indsamlede fortællinger, ligesom vi ved undervejs at genhøre en række af de fortællinger, der gennem årene allerede var nedfældet skriftligt, kunne konstatere, hvor stabil den mundtlige genfortælling af historierne er, og at mange af historierne kan genkendes med mange fælles træk fra fortæller til fortæller.

SYNKRETISME ELLER INKULTURATION

DET ER LET i disse beretninger både at spore det bibelske forlæg og at se, hvordan historierne har taget form og farve fra dagliglivet i mayalandsbyen. Det er også interessant at se, hvordan den gamle mayaindianske mytologi og religiøse praksis, som den kan læses ud af de gamle maya ruiner og deres indskrifter eller spores i Quiche mayaernes hellige bog, Popol Wuh, fletter sig ind i den bibelske fortælling.

SET UDEFRA KAN man opfatte og analysere landsbyens fortællinger og ceremonier som religionssammenblanding, synkretisme.

Sådan er det almindeligt for etnografer at betragte den nutidige maya kultur. Og næsten lige så almindeligt er det at forholde sig meget kritisk til kristendommen, idet man helt overvejende betragter den som udtryk for et europæisk overgreb mod den oprindelige befolkning og som en „forurening“ af den traditionelle kultur¹³.

Det perspektiv, der i denne bog vil blive lagt på historierne og den med dem forbundne kristendomsopfattelse og praksis, er et andet. Her vil jeg betragte historierne som et genuint udtryk for Xocen-mayaindianernes kristendomsfor-

13 · Det gælder internationale mayaforskere som Linda Scheele og Nicolai Grube, men præger også vores hjemlige maya forsker Jesper Nielsens ellers ganske fremragende „Under slangehimlen“, København 2000: „Som vi allerede har set adskillige eksempler på, så er der i mayakatolicismen, som hovedsageligt praktiseres i de traditionalistiske mayalandsbyer, indlejret en række grundlæggende opfattelser og ritualer som beskriver og udtrykker en ganske anden verdensopfattelse end den kristne“ s. 266. Et efter min mening nok så nyttigt synspunkt fremføres i indledningen af bogen: „De indianske kulturer er altså et kulturhistorisk „spejl“, vi kan spejle vores egen kultur i. Den mexicanske forfatter Carlos Fuentes har benyttet sig af den samme metafor i sin beretning om kulturmødet mellem den gamle og nye verden i bogen Det begravede spejl. Man kunne bygge videre på denne metaforik og sige, at det er præcis dette spejl arkæologer og epigrafer til stadighed søger at grave frem og pudse op.“

ståelse, jeg vil se på kristendommen gennem det vindue og prøve at formulere, hvad det er for nogle for mig nye eller mere tydeligt belyste perspektiver, jeg har set derigennem. Jeg vil prøve at opfange og viderebringe det „glimt af Gud“ jeg har mødt gennem Xocen-mayaernes fortællinger og religiøse praksis.

OM POPOL WUH

En gang i begyndelsen af 1700-tallet fandt dominikanermunken Francisco Ximénez i Santo Tomás klosteret et gammelt dokument nedskrevet på k'iche' med latinske bogstaver. Ximénez fattede interesse for det, kopierede det og tilføjede selv en spansk oversættelse. Det oprindelige håndskrift er siden forsvundet. Værket, hvis navn er Popol Wuh (Rådenes Bog), er den vigtigste kilde til k'iche'-mayaernes historie, og det er af uvurderlig betydning for vores forståelse af mayaindianernes tilværelse, myter og verdensopfattelse før Columbus og den europæiske erobring af den nye verden. På baggrund af stavemåder og den dynastiske liste i sidste halvdel af bogen kan man datere manuskriptet til 1550'erne. På de første sider skriver forfatteren „Vi vil nu nedskrive dette under Guds og Kristendommens forkyndelse. Vi skal bringe det for dagen, fordi der ikke længere eksisterer et sted, hvor man kan se det – en Rådenes Bog“. Popol Wuh er altså nedskrevet af k'iche'ere, der af munkene har lært at skrive latinske bogstaver. Nogle mener, at det er gjort i dybeste hemmelighed, da i hvert fald nogle af kirkens folk (f.eks. biskoppen over Yucatan, Diego de Landa) på dette tidspunkt slog hårdt ned på alt, hvad der havde med den gamle maya-tro at gøre. Den gamle viden var truet af glemsel, og de historiekundige mayaforfattere må have følt, at det var deres ansvar at viderebringe fortællingerne.

Bogen er delt op i 5 hovedafsnit: 1) Verdens skabelse og gudernes bestræbelser på at skabe mennesket. Denne beretning afbrydes af 2) Fortællingen om gudernes bedrifter, ikke mindst tvillingerne Hunahpu og Xblanke, som også er i centrum i 3) hvor helte-tvillingerne bl.a. spiller bold med underverdenens herskere og vinder. I den følgende

¹⁴ · Jfr. Nielsen s. 286-288. Jeg er ikke overbevist om den udbredte forestilling blandt etnografer, epigrafer og arkæologer om at der var en generel mangel på forståelse for den oprindelige kultur og religion fra kirkens side – dels gør Diego de Landa selv i sin bog grundigt rede også for „hedenskabet“, dels var der andre og mindre hårdhændede kirkefolk, der jo netop fik Landa anklaget for grusomheder og indstævnet for inkquisitionen i Spanien.

del 4) vendes tilbage til gudernes skabelse af menneskeracen, og der berettes om k'iche'-slægtens grundlæggelse og de tidligste tider. I den sidste del 5) opregnes de sidste 200-300 år af k'iche'ernes historie, bl.a. rejsen til Sivstedet, krigen mod kaqchikelerne, spaniernes ankomst og ødelæggelsen af k'iche'ernes hovedstad Q'umarkah.

Popol Wuh er oversat og kommenteret i mange udgaver, jeg har brugt Dela Goetz og Sylvanus Morleys udgave fra 1950, den seneste er af Dennis Tedlock fra 1985. Ib Michael har i 1990 oversat bogen til dansk.¹⁴

XOCEN ER EN mayalandsby med ca. 3500 indbyggere beliggende 12 km syd for Valladolid på den nord-østlige del af Yucatan-halvøen i Mexico.

Området på det nordlige Yucatan er fladt som en pandekage, en stor kalkstensflade med et sparsomt muldlag. Klimaet er tropisk, regnen – mellem 250 og 500 mm årligt - falder væsentligst i perioden fra maj til november. Xocen er set udefra en meget almindelig landsby. Befolkningen består udelukkende af mayaindianere. Alle taler maya, langt de fleste (undtagelsen er nogle af de ældre kvinder) taler og forstår spansk, som også er det helt dominerende undervisningssprog i den lokale skole og det sprog, der benyttes i kirken. Befolkningen ernærer sig ved traditionelt milpa landbrug. Det er en form for svedjebrug, hvor man hvert år fældes én td. land skov med økse og machete, brænder det af og sår for hånd majs, bønner, græskar og lidt andre forskellige afgrøder. Markerne kan dyrkes i 2-3 år, derefter opgives de, hvorefter skoven genetablerer sig. Tidligere lod man skoven vokse i omkring 25 år, før man igen fældede den og brændte den af til milpa. I dag er omdriftstiden helt nede på ca. 5 år p.g.a. mangel på jord, hvilket betyder en hurtig udpining af jorden.

Jorden var tidligere betragtet som fælleseje, og fordelingen af jordlodder fra år til år blev forestået af en „comisario ejidal“, borgmester for jordanliggender. Omtrent halvdelen af jorden drives stadig efter disse principper, mens den anden halvdel er erhvervet som privat ejendom. Mændene står for hovedparten af arbejdet i markerne, der godt kan ligge op til 6 km fra byen (og transporten dertil foregår med cykel eller på gåben evt. med et muldyr som lastdyr ad grusveje og smalle skovstier).

Kvinderne tager sig af det hjemlige. De fleste ejendomme bebos af flere generationer.

OM MAYA-GEOGRAFI

Et kort over maya-området med markering af Xocens placering indsættes her!

Der er i dag ca. 7,5 millioner mayaer som bor i et område på 324.000 kvadratkilometer fra det sydlige Mexico, Belize, Guatemala og til det vestlige Honduras og El Salvador. Halvdelen af disse har et af de i alt 30 mayasprog som deres førstesprog, resten har spansk som førstesprog og taler og forstår dårligt eller slet ikke maya. Området er geografisk og klimatisk meget varieret fra den frugtbare tropiske stillehavs-kyst mod syd over højlandet, der når helt op i 4000 meter over havet og skovene langs floderne der løber ud i den mexicanske golf og det caribiske hav til det flade og ret tørre lavland mod nord, hvor vi finder landsbyen Xocen.

Mayabefolkningerne er efterkommere efter den højkultur, der dominerede Mellemamerika i perioden fra 400-800 f. kr. og som stadig udfoldede sig, da de spanske erobrere ankom til Yucatan i 1511. Erobringen og de sygdomme, som erobrerne medbragte, og som i nogle områder medførte at 4/5 af mayaindianerne døde, betød en voldsom kulturel omvæltning. Men mayabefolkningerne og deres tankegange og traditioner overlevede og lever stadig, selvom man fortsat fra officielt hold i Mexico stort set overser dem, og ikke giver dem mange muligheder for at udvikle deres lokale spansk/indianske kultur.

EN FAMILIE

SOM EKSEMPEL KAN vi tage familien Canul, som meget venligt tog imod mig i de uger jeg boede i landsbyen, og som for en beskedne betaling sørgede for min forplejning, tøjvask og daglig træning i maya og spansk. Familiens overhoved er Don Theodoro, en milpabonde på ca. 60 år, som ud over sit arbejde i landbruget også er „maestro cantor“, d.v.s. at han er én af de ca. 20 personer i landsbyen, som er behjælpelig med at forestå forskellige religiøse ceremonier i

hjemmene¹⁵. Don Theodoro er gift med Donna Salustina. De har kun ét barn (det er ret usædvanligt, det almindelige er 3-4 børn pr. familie), Thomas som varetager det meste og tungeste af landbrugsarbejdet, og som herudover drejer lidt træskåle med henblik på salg til turister. Thomas er gift med den effektive og lattermilde Jazinha, der ved siden af arbejdet med husholdningen også syr og broderer både til familiens eget brug og til salg.

Jazinha og Thomas har 4 børn. Den ældste dreng, Fatimo var ved mit besøg i 2002 12 år og gik allerede i overbygningsskolen. Han er en meget kvik elev, faktisk blev han ved en række konkurrencer kåret som delstaten Yucatan's dygtigste på sit klassetrin og var i den forbindelse sammen med mønsterelever fra andre egne af Mexico inviteret til Mexico City, hvor de bl.a. hilste på præsidenten. Så kommer to piger: Maria var 10 og Annacleta 8, mens lillebror Juan Jesus var 6 og lige begyndt i første klasse. Jazinha og Thomas og deres 4 børn bor i en palmetækt raftehytte, med ét rum. Her hænges hængekøjerne op om aftenen og pakkes sammen om morgenen, hvor rummet så bruges til værksted, systue, lektielæsningsrum m.m. I en mindre hytte ved siden af boede Don Theodoros ugifte storesøster Donna Maria (død i 2004) og hendes fysiske handicappede søn Lauro på 46 år. Lauro arbejdede i en årrække som urmager i Vallidolid, men den invaliderende sygdom, Lauro lider af, udviklede sig. Da han ikke kunne bruge sine hænder og ikke kunne bevæge sig uden sin kørestol (af ældre årgang), måtte han opgive arbejdet. Det er begrænset, hvad Lauro kan hjælpe til med af praktisk i familien, men han gør hvad han kan og bistår børnene med lektielæsning. Han påtog sig sammen med Fatimo at undervise mig i spansk og maya, mens jeg var der, og vi havde på den måde mange hyggelige timer sammen.

Endelig husede Don Theodoro også niecen, Pasquarla og hendes to døtre på 2 og 4 år: Rosalina og Imelda, hvis far på det tidspunkt forsøgte at skaffe sig arbejde i turistområderne ved Cancun.

I alt 13 mennesker fordelt på 3 huse, hvortil kommer den fælles køkkenhytte med det ene af hverdagslivets omdrejningspunkter: ildstedet med de tre store sten omkring og den buede jernplade over, hvor de uundværdige tortillas dagligt bages i så rigelige mængder, at familiens medlemmer bestemt ikke ser underernærede ud. På ejendommen færdes også 30 høns, der forsyner husholdningen med æg og kyllinger, 5 svin af forskellig alder og størrelse, hvoraf

15 · Maestros Cantores tager sig af de katolsk baserede ceremonier, mens Shamanerne / j'men'ob tager sig af ceremonierne der fortrinsvis er rettet mod de stadig lyslevende førspanske mayaguder, regnguderne, skytsånderne, jordens og de underjordiske vandkilders guder etc. – i skøn samdrægtighed med Gud Fader, Jesus, Helligånden og de officielle katolske helgener.

nogle går frit omkring, mens andre er buret inde bag rafter, et antal hunde og Don Theodoros 25 år gamle muldyr „mi pobre caballo“, som trofast bærer brænde og afgrøder hjem fra de fjerntliggende milpa-marker. Ildstedet er som sagt familiens ene omdrejningspunkt. Husalteret i forstuen til Don Theodoro og Donna Salustianas hytte er det andet.

Her på en broderet dug finder man familiens kors og helgener indhyllet i selvlysende juleguilander.

At man opfatter sig som gode katolikker i familien Canul ses allerede på indgangsdøren, hvor der er opsat et af den katolske kirke fortrykt skilt med indskriften:

„Dette hus er katolsk. Vi accepterer ikke propaganda fra protestanter eller andre sekter. Venligst respekter dette. Leve Kong Kristus! Leve Jomfruen af Guadelupe.“

Dette forhindrede dog ikke, at man tog imod en luthersk præst som undertegnede med åbne arme og – så godt som vores fælles sproglige formåen tillod det – med liv og lyst fortalte om og drøftede religiøse spørgsmål.

OM KIRKESAMFUND I XOCEN

Hovedparten af befolkningen i Xocen er katolikker, og mange går til messe hver søndag og på helligdage. Områdets præst var, mens jeg besøgte landsbyen, Padre Antonio. Præsterne flyttes hyppigt af biskoppen, de er sjældent mere end 2-3 år det samme sted, måske fordi man fra centralt hold ikke ønsker for tætte bindinger mellem de lokale præster og menigheder med den risiko/mulighed, at præsten også engagerer sig i de sociale og politiske forhold i lokalområdet, som man har set befrielsesteologisk inspirerede præster gøre det andre steder i Mellem- og Sydamerika. Padre Antonio bor i pastoratets største landsby, Chichimila 5 kilometer fra Xocen. Pastoratet omfatter i alt 10 landsbyer med til sammen ca. 12.000 beboere. Padre Antoino er indiansk af udseende, men taler ikke selv maya, så gudstjenesten, der i Xocen normalt finder sted kl. 7 om morgenen, foregår på spansk med brug

af enkelte maya ord af hensyn til de af de ældre kvinder, der kun taler maya. Indtil for 25 år siden var næsten alle landsbyens beboere medlemmer af den katolske kirke. I dag er der også andre kirkesamfund repræsenteret. Jeg besøgte således en menighed af „Evangelicos“ eller „Hermanos“, en pinseagtig kirke med masser af fri bøn, åndsbåren tale og udbrud. Disse kirkesamfund, der er udsprunget af nordamerikansk missionsvirksomhed, og som er præget af en fundamentalistisk bibelfortolkning og derfor bl.a. håndhæver et (næsten) totalt spiritusforbud, har i Xocen som blandt de fattige befolkningsgrupper i store dele af Mellemerika fået ret betydelig tilslutning ikke mindst blandt kvinderne. Christian Rasmussen fortæller, at befolkningen i Xocen for 10 år siden følte sig truet af de nye religiøse tendenser – de beboere, der havde tilsluttet sig „Los Evangelicos“ brændte f.eks. deres helgener og ville ikke deltage i byens traditionelle ritualer og fester. Derfor besluttede den mere traditionelt tænkende del af landsbybeboerne på et møde foran rådhuset at smide de evangeliske ud af byen. Som sagt så gjort. Man foranstaltede en regulær forfølgelse og drev folkene ud af byen med høns, grise, babyer og bedstemødre. Farvel og tak og kom ikke tilbage! De evangeliske søgte hjælp hos politimesteren i Valladolid, der kunne berolige dem med, at der er religionsfrihed i Mexico, og at det har der faktisk været siden revolutionen i 1910. Nu er de tilbage i landsbyen, og man lever rimeligt fredeligt som naboer, ja, da jeg var der, havde man endda valgt en af „Los Hermanos“ til de næste 3 års comisario municipal – en lokal borgmester.

OM BRODERIER

Alle maya kvinder i Xocen fra de kan gå til de bliver båret til graven bærer både til hverdag og fest den traditionelle kvindedragt: et under-skørt *pik / justan (fustan)* med gennembrudt hvidt broderi i en bortforneden og en overkjole, en *huipiel* i bomuld og med farvet broderi i

halsåbningen og fornedet.

Jesper Nielsen henviser i den forbindelse til en udtalelse af aktivisten Irma Otzoy (Nielsen s.275): „Ved at bære deres mayadragter, viser mayakvinder deres identitet og deres deltagelse i en aktiv kulturel modstandskamp. Også i mayadragterne er der en tekst verden kan læse“. Jeg ved nu ikke hvor bevidst valget af beklædning er i en landsby som Xocen. På mig virker det som om, man bare går klædt, som ens mødre og bedstemødre gjorde det – og så med de små ændringer i facon og mønstre, som man nu selv finder på, og de ændringer i materialer, som teknologien og økonomien tillader. Sådan er kvindedragten - som fortællingerne og ritualerne og landsbylivet i Xocen i det hele taget - ikke noget statisk, men en del af en levende kultur. Smukke er de, kvindedragterne, og ligesom vævekunsten i maya højlandet går også broderihåndværket i lavlandet tilbage til tiden for den spanske erobring. I Xocen er de oprindelige geometriske indianske mønstre imidlertid næsten helt fortrængt af europæisk inspirerede blomstermønstre.

Den selvejende, almennyttige fond Tun Ben Kin støtter bl.a. i Xocen et broderiprojekt: Maya Chuy, der søger at omsætte det traditionelle maya broderi til produkter, der er rettet mod et købedygtigt vestligt publikum. I samarbejde med Maya Chuy har jeg siden 1997 drevet non-profit virksomheden Maya Broderi, der formidler kontakt mellem danske kirker og mayaindianske brodøser med henblik på broderi af dansk designede kirketekstiler: alterduge, dåbsservietter, stolaer, messehagler, antependier, gulvtæpper m.m.

XOCEN – VERDENS CENTRUM

NÅR CHRISTIAN RASMUSSEN og Silvia Terán i 1985 valgte Xocen som udgangspunkt for deres studier af maya-kulturen, var det ikke tilfældigt. Xocen er en meget traditionel og traditionsbevidst landsby. Mens den almindelige samfundsudvikling i Mexico i løbet af den sidste generation har ændret livsvilkår og selvforståelse afgørende for de fleste mayaindianerne på Yucatan, holder man

i Xocen stadig fast på meget af det gamle. Ikke mindst fordi landsbybeboerne ved, at Xocen er verdens centrum. Intet mindre!

KORSET I VERDENS CENTRUM

VI HAR MÅSKE alle sammen en forestilling om at vores sted er verdens centrum, men i Xocen er det mere konkret og bogstaveligt end som så. Halvanden kilometer syd for landsbyen på vejen til Xuilub ligger der et kapel, der for en halv snes år siden blev kraftigt restaureret som en officiel gestus i forhold til den indianske befolkning i området i almindelighed og beboerne i Xocen i særdeleshed. Kapellet rummer „La Santissima Cruz Tres Personas“. Det er et ca. 80 cm højt stenkors formet som et latinsk kors med bogstaverne INRI indhugget over tværbjælken. Korset er dekoreret med flere „suedarios“, svededuge, der er formet næsten som mayakvindernes broderede overkjoler, hvilken sammenligning/sammenblanding man imidlertid i landsbyen - af en for mig uigennemskuelig grund - heftigt afviser. Korset er smykket med blomsterkranse, og der er næsten altid andagtsøgende og bedende folk i kapellet.

Korset har forbindelse med en af de mest betydningsfulde tildragelser på Yucatan i det 19. århundrede, nemlig den såkaldte kastekrig. Det var en blodig opstand, som indianerne (*masawal'ob*) førte mod de hvide (*d'zul'ob*), og hvor indianerne for en tid havde så meget fremgang, at i hvert fald store dele af landområderne og landsbyerne på den nordøstlige del af Yucatan frem til den mexicanske revolution i 1910 var kontrolleret af mayaindianerne, og derfor ikke var under særlig stærk indflydelse af den officielle katolske kirke. Det er nok en del af forklaringen på, at man har kunnet fastholde en så stærk og selvstændig bibelhistorisk fortælletradition og kristendomsforståelse, som nu trives tilsyneladende problemløst side om side med den officielle katolske kirkes virksomhed i landsbyen.

KASTEKRIGEN¹⁶

ÅRSAGEN TIL OPRØRET var dels konkrete tilfælde af hvide godsejeres overgreb mod indianere, dels at indianerne generelt - på grund af de hvides landbrugs-mæssige ekspansion - blev presset væk fra deres marker og til mere utilgæn-

¹⁶ · Afsnittet bygger hovedsageligt på Victoria Reiffer Brickers fremstilling af det i „The Indian Christ, the Indian King“, University of Texas Press 1981, p. 87-118

gelige og mindre frugtbare områder. Endelig følte indianerne sig uretfærdigt behandlet af myndighederne, idet de skatter og afgifter, der skulle betales f.eks. i forbindelse med religiøse ceremonier som dåb, vielse og begravelse, var højere for indianerne end for den hvide befolkning. Dette sammen med de omskiftelige regionale og internationale politiske forhold førte i 1847 til det oprør, man i dag kalder Kastekrigen. Xocen var en af de første landsbyer, der tilsluttede sig oprøret. Landsbyen var på det tidspunkt en del af Chichimila kommune, hvor oprøret begyndte, sandsynligvis udløst af henrettelsen af den lokale høvding, „cacique“ Manuel Antonio Ay. Der findes ingen præcise oplysninger om Xocens militære deltagelse i Kastekrigen, men fra de historier, der stadig fortælles i hele mayalavlandet vides det, at Xocen deltog i oprøret, og frem for alt er forbundet med nogle af hovedaktørerne i oprøret: De Talende Kors, idet korsene siges at komme herfra, og et af dem altså stadig findes på stedet.

OM XOCEN I MAYAERNES VERDEN

En lille iagttagelse kan illustrere den betydning man tillagde Xocen blandt de mayaer, der tilsluttede sig oprøret, og som kaldte sin *cruz'ob* (korsets folk). Silvia Teran fortæller, at man i landsbyen Tixcacel Guardia¹⁷ ca. 200 km. mod syd har navngivet hjørnerne på byens plads. Et hjørne kaldte man *Paradiso na* (parsdishuset), et *Belem na*, det tredje *Jerusalem na* og det sidste: *Xocen na* – det må man da kalde at komme i fint selskab! De fire hjørner i huset, i byen og i verden har spillet en afgørende rolle i den gamle maya mytologi og gør det stadig. Ved en mindeceremoni for en afdød så jeg, hvordan man placerede levende lys i de fire hjørner af bordet og korset i midten. Sådan etableres en verden. Ligesådan havde man ved fejringen af højtiden Cuarenta Horas (efter 40 timers „stafet-bøn“ for årets nyindviiede nadverbrød) opstillet andre i de 4 hjørner af pladsen foran kirken midt i Xocen – og her blev der holdt små ceremonier for at velsignelsen fra det nye nadverbrød kunne blive hele landsbyen til del.

17 · Stavemåden af maya-navne omsat til latinske bogstaver er og har gennem historien været varierende. I nyere litteratur staves nevnet: X-Cacal Guardia

DE TALENDE KORS

ET AF DE talende kors blev „leder“ for maya indianerne. Omkring 1850 gik oprøret efter en succesfuld start ind i sin anden fase. Maya offensiven var stoppet og oprørerne blev tvunget til at trække sig tilbage til junglen i den syd-østlige del af Yucatan-halvøen, det nuværende Quintana Roo. Herfra organiserede de angreb og forsvarede sig. I denne periode dukker Det Talende Kors op med meddelelser til indianerne om kampen mod de hvide. Historikere har ment at kunne påvise at Det Talende Kors var en opfindelse af Jose Maria Barrera, en mestiz (af blandet spansk-indiansk blod), som var blevet leder af indianerne i oprøret. Under oprøret flyttede korset sig fra rundt i området. I dag påstår man, at det oprindeligt talende, men nu stumme sande kors, Veracruz - det betyder „det sande kors“ på spansk – befinder sig i Chan Santa Cruz i Quintana Roo.¹⁸

Korsets meddelelser blev skrevet ned og formidlet til de oprørske indianere.

Fra dets første meddelelse i 1850 kan følgende tjene som illustration af den profetiske tone, der var i oprøret. Korset, hvis profetier blev videregivet i navnet: „Juan de la Cruz“, meddeler blandt andet:

„Videre er dette min Faders bud,
I kristne landsbyfolk:
Vid! at ikke alene opstod der en krig
mellem de hvide og indianerne,
Men tiden er også kommet
for en indiansk opstand
mod de hvide en gang for alle!“

...

Korset lover indianerne at Gud vil beskytte dem i kampen:

„For selvom de vil komme til at høre
larmen fra affyringen
af fjendernes geværer over dem
vil intet volde dem skade

...

For I ved, I kristne landsbyfolk,

18 · Sml. Rasmussen & Teran 1991

at det er mig, der følger jer,
at det hver time er mig,
der beskytter jer foran jeres fjender
indtil det sidste,
så intet ondt vil ramme jer,
Oh, I mine indianske børn.“

...

Korset opfordrer dem til at angribe og befri ejendommen Kampokobche, som på den tid var under de hvides kontrol:

„Og dette er endnu et af mine bud:

til jer mine elskede:

At det er nødvendigt,

at der bringes et tusinde våben

og et tusinde våbenbærere

til at befri ejendommen Kampokobche.

Dette er timen, hvor de skal befri den,

ejendommen Kampokobche,

en gang for alle!

De hvide vil overgive områderne mod øst

og hvor de ellers har infiltreret deres områder.

For timen er kommet

for Yucatans oprør mod de hvide

en gang for alle! (Bricker s.104)

SOM NÆVNT ER der ikke fundet dokumentation for hvilken rolle beboerne i Xocen spillede i selve oprøret, men man har fortalt, at korsene oprindeligt kom fra Xocen, og et af dem findes altså endnu i kapellet i verdens centrum.

XOCEN OG KORSET

I XOCEN FORTÆLLER man i dag, at grunden til at der kun er et kors tilbage her er, at et af korsene ikke kun var meget magtfuldt og mirakuløst, men også meget krævende. Det krævede ustandseligt gaver og ofre og straffede landsbybeboerne, hvis det ikke fik, hvad det ville have. Folk i Xocen blev trætte af dette krævende

kors og forsøgte derfor at skaffe sig af med det. Det var imidlertid ikke så let. En halv snes af byens sjamaner deltog i en begravelses- og besværgelsesceremoni for korset, og de døde alle sammen umiddelbart efter! Det andet kors følte sig dårligt behandlet og drog selv videre mod syd. Don Theodoro fortæller at det tilbageværende kors ikke er lavet af mennesker, men har været her fra tidernes begyndelse, anbragt af Gud¹⁹. En af byens nuværende sjamaner, Don Alfonso fortæller, at når man holder ceremonier ude i kapellet, er der en åbning over det hellige kors, som går lige op til himlen. Han fortæller videre at der ude ved korset er en brønd med helligt vand, som er en slags reservoir for regnguderne, Chaakerne. Det hellige kors er som en nøgle til dette vand.²⁰

At korsene spiller en vigtig rolle for landsbyen, ser man allerede ved ankomsten. Som en slags byport har man på en muret, hvidkalket sokkel placeret tre kors, der hvert år iklædes nye broderede „suedarios“. I kirken finder man også de tre kors. De står centralt mellem byens helgenfigurer, igen iklædt de broderede svededuge, men her også med spejle om „halsen“. Den lokale katolske præst Padre Antonio fortolker spejlene som symbol på Guds øje, der følger os overalt. Don Theodoro forklarer: „Gennem spejlet kommer Guds velsignelse. Vi kommunikerer med Gud gennem spejlene, det er som en telefon til Vorherre. Ikke alle kan kommunikere med Gud. De som tror kan kommunikere med ham.“²¹

DEN HELLIGE BOG FRA XOCEN

ET ANDET TEGN på, at Xocen virkelig er noget for sig selv, er „den store bog“, som man husker, at man oprindeligt havde i Xocen, men som desværre er blevet væk. Om den fortæller Don Alfonso:

„I den gamle tid var der ikke biler, der var ikke flyvemaskiner eller motorcykler. Og vores forfædre havde ikke alt det, vi har i dag. Men de havde en stor bog, som er som en hellig Bibel. De gamle havde den, men i dag befinder den sig i USA. Det er en bog, som har blod. På hver side står der, hvad der skal ske hvert år, og der står, om der vil komme en god høst og om der vil komme tørke eller regn. Der står hvilken måned, man skal brænde marken af, og der står om planter, der kan kurere. Det var en god bog, som nu befinder sig i USA. De gamle havde ikke lys, men de havde Ikuras, og disse Ikuras har en masse frugter, og

19 · Oplysning noteret af PFM 2002

20 · Oplysning noteret af PFM 2002

21 · Oplysning noteret af PFM 2002. Spejlene mødte jeg også i landsbyen San Juan Chamulla nær San Christobal de las Casas. I stedets berømte kirke, der er blevet udelukket af den katolske kirke p.g.a. dens omfattende integrering af gamle mayaindianske guddomme og traditioner, var der langs væggene i hele kirkerummet opstillet helgenbilleder og monter med helgener, der næsten alle sammen var forsynet med spejle om halsen.

dem kunne man sætte på en palmegren og bruge som fakkell. De brændte lige så godt som lys.. Således kunne de gamle læse Guds historie (i bogen). I bogen står der, hvordan man kurerer sygdomme. Bogen er ikke skrevet på spansk, men på maya...I bogen står der, at der skal komme gode veje. Det forstod de gamle ikke noget af. I bogen står der, at en dag ville der komme en *Xtoli Saak*, men forfædrene vidste ikke, hvad det var. Der ville også komme nogle mennesker med en *Skopo Ak*, det (ved vi nu) er en cykel...De gamle havde ikke veje som vores, men kun *Sak Be* (hvid vej), og de havde kun muldyr“ Don Alfonso ser hele trafikken for sig og ler hjerteligt. „Bogen vil komme tilbage fra USA. Den vil komme tilbage inden den krig kommer, der vil blive mellem alle verdens nationer, fordi der ikke er høst og ikke er vand. Præsidenten i Mexico burde hjælpe, men det gør han ikke, derfor bliver der krig, fordi Gud tillader det. Der vil komme en revolution, en krig, hvor mange folk vil dø. Dette fortalte min bedstefar. Den sidste krig vil komme efter at den hellige bog er kommet tilbage, og det er når der ikke er majs og bønner tilbage, men kun skovens frugter. Krigen, der vil komme, vil ikke være med bomber og geværer, men med sten og træ. Der vil være stenslynger²². Dengang bogen blev væk var Xocen ikke en selvstændig landsby. Bogen kom til Chichimila. Senere blev den lånt ud til præsidenten i Vallidolid. De kunne se, det var en hellig bog, og at den var god. Senere igen blev den udlånt til guvernøren i Merida. Her var der mange, der læste i den, og på den måde kom den skridt for skridt til USA og viste dem, hvordan de skulle lave biler og flyvere og reparere veje. Den ændrede historien.“²³

Andres Dzib May kan endvidere om „Forudsigelsernes bog fra landsbyen Santa Maria Xocen med den skæve brønd“²⁴ fortælle, at det er en bog som er én gang én meter stor og 20 centimeter tyk, som rummer al verdens kundskab og hver dag blader op på en ny side, og bogen bløder, når man med magt vil trænge dybere ind i dens hemmeligheder, end den selv er parat til at åbenbare.

BOGEN OM BOGEN

ALT DET HER vidste den tidligere mexicanske præsident Salinas imidlertid ikke noget om, da han i 1991 var på rundrejse i området og i den forbindelse besøgte i Xocen.

Det var inden det zapatistiske indianeroprør i Chiapas (december 1994).

22 · sml. Don Theodoros fortælling om de sidste tider, p.....

23 · Oplysning noteret (båndoptagelse) af PFM 2002

24 · Andres Dzib May: „Breve resena del Pueblo de Xocen „El Centro del Mundo“ Valladolid 1999, p. 60

Selvom man fra centralregeringen dengang som i dag ikke regner indianerne for særligt meget, så er de dog stadig vælgere, og man er parat til at give dem i hvert fald nogle smukke ord. Måske hang valget af netop Xocen sammen stedets traditionelle betydning blandt mayaindianerne. Til denne lille landsby, der set med moderne vestlige og vækstøkonomifikserede briller bestemt ikke ser ud af noget som helst andet end gammeldags og tilbagestående, men som altså i egen selvforståelse er verdens centrum, ankom altså præsident Salinas. Christian Rasmussen fortæller, at præsidenten - efter sin løfterige tale om det fremskridt, der ventede alle mexicanere, inklusive de indianske befolkninger i almindelighed og beboerne i Xocen i særdeleshed, hvis de stemte på ham - spurgte, ud i forsamlingen, om der var noget særligt, han kunne gøre for dem. Der blev en lille pause, så var der én, der tog mod til sig og sagde: „Jo, der er en sag, som ligger landsbyen meget på sinde, og det er den store bog fra Xocen, som man havde haft en gang, men som var blevet udlånt eller stjålet, og som man meget gerne ville have tilbage.“ Præsidenten, som vel tænkte, at det drejede sig om en eller anden form for gammelt manuskript, var hurtig til at love, at han ville gøre, hvad han kunne for at bringe bogen tilbage til sine rette ejermænd. Da han kom tilbage til Mexico City og blev mindet om løftet, satte han nogle antropologer på at prøve at opspore bogen. Snart gik det op for dem, at det nok ikke var så let en opgave. Jo flere fortællinger om bogen, man lyttede til, jo klarere blev det, at de breve man havde skrevet til Vaticanbiblioteket og Library of Congress, og hvor man ellers havde forestillet sig, at bogen kunne være havnet, nok ikke ville give resultat. For bogen fandtes et helt andet sted: i myternes verden. Det, og hvad man ellers kunne opdrive om landsbyen og dens historie og traditioner, satte man sig så til at skrive en forskningsrapport om.

Der blev lavet et forskningscenter i Xocen – ved siden af det lille lokale bibliotek - hvor man arbejdede et års tid. Her skrev forskere i samarbejde med lokale fortællere en rapport, som blev smukt indbundet, og den kvindelige antropolog, som havde ledet arbejdet, tog til Merida ved præsidentens efterfølgende besøg og overrakte ham et eksemplar af bogen med den bemærkning: „Her er den forsvundne bog.“ Det læste folk i Xocen i aviserne, og de blev rasende, for det hun havde præsenteret for præsidenten, havde jo ikke noget med den forsvundne guddommelige bog at gøre.

Her havde de fået selve præsidentens ord på, at han ville skaffe dem

deres stor bog tilbage. Og hvad fik de så? En forskningsrapport fra en forlæst akademiker. Det fortælles, at stemningen i befolkningen blev så ophidset, at borgmesteren besluttede at fængsle den udsendte antropolog – for at beskytte hende fra mængden, sagde man bagefter. Der sad hun så i byens lille detention på rådhuset i et par dage, før hun blev sendt hjem uden taksigelser. Rapporten beholdt man dog, den opbevares i dag på det lokale bibliotek. Siden hen har man – som man plejer at gøre det i landsbyen - valgt at forsone sig med vilkårene, og i 1999 udgav en af de lokale skolelærere, Andrés Dzib May, en lille folkelig bog om Xocen med inddragelse af forskningsrapporten.

INDSAMLING AF FORTÆLLINGER

DE EFTERFØLGENDE FORTÆLLINGER er en del af den store mundtlige fortælletradition, som stadig lever i Xocen. Hovedparten af fortællingerne er i løbet af de sidste 20 år indsamlet af Christian Rasmussen og Silvia Terán som en del af et omfattende etnografisk arbejde med dokumentation af livet i en traditionel mayalandsby. Arbejdet, som er støttet af Carlsberg Fondet og Rådet for Udviklingsforskning under DANIDA, er endnu kun delvis publiceret på spansk og maya. En del fortællinger er registreret af Christian Rasmussen og mig i samarbejde i forbindelse med mit studieophold i Xocen i januar og februar 2002. Ingen af fortællingerne er tidligere publiceret på dansk.

DET ETNOGRAFISKE ARBEJDE

I INDLEDNINGEN HAR jeg beskrevet, hvordan jeg i løbet af mit ophold i Xocen lyttede mig ind på Don Alfonsos bibelhistoriske fortællinger. Sådan er en del af de bibelhistorier, der bringes herefter blevet hørt og forstået og fældet ned. Den del af historierne, som Christian Rasmussen tidligere har indsamlet i landsbyen, har imidlertid været gennem endnu et led, før de er kommet på papiret. Efter at have hørt og optaget fortællingerne på spansk, har Christian Rasmussen bedt fortælleren om at gengive det samme på maya. For det er jo, som vi har fået sunget det ind med modernælken her i Grundtvigs fædreland, sådan, at alt hvad der for alvor skal gå os til hjertet, det udtrykkes bedst på modersmålet.

Så derfor: en gang til på maya med båndoptageren snurrende, og så

er båndet viderebragt til Maestro Pedro Pablo Chuk Pech. Han er uddannet skolelærer, men arbejder nu som tilsynsførende med det lokale skolevæsen og med at få udgivet undervisningsmateriale på maya. Han er fuldbefaren i både spansk og maya, og han står for det store arbejde, det er, fra båndoptagelserne at få skrevet teksten ud på maya, hvorefter de er blevet præsenteret for og accepteret af fortællerne for igen af Maestro Pedro Pablo at blive oversat til spansk, og derfra er historierne så igen af Christian Rasmussen til brug for denne bog oversat til dansk.

I betragtning af, hvor stor interesse, der har været omkring mayakulturen siden man genopdagede de klassiske mayaruiner i 1840'erne, og den amerikanske opdagelsesrejsende John Stephens og den engelske tegner Frederic Catherwood gennem deres publikationer udbredte kendskabet om de „ædle vilde“ til hele den dannende europæiske og amerikanske offentlighed²⁵, kan man undre sig over, at der ikke er ofret den stadig levende maya kultur - herunder særligt den stadig levende fortælletradition - større opmærksomhed. Efter hvad jeg har fået oplyst, findes der faktisk – ud over Christian Rasmussen og Silvia Terans arbejder bl.a. om Xocen - kun en enkelt større undersøgelse der systematisk behandler den mundtlige fortælletradition i en landsby, nemlig det af den mexicanske antropolog Villa Rochas indsamlede og i samarbejde med den anerkendte amerikanske forsker Robert Redfield publicerede materiale fra 1934 om landsbyen Chan Kom.

Det kan virke lidt absurd, at det er en dansk etnograf, som ikke selv mestrer maya sproget, og med en amatør som undertegnede på sidelinien, der foretager dette grundlæggende indsamlingsarbejde. Måske har det noget at gøre med den særlige opmærksomhed overfor den folkelige, mundtlige fortælletradition, der udvikledes i Danmark i 1800-tallet, at en dansk etnograf i dag går rundt med sin notesblok (og båndoptager) i Yucatans landsbyer, som Evald Tang Kristensen i sin tid – i sidste øjeblik - gjorde det på den jyske hede. Det er imidlertid på høje tid. For mens traditionsformidlingen i maya kulturen, når bortses fra aristokratiet i den klassiske maya kultur, gennem mere end 2000 år har været mundtlig, så skrider grundlaget for den mundtlige fortælletradition i disse år. Dels fordi det landsbyliv, fortællingerne er knyttet til, er truet af den almindelige samfundsudvikling. Dels fordi kulturen er ved at skifte til en skriftkultur. Mens mange kvinder og en del mænd over 50 ikke kan læse og skrive eller først lærte

25 · Her citeret efter John L. Stephens „Incidents og Travel in Yucatan“, Panorama, Mexico 1988

det som voksne, så går både drenge og piger nu i skole. Skolen har indtil for 10 år siden været ensidigt spansk sproget og uden sans for den folkelige maya kultur. Med skriftsprogets og fjernsynets udbredelse svækkes interessen for og evnen til at fortælle og lytte til fortællinger. Fortællingerne lever dog endnu, også hos nogle af børnene og de unge. Således fik jeg i afskedsgave fra min „lærer“ i spansk og maya, den kvikke 12 årige dreng Fatimo den historie, han fortalte for præsidenten om „Kaninen, som kaldte sig Juan“.

Det er et uomtvisteligt fremskridt for landsbyens børn og unge, at undervisningen udvides og forbedres, og at der nu også indkøbes og undervises i brug af PC'er i Xocen – jeg har flere gange efter min hjemkomst modtaget velpolagte e-mails fra Fatimo: „Hola Don Pedro! Como estas? ...“ Men med en ubønhørlig nødvendighed synes skriftligheden at undergrave den mundtlige tradition, så hvad der ikke bliver samlet ind i løbet af de kommende årtier vil sandsynligvis være glemt for altid.

KANINEN JUAN

I en fjerntliggende landsby boede der engang en kanin der hed Juan. Denne kanin har hjulpet mange familier og personer der var i fare. Det er en meget rar og storsindet kanin.

I samme by levede der en mand, som i byen var kendt som Don Pedro. Det var en god mand, som boede sammen med sin lille familie. Don Pedro arbejdede hver dag, og hvilede ud om søndagen. En gang hændte det, at manden stod tidligt op for at gå til sit arbejde. Da han kom ud i skoven til sin milpa, som han plejede, var det strålende solskin, men ikke varmt, og han begyndte at samle brænde. Han arbejdede mange timer, og da han var færdig med at samle brænde, lugede han ukrudt i sin milpa, hvorefter han gik hjem.

Da han kom hjem, så han ingen hjemme af sin familie, og han begyndte at græde. Mens han stod dér og græd, kom en hvid kanin forbi, som han kunne se var Juan. Idet Juan gik forbi døren til huset, kunne han se, at Juan græd, og han gik derfor ind i huset og spurgte Don

Pedro, hvad der var sket, og hvorfor han græd.

Don Pedro svarede:

– Både min kone og mine børn er forsvundet. Hertil svarede Juan:

– Jeg ved hvem der har taget dem. Det er en heks som har forvandlet dem til stenstøtter.

– Kan du vise mig hen til heksens hus? spurgte don Pedro, hvortil kaninen Juan svarede ja.

Så sagde kaninen Juan:

– Luk øjnene !

Da Don Pedro igen åbnede øjnene, så han, at han befandt sig på et ukendt sted, han var i et fjernt land.

Juan sagde:

– Nu er vi der, nu skal vi bare hen til heksens hus. Når vi kommer derhen, vil heksen føre dig ind i et rum, og hun vil spørge dig hvilken af de tre statuer, der er din familie. Og dertil skal du svare: den i midten.

Don Pedro sagde, at han ville gøre nøjagtigt, som Juan sagde.

Nu kom de hen til heksens palads, og hun sagde følgende til manden:

– Kom her, så jeg kan se hvor modig du er. Og du kanin – sagde hun til kaninen – du bliver her.

Heksen førte nu Don Pedro ind i et meget mørkt rum, hvor han kunne skelne tre statuer, der var dækket med stof, og her spurgte heksen Don Pedro:

– Hvilken af de tre statuer er din familie ?

– Den som er i midten, svarede Don Pedro. Og i samme øjeblik faldt stoffet af statuerne, og de blev til rigtige personer. Og i samme øjeblik blev heksen forvandlet til en stenstøtte.

Don Pedro drog afsted fra heksens hus, sammen med sin familie og kaninen Juan.

Som tak gav han kaninen Juan en dejlig grøn græsmark, og han gik selv hjem til sit hus, hvor han levede lykkeligt.

FORTÆLLERNE

DE FORTÆLLERE CHRISTIAN Rasmussen og Silvia Terán har indsamlet de her i bogen trykte fortællinger fra er udelukkende mænd, som er dem, der normalt i Xocen fører ordet offentligt. At også kvinderne har historier at fortælle, også bibelhistorier og historier om det guddommelige i naturen og hverdagen, fornemmede jeg, når jeg sad og øvede mig i spansk og maya om aftenen i Lauros hytte, og hans mor Donna Maria fulgte med og ind imellem også gav sit besyv med omkring det, vi talte om.

Jeg holdt mig under mit ophold i Xocen særlig til to fortællere:

ALFONSO DZIB er ud over sit arbejde som milpa bonde også en af landsbyens sjamaner, *j'men*.

Han forklarer: „En *j'men* laver arbejde som en præst, og han beder til guderne om at få regn for at få høst og afgrøde, og i september står han for *loh kol*, takkeceremonier for høsten. Han formidler på denne måde gudernes kraft til de jordiske mennesker. Folk i Xocen ved, hvordan man laver ceremonier til guderne. Man laver *loh kol*, man laver *cha chaak* og *loh kah* og *loh luum*²⁶, som er en ceremoni til hustomtens guder.

En *j'men* kan også helbrede, og han kender til brugen af helbredende, medicinske planter. Mine bedstefædre og min far var *j'men*, og af dem har jeg lært. Jeg fulgte med dem til regnceremonien, og der lærte jeg bønnerne. Dagen før regnceremonien er der tre grupper af bønner, *bolom*. Næste dag er der en *bolom*, men den holdes senere, fordi der forberedes mad. Der er i alt 4 *bolom*. Den anden dag forbereder man et alter til regnguderne, *chaakerne*, desuden laves der et alterbord til skovens guddomme, *santo winikerne* og et til *kanan sayab*, som er guddomme, der befinder sig i de fire verdenshjørner. Disse ceremonier laves hvert år. Regnceremonien laves på forskellige tidspunkter, sidste år blev den først holdt i august. Regnen falder forskelligt. Jeg fik god høst i år, men der var bønder, der havde marker ved siden af, som mistede det meste af deres høst. Det er vigtigt at lave regnceremonien ellers falder der ingen regn, men hvert år bliver der lavet regnceremoni, så man har aldrig sprunget den over og dermed sat Gud på prøve.

Jeg lærte gerningen som *j'men* ved som lille at være sammen med min bedstefar. Dengang såede man i slutningen af april måned og lavede regnceremoni

26 · Se nærmere om denne ceremoni på side...

i maj. Engang, da jeg var med, begyndte det under forberedelsen at regne meget kraftigt. Fire gange regnede det, og jeg blev helt kold af al den regn. Jeg fik nogle kalabas skåle med balché-vin²⁷, og da jeg var lille og ikke vant til den slags, blev jeg hurtigt lidt fuld. Jeg kom hen til alteret, hvor „frøerne“ (andre små drenge, der kvækker for at hidkalde regnen. De kaldes regngudernes ’musikanter’) sad sammen med fire mænd, som var *chaak’ob* (repræsenterede regnguderne), og min bedstefar sagde: sæt dig derhen og kvæk ligesom frøerne. Efter denne ceremoni blev høsten virkelig god. På bare 30 mecatas mark (en mecate er et areal på 20x20 meter, 30 mecatas svarer således til ca. 1,2 hektar) fik vi 100 kurve med majs, og vi fik også 100 kg bønner og ibes (en lokal frøafgrøde).

Min far dyrkede milpa, men nogle gange mistede han også det meste af sin høst. Nogle gange faldt regnen ganske vist, men den var sort og farvede majsbladene helt sorte. Det kom med den regn, regnguderne bringer nordfra. Den bliver sendt som straf fra guderne. Men næste år får du måske en bedre høst. Gud straffer ved at sende regnguderne med den sorte eller røde regn. Når Gud ikke straffer, sender han den hvide regn med *sak papa tun*.

J’men beder på maya. For mayaerne taler maya, og jeg har lært alle bønnerne af min far og bedstefar. Jeg ved hvor mange skåle, man skal sætte frem. Det har jeg lært, og det husker jeg, for min far lavede denne ceremoni hvert eneste år. Vi var 14 børn, 12 drenge og 2 piger. Men ingen af mine brødre er blevet *j’men*, kun jeg. Mine brødre er maestros cantores, og de beder i kirken. De tror på Gud, med de laver ikke regnceremonier, men de laver bønner i kirken til helgenerne, novena. Det er de gode til. Vi arbejder for den samme Gud.

Jeg er opvokset i en meget lille landsby, og der kom kun en lærer en gang imellem. For at komme til skole, skulle vi gå 7 kilometer. Så kom der en lærer, men han var der kun to dage og vendte først tilbage efter 14 dage. Først som voksen har jeg lært at læse her i Xocen, hvor der var voksenundervisning. De historier, jeg kan, har jeg lært af mine bedsteforældre, de sad og fortalte historier om aftenen eller om natten i forbindelse med regnceremonien. Der hørte jeg fortællingerne om Jesus og Maria og da Jesus var lille, om Adam og Eva og om hvordan de første mennekser blev skabt. De fortalte gode historier.

... Vi laver de samme bønner som præsterne i kirken, men vi kan huske bønnerne, vi har ikke bønnebøger, som præsterne har... Præsterne læser i Biblen om hvordan Jesus har lavet mirakler. Præsterne påkalder hver dag Sankt Michael

27 · En ‚vin‘ der brygges med honningvand over barken fra balché-træet. Christian Rasmussen tilføjer: „Jeg tror det med procenterne er noget af en indbildning, for den gærer kun fra den ene dag til den næste – men måske har balché-barken en euforiserende virkning.“

og de andre helgener. I vores bønner påkalder vi også Maria og Vorherre og beder de samme bønner som i kirken. Jeg går i kirken, men præsten kommer ikke til regneceremonierne. I kirken laver de ikke store måltider til regnguderne, en stegt kylling og en stor tortilla, de har kun nogle små brød (hostias) og lidt vin.²⁸

MENS DON ALFONSO er *j'men* er en anden af byens gode fortællere, THEODORO CANUL, som nævnt ved siden af sit arbejde i milpaen Maestro Cantor, forsanger. Jeg oplevede ham en søndag eftermiddag, efter at vi sammen havde været i kirke kl. 7 om morgenen, slagtet gris fra 9 til 11, solgt gris til naboer og forbipasserende til kl. 12, spist middagsmad ude under et skyggefuldt træ og snakket hyggeligt med de naboer, der hjalp med ved slagtingen, hvilet en times tid til siesta. Derefter, hen på eftermiddagen, var det Don Theodoro kom i fortællehumør. Det var på maya, så jeg kunne ikke følge med i fortællingen, men man kunne se hvordan både han og tilhørerne nød det, og jeg lagde særligt mærke til, hvordan et par af hans børnebørn stod mussestille og sugede det til sig, og jeg tænkte: ja, sådan er det at historierne her er gået fra bedsteforældre til børnebørn i generation efter generation.

OM GUD

³⁰DEN ALMÆGTIGE GUD over vores jord, det er ham der sørger for, at det regner her på jorden. Han er den, der giver alt, så mennesker kan leve her på jorden, med dyr og planter. Vorherre passer alt, hver en ting.

Huset hvor guderne bor, er som de store kirker her på jorden, med gigantiske tårne.

Her på jorden er det Guds søn, Jesus Kristus der bestemmer. Men han beder altid om lov hos Gud. Alt, hvad han beder om, er til gavn for os, der er som hans børn i Guds land.

Når bonden skal til at så, så skal Gud sørge for, at det regner over hans mark. Og mens bonden finder sine sædekorn, skal han også forberede et ofermåltid af *sa'akab* (majssuppe), som han skal give til markens skytsånder, til ærkeenglen Sankt Michael³¹, og til Jesus. Men han må ikke glemme de andre helgener som Sankt Josef, Sankt Isidro, Sankt Markus og Sankt Jakob, der også beskytter hans mark.

Når de første små majsplanter kommer frem på marken, giver Jesus ordre til ærkeenglen Sankt Michael om, at det skal regne, for Sankt Michael bestemmer over alle regnguderne. Nu kan de begynde deres arbejde. Enhver ordre fra Jesus bliver med det samme opfyldt, og selv om det ikke er regntid, hvis Han bestemmer, det skal regne, så vil det regne mindst i 10 - 20 minutter, og på denne tid har Gud spredt regnen ud over 300 km. For Gud er det ingen sag.

I BEGYNDELSEN AF alt eksisterede kun Vor Fader. Det var ham, der skabte jorden. Han hedder Gud Fader eller Gud *Yum Kab*. Han er den ånd, der var der fra begyndelsen. Og hans kone er *Xquitzban Colebil Sujuy*.

²⁹ · Jeg har arrangeret rækkefølgen af historierne med den autoriserede danske bibeloversættelse som rettesnor. Da fortællingerne nogle gange har et temmelig frit forhold til den bibelhistorie, vi kender, har jeg nogle steder valgt at supplere dette grundprincip med en tematisk indordning, så historierne er blevet placeret, hvor jeg finder, de tematisk passede sammen. I enkelte tilfælde (f.eks. fortællingerne omkring Noas Ark) har jeg valgt at bringe flere forskellige fortælleres historier efter hinanden i teksten til belysning af forskelle og ligheder i fortælletraditionen. De fleste steder har jeg for ikke at forstyrre fremdriften i historien valgt at omtale evt. afvigende udgaver af fortællingerne i noterne.

³⁰ · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán i 1999, jfr. Genesis kapitel 1

³¹ · I hele bibelhistorien har vi valgt at benytte fordanskede helgennavne: Sankt Michael for San Miguel, Sankt Jakob for Santiago o.s.v.

DA HAN SKABTE jorden, skabte han også en slægt af konger. Det er Judas, Moses, Herodes, Pilatus.

32 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen & Peter Fischer-Møller (herefter: PFM) februar 2002

³²I BEGYNDELSEN VAR der ikke frø og planter, der var heller ikke mennesker og dyr. Der var slet intet. Men Gud begyndte at skabe.

Gud Fader skabte de første frø. Derefter skaber Gud dyrene og giver dem til kongerne. Der kommer får og geder, æsler, heste, kameler, elefanter – alle slags dyr skaber Gud på jorden, men der var stadig ikke skabt mennesker.

Kongerne formerede deres dyr, og så fik de så meget, at de kunne begynde at sælge kød og bruge heste til at bære byrder til andre steder. Så blev der truffet beslutning om at skabe det første menneske, som skulle passe på dyrene. Adam blev sat til at passe alle dyrene. Han er som en konge, han har ånd, men han har ikke nogen ledsager. Han lever stadig alene. Gud skabte Adam af majsmasse. Gud giver ham ånd og velsigner sit værk. Således skabte han det første menneske. Det første menneske går rundt og passer alle dyrene.

¶ Her får vi som indledning til biblhistorien fra Xocen slået grundakorden an. Der er ingen tvivl om, at der kun er *én Gud*, der bestemmer alting. Alt, hvad der i øvrigt er af helgener og guddommelige væsner i mayabøndernes forestillingsverden og hverdag, er underordnet Gud. Der er altså midt i de mange guddommelige og dæmoniske væsner og kræfter ikke tvivl om, at vi bevæger os indenfor et monoteistisk univers.

Gud kender vi gennem Jesus, som har været hos Gud fra begyndelsen og som i et og alt følger hans vilje og er hans udtrykte billede. „Gud“ og „Jesus“ bruges skiftevis og tilsyneladende synonymt i den gammeltestamentlige del af fortællingerne.

Og så er det her noget, der udspiller sig midt i mayafamiliernes hverdagsliv i landsbyen, der hvor man finder frø til sine marker og venter på at den livgivende regn skal falde. Det er ikke historier om gamle dage, men om den guddommelige kraft, der er på færde *her og nu*, og det er ikke først og fremmest tanker den enkelte gør sig, men ceremonier og ritualer, man sammen omgiver alt vigtigt i tilværelsen

med. De bruger ikke ordet Ånd eller Helligånd ret meget i fortællingerne, men det er jo hvad der er på færde, når de fortæller for os og hinanden og samles omkring hverdagens mange ritualer og ceremonier, så fremstår de som en del af „de helliges samfund,“ de formidler forståelse af „syndernes forladelse,“ og de udtrykker meget stærkt og klart deres tro på „kødets opstandelse og det evige liv.“

For mig at se befinder vi os således i Xocen midt i historien om *den treenige Gud*.

Den historie er det jeg har hørt fortalt i de bibelhistorier og bibelrelaterede historier, der bringes i det følgende, og jeg vil undervejs prøve at udfolde noget af hvad fortællingerne har sagt mig, både hvad de har sagt om den gamle og nuværende mayakultur, de er fortalt ind i, og for mig endnu vigtigere: hvad de fortæller os om den kristendom, vi er fælles med hinanden om.

¶ Det er for Don Alfonso og hans bysbørn en selvfølge, at det er Gud der som verdens skaber og opretholder er den øverste ansvarlige for alting I verden, også regnen. Men i praksis er det *Chaak guderne*, man henvender sig til, når det drejer sig om regn. Om det fortæller Alfonso Dzib: „Det er ligesom i Mexico. I Mexico har vi en præsident. Det er i princippet ham, der bestemmer alting her i landet, men Mexico er et stort land. Derfor har præsidenten guvernører og embedsmænd af mange slags til at hjælpe sig. Ligesådan er det i verden. Det er Gud og Jesus og Jomfru Maria, der bestemmer alting, men verden er stor. Derfor har Gud mange hjælpere: der er ærkeengle og engle og helgener af mange slags. Og så er der også de fire Chaaker. De tager sig af regnen på Guds vegne.“ Om Chaakerne og regnceremonierene se s. ..

¶ Silvia Terán og Christian Rasmussen har ved deres etnografiske studier i Xocen påvist, at mange af de guddommelige magter herunder regnguderne optræder som ægtepar. Måske er det herfra den for vesterlændinge noget ejendommelige forestilling om *Guds ægtefælle* stammer. Selvom den bibelske beretning intet kender til en sådan guddommelig ægtefælle er det værd at huske, at skønt Gud i den bibelske

beretning som oftest fremstår med mandlige kendetegn, så findes der også steder, hvor Gud beskrives med kvindelige billeder, f.eks. som en fødende kvinde (f.eks. 5. Mosebog 32, 18 Salmernes Bog, 2,7).

¶ I den klassiske mayakultur havde man en forestilling om at verdensløbet har udfoldet sig i et antal store *tidsperioder*. Den nuværende tid begyndte med verdens skabelse natten mellem, d. 13. og 14. august 3114 f. Kr. Denne dato danner udgangspunkt for den så kaldt „lange tælling“, som man i den klassiske periode benyttede til datering af monumenter og bygninger. Der findes i den klassiske maya mytologi forestillinger om at den nuværende tidsperiode afsluttes lillejuleaften d. 23. december 2012. I nogle fremstillinger anføres det, at man regner denne tidsperiode, som vi lever i, for den 4. og ikke nødvendigvis sidste verdensalder.

Jeg har ikke indtryk af, at denne „lange tælling“ spiller nogen rolle for landsbyfolkene i Xocen, men forestillingen om, at der snart „kort efter år 2000“ vil finde en skelsættende begivenhed sted, lever. Det virker også som om forestillingen om tidligere verdener og tidligere menneske- eller halvgudeslægter, lever videre i fortællingerne – i hvert fald opererer man med begrebet „konger“ hvortil man regner en række skikkelser og folkeslag fra den maya-indianske forhistorie foruden Jesus, helgenerne og en række andre bibelske personer. De optræder som Guds rådgivere ved skabelsen. Men før alting og over alting råder altså Gud, som sammen med sig ægtefælle sætter skabelsen i værk.

¶ Og så er der det med Adam, der skabes af *majsmasse*. Det vender jeg tilbage til på s ... Her blot dette, at også i Popol Wuh³³ skabes mennesket af majsmasse og – som her – efter en form for rådslagning mellem de guddommelige magter.

ADAM OG EVA

³⁴ DA VERDEN blev skabt, for at der kunne bo mennesker på jorden, var det

³³ · Om Popol Wuh se s. 6

³⁴ · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán. Jfr. Genesis kapitel 2

første menneske en mand der kaldtes Adam. Han fik siden som kone Eva. Adam blev det første menneske, og han kom til at passe alle dyrene på jorden: hjorte og fugle³⁵. Han gav dem mad og passede dem.

I begyndelsen havde Adam ingen kone til at lave mad for sig³⁶. Men når han går rundt i skoven, finder han et hvepsebo, og skraber honning derfra. Det lever han af. Når han er mæt, går han så igang med at give dyrene mad og vand.

Når Adam går og passer dyrene lægger han mærke til et par skovduer, som altid følges ad. Adam siger til handuen: „Due, du kan sagtens være glad, for du har nogen at snakke med.“

Gud hører hvad Adam snakker med duen om.

„Adam“, siger Vorherre så, „dit ønske er blevet hørt, du skal få en kone. I morgen til middagstid skal du bade dig³⁷ og lægge dig til at sove.“

Da spørger Gud, jordens herre: „Hvor skal vi finde en kone til Adam?“

Paulus³⁸ svarer: „Far, vi tager hende fra hans storetå!“

„Nej min søn,“ svarer Gud, „det går ikke, for hvis hun kommer fra storetåen, så vil han altid komme til at trampe på hende³⁹.“

Peter siger så: „Far, vi tager hende fra hans tommeltot!“

„Nej min søn, svarer Gud, det går heller ikke, for hvis vi tager hende fra tommeltotten, så vil han altid komme til at klemme hende sammen i sin hånd. Men hvis vi tager spidsen af hans ribben⁴⁰, så vil han passe på hende.“

Da Jesus⁴¹ ser, at Adam sover, tager han spidsen af Adams ribben, vikler det ind i en dug og velsigner det⁴². Da Adam vågner op, finder han nu en kvinde ved sin side⁴³.

¶ Jeg har særligt hæftet mig ved fire momenter i historien her.

For det første kan man undre sig over, at *Peter og Paulus* optræder her på et sted i Bibelhistorien, hvor vi ikke er vant til at møde dem. Det hænger sandsynligvis sammen med den tidligere omtalte tids- og slægtsforståelse, hvor man opfatter Peter og Paulus, sammen med de øvrige helgener, som hørende til sammen med „kongerne“ og værende fra en tidsperiode forud for vores.

¶ For det andet: overvejelserne om hvorfra Eva skal tages, fra sto-

35 · Yucatan er fra gammel tid blevet kaldt „fasanens og rådyrets land“. Jeg så nu hverken fasaner eller rådyr, mens jeg var der, men mon ikke det er denne gamle forestilling, der afspejler sig i „hjorte og fugle“ som samlebetegnelse for skaberværkets dyr?

36 · Arbejdsdelingen i en mayaindiansk landsbyfamilie er helt klar – i hvert fald så jeg ikke en mand lave mad i de 5 uger jeg var i Xocen.

37 · Alle yucatekere vasker sig, når de kommer hjem fra arbejdet, da klimaet er tropisk klima, og man sveder meget.

38 · I en anden version af historien (Christian Rasmussen & PFM 2002) udspiller der sig en dialog mellem Peter og Paulus om hvordan Gud kan få dannet en kvinde.

39 · Ved at man træder andre over fødderne. I ovennævnte version er det hhv lilletå og lil-
40 · I versionen fra februar 2002: For at Adam kan komme til at elske hende, så er det bedst vi tager hende fra et af hans små ribben tættest ved hjertet.

41 · I denne og de følgende historier veksler

42 · I versionen fra februar 2002 slutter Gud den lille ceremoni med at bede en bøn.

43 · I en tredje version indsætter Gud efter at have skabt Eva af Adams ribben en del af Evas ribben i Adam. Denne „ligestilling“ i skabelsesberetningen svarer til den måde fortællingen gengives i broderet form: her ser man Gud puste liv i Adam, som vi hører om det i Biblen, men efter at have skabt kvinden af Adams rib-

retå/lilletå, eller fra tommelfinger/lillefinger. Disse overvejelser synes at have rod i en gammel indiansk opfattelse af skjulte/magiske sammenhænge mellem *del og helhed*, som vi kan genfinde i woodo, hvor det at stikke en nål i en dukke, har direkte konsekvenser for den afbildede person. Måske er der også en forbindelse til den „magiske realisme“, som nutidige latinamerikanske forfattere som f.eks. Gabriel Garcia Marquez og Isabel Allende gør brug af.

¶ Og så den dejlige pointe med *ribbenet*. Typisk for vores videnskabeligt orienterede kultur tænker vi i det, der kan måles og vejes, og jeg kan huske, at jeg i skolen fik den forklaring på det med ribbenet, at man med den ville begrunde, hvorfor mænd er udstyret med et sæt ribben færre end kvinder (hvad vi vist i virkeligheden slet ikke har). Men den her forklaring er da langt smukkere og mere poetisk – en påmindelse om at mærke efter og finde det hjertelige slægtskab os imellem.

¶ Endelig for det fjerde: den lille *ceremoni* Gud foretager for at skabe Eva. Religion er som nævnt for mayaerne ikke så meget tanker og personlige overvejelser som handlinger, ritualer og ceremonier. Alt vigtigt til hverdag og fest omgives af ceremonier. Her ved kvindens skabelse foretager Gud en ceremoni: først skal Adam være vasket, så lægges han i søvn, så tages ribbenet ud og pakkes fint ind i en dug, og så beder Gud en bøn over det – hvem Gud beder til melder fortællingen ikke noget om, men det kan vi jo selv tænke videre over – og så spreder han velsignelse over det skabte!

SYNDEFALDET

⁴⁴I BEGYNDELSEN KENDTE Adam og Eva endnu ikke til synd⁴⁵. Gud passede på dem, og de passede Guds dyr.

En dag siger Vorherre til Adam: „I morgen klokken 12 vil jeg komme og plukke nogle bananer, som I kan spise.“

Adam og Eva fulgtes altid sammen, og nu sad de og ventede på Vor-

⁴⁴ · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán. Jfr. Genesis kapitel 3

⁴⁵ · I versionen fra 2002: I begyndelsen var Adam og Eva helgener, de havde nemlig ingen kønsorganer, men en dag blev det anderledes.

herre.

Klokken var over 12, og Gud var stadig ikke kommet for at plukke bananerne til Adam og Eva.

Til sidst beder Eva Adam om at plukke nogle bananer: „For jeg er meget sulten.“

„Nej,“ svarer Adam, „ikke før Gud kommer og plukker dem og giver os dem til at spise.“ Men til sidst bliver Adam træt af at høre på, at Eva er sulten, så han plukker 2 bananer. Han giver den ene til Eva, og beholder selv den anden. De har kun lige fået skrællet bananen da Gud kommer til syne.

Adam og Eva gemmer i en fart bananerne⁴⁶ mellem deres ben, så Gud ikke skal se dem. Men Vorherre har set, og han kommer hen til dem og siger: „Udmærket mine børn, I ventede ikke på, at jeg gav Jer bananerne. I tog dem selv.“

Adam og Eva forsvarede sig med at sige: „Vi ventede og ventede, men du kom ikke.“

Så faldt Guds dom: „Sket er sket, og lad det så blive, som det er!“ Hvorpå Gud velsignede dem.

Nu opdagede Adam, at han havde fået køn, og Eva lige sådan.

„Det må så blive som det nu er,“ sagde Adam, men han var alligevel noget overrasket:

„For pokker, hvordan er det sket. Før var det ikke sådan, og se nu hvordan jeg ser ud.“

„Fra nu af,“ sagde Gud, „kan I spise alle de bananer I vil. Men fra nu af vil I også begynde at synde⁴⁷.“ Kort efter fik Adam og Eva en søn, den næste dag en anden søn, og den tredje dag fødtes den tredje søn⁴⁸.

¶ Det her er en syndefaldsberetning, som taler direkte til konfirmander (og konfirmanden i os andre). Konfirmanderne kan genkende deres egen pubertet med dens kropslige udvikling, ønske om selvbestemmelse og måske også et voksende selvstændigt ansvar.

¶ Vi undrer os over det med *bananerne*, fordi vi i vores tradition har vænnet os til at tænke om frugten på kundskabens træ som et æble.

46 · Måske er det hhv bananen og bananskrællen de gemmer mellem benene.

47 · På spansk: tener pecado=at have synd/sex

48 · Måske er disse tre første sønner dem, vi også hører om i den autoriserede Bibel: Kain, Abel og Set. Don Alfonso navngiver dem ikke her i historien. Først i næste omgang kommer der navne på, og da er det de mere overraskede tre: Kasper, Melchior og Balzazar, som vi ellers kender som de hellige 3 konger. Det kan være, at Don Alfonso kun regner med de sidstnævnte sønner, og at der bare er tale om en fortælle-mæssig inkonsekvens/fordobling, sml. fortællingen side om de tre sønner, der kommer til verden efter Evas samliv med djævelen.

Men ved opslag i Biblen, Genesis 3,3 kan det konstateres, at der ikke står en lyd om æbler, der står bare „frugt“. Når det er blevet til et æble i vores tradition, kunne det hænge sammen med, at æble på latin hedder „malus“ og ondskab „malum“, og for middelalderens munke var det en given sag, at der måtte være en dybere mening med, at Gud havde lagt to latinske ord så tæt op ad hinanden. Men måske tog de fejl, måske var det i virkeligheden bananer!⁴⁹

49 · j.fr. Karen Syberg: *Æblets kulturhistorie*, København 2007

50 · Fortælling optaget af Christian Rasmussen & PFM februar 2002. I en samtale forklarer Don Alfonso, at Adam slet ikke fandt at Gud med at skabe Eva havde givet ham, hvad han ønskede. „Det er jo slet ikke et andet menneske, som jeg ønskede, men bare to af mig selv“. Der er i de her historier en pudsigt parallel til den jødiske legende om Lilith (sml. Esajas 34,14), som skulle være den første kvinde Gud skabte samtidig og ligeværdig med Adam (Genesis 1), men som Adam forskød p.g.a.hendes selvstændighed (og som siden hen blev dæmoniseret i den bibelske tradition), hvorefter han i stedet fik den af ribbenet formede og mere medgørlige Eva (Genesis 2).

51 · Fortælling optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

¶ Vigtigere end det: læg mærke til den forskellige måde at anskue historien her på. Vi tænker om syndefaldsfortællingen i begreberne: påbud, løgn, overtrædelse og straf.

I den mayaindianske version handler den om: ønske, handling, konsekvens og det at måtte tage ansvar og leve med konsekvenserne.

Det bliver en historie om at gå *fra barn til voksen*. Og er det ikke et meget godt billede på, hvad det er, det handler om i det, vi kalder „de voksnes verden“, men som jo samtidig stadig er „Guds skaberværk“: at lære at vælge og selv at tage ansvar for de valg, man træffer og være parat til at leve med konsekvenserne?!

ADAM STIKKER AF

⁵⁰DA GUD HAVDE skabt Eva, vågnede Adam og blev meget forbløffet, for han vidste jo ikke, hvad kvinden var for en. Adam havde ganske vist set de andre dyr være to, men han vidste ikke hvordan man skulle omgås en kvinde. Derfor flygtede han ud i skoven for igen at være alene.

⁵¹DA ADAM så at han var blevet forandret gemte han sig. Han flygtede ud i skoven og forblev der i mere end 7 år.

Da Eva nu var alene blev hun fristet af Djævlen. Han kom og fortalte hende: „Hør, du kan da nok forstå, at Adam har en anden kone der hvor han bor, og derfor ikke kommer til dig. Men så kan du tage mig som mand.“

Sådan fristede Djævlen. Djævlen blev ved og blev ved, og til sidst gav Eva efter og hengav sig til ham.

Eva var stadig ung og hun fik 60 børn med Djævlen. Men lige så snart

Eva har født et barn, smider Djævlen det i havet. På den måde skabes 60 forskellige havdyr.

En dag sagde Djævlen til Eva: „For at du kan se om Adam har en kone der hvor han er, må du lave en prøve. Find en torn og bræk den midt over. Så skal jeg finde en hveps, og i dens hale sætter du tornen⁵².“ Eva gjorde som Djævlen sagde, og han kom med en hveps, som de satte en torn i enden på. Og fra nu af fødtes alle hvepse med brod.

Der hvor Adam passede dyrene ude i skoven, fandt han et hvepsebo når han blev sulten. Han klemte det sammen, så honningen flød ud, og på den måde fik han altid noget at spise. Men fra nu af havde hvepsene brod⁵³ og de stak ham, så han ikke kunne få noget at spise.

„Hvad pokker, sådan var de ikke før, så hvad skal jeg nu spise?“ Adam prøvede at finde noget andet at spise. Han fandt nogle små ananas⁵⁴, men de var også fuld af pigge, og han havde kun taget 3 bidder, så var hans mund fuld af blod.

„Du store Gud, hvordan skal det nu gå med mig ? Hvad skal jeg nu spise? Nu har jeg ikke noget at spise!“ Idet han sagde det, kom han forbi en busk med frugtklaser af *ts'aablai*, dejlige modne. Han var sulten og puttede nogle i munden. Men lige så snart var hans mund igen et blødende sår, for de havde også spidse pigge.

„Du store Gud, hvad skal jeg nu gøre? På denne her måde vil jeg dø af sult. Jeg må hellere vende tilbage til den kone, som Vorherre gav mig. Hun skal give mig mad.“⁵⁵

Men efter så mange år borte, var Eva ikke mere alene. Hun boede sammen med Djævlen, og han havde smidt alle deres børn i havet.

Da Adam så, hvad der var sket, udbrød han: „Det her er bare for meget. Jeg må dræbe denne fyr. Han er ikke et menneske men en djævel. Der er ikke andet at gøre!“

For at komme af med Djævlen spurgte Adam Eva: „Er du sikker på at han kommer i dag?“

„Helt sikker, klokken 12 kommer han,“ svarede Eva.

„Godt, men sig mig så, hvordan tror du vi kan slå ham ihjel? For slå ham ihjel, det skal vi, for alt det onde han har gjort.“

„Jo nu skal du bare høre,“ fortsætter Adam, „sæt en stor balje vand til at

52 · I versionen fra 2002 fortæller Don Alfonso: „Gud ønskede ikke, at Eva skulle bo sammen med Djævlen. Gud havde skabt hende, sådan at hun og Adam skulle holde sammen. Derfor bad hun Adam om at vende tilbage. Gud fortæller hende, hvordan hun skal få ham tilbage: „Tag en torn og sæt den i røven på en hveps...“

53 · De traditionelle mayabier, som man får honning fra, er brodløse. Motivet med hvepsene, der flyver ud og varsler en forandring genfindes i historien om de sidste tider se...

54 · På maya kaldes frugten „Tjom“.

55 · I versionen fra februar 2002 fortæller Don Alfonso: „Av, av, av, jeg dør!“ råber Adam. „Jeg er helt færdig, jeg lægger mig til at dø. Nej, det vil jeg heller ikke. Jeg vil hellere vende tilbage til mit eget hus,“ siger Adam. Han kommer i tanke om Guds ord, som Sankt Matthæus har udtrykt det: „Du skal leve sammen med din kone!“

57 · I versionen fra februar 2002 fortæller Don Alfonso: „Da Adam kommer tilbage til sit hus, er der en fremmed, der horer med Eva. Adam tager en dørstolpe og smadrer den i hovedet på Djævlen. Han slår ham, til han falder om. „Lad os smide ham i havet, som han gjorde det med sine egne børn,“ siger Adam til Eva. De kaster ham ned i den store cenote.“

56 · I den klassiske mayakultur blev cenoter brugt som offerpladser. I Chichen Iza har man i den store cenote fundet såvel offergaver (bl.a. stof med rester af broderi) som menneskeofre.

58 · De hellige 3 Konger er skytshelgener for byen Tisimin 50 km nord for Xocen. Her fejres de med en stor fest i dagene omkring d. 6. januar.

koge, og når han kommer, så lister jeg lige så lydløst efter ham og puffer ham ned i baljen med det kogende vand.

„Det lyder rigtigt,“ svarer Eva.

Eva satte en balje vand i kog, og da Den Onde kommer, går han ind i hytten og over mod Eva. Adam har gemt sig bag døren, og han følger lige så stille efter Djævlen. Da Djævlen ser, at der står en balje med noget i kog, bøjer han sig ned for at se, hvad det er. I samme øjeblik får han et ordentligt skub bagfra, zas!, og står på hovedet ned i det kogende vand.

Han prøvede at råbe og skrike, men da var hans hoved under vandet, og lidt efter lidt sank også hans krop til bunds. Adam hev ham ud af baljen, og sparkede og trampede på ham. Da han var helt død slæbte han ham ud af hytten, og smed ham i en dyb cenote^{56 57}.

Kun på denne måde kunne Adam igen være sammen med Eva.

„Det var godt at du dræbte ham,“ udbød Eva, „så vi igen kan være sammen. Jeg er en kvinde, og kan også give dig 30 børn. 30 børn skal du få.“

„Hvis det er sandt, så er det godt,“ siger Adam, „men tror du virkelig at du kan føde 30 børn til?“

„Ja,“ svarede Eva.

Det første år de boede sammen, fødtes Kaspar. Den næste der blev født var også en dreng, det var Balthazar. Den sidste i trio'en var Melchior. Det var de tre børn, født af de første mennesker her på jorden. I den tid de voksede op, studerede de for at blive vise mænd. Da de var blevet det, velsigner Vorherre dem, og de blev til konger, de Hellige 3 Konger⁵⁸.

Således er historien om Adam og Evas første børn.

¶ Fortællingen rummer nogle *samlivs- og kønstereotyper*, som tilsyneladende er tværkulturelle: f.eks. fristelsen til at tro på, at den anden har fundet en anden, og så den lidt ynkelige mandsperson, der ikke rigtig kan finde ud af den udfordring, der ligger i at være to, men som heller ikke kan finde ud af at være alene, specielt ikke, når noget gør ondt eller han bliver sulten, ligesom Eva godt nok er lidt blondineagtig tungnem – der skal 60 udsmidte børn (Djævlen bryder sig selvfølgelig ikke om børn!) til, før hun finder ud af, at der er noget i vejen i parfor-

holdet.

¶ Den ejendommelige og komiske historie om hvordan Adam og Eva med trikssteragtige midler får gjort det af med Djævelen (helt kan de dog ikke have fået ordnet ham, for jeg synes ind imellem jeg ser skyggen af ham både i vores landsby og sågar i mit eget arbejdsværelse!) har en række træk til fælles med Popol Wuhs historie om de to heltetvillinger *Hunahpu* og *Xbalanqués* kamp mod underverdenens, *Xibalbas* herskere, bl.a. møder vi et stikkende insekt, her en myg, som allieret, og underverdens herskere ender med selv at få nedkaldt ulykken over sig, så det til sidst alene er „synderne, de onde, de triste, de uheldige og de lastefulde“, som de kan tage som ofre p.161.

MONSON – DJÆVLEN⁵⁹

Don Celso Dzib fortæller om Djævelen:

Engang da jeg var ude i min mark så jeg en hvirvelvind, en *moson*, komme hen imod mig. Jeg skar den hurtigt over med min machete, og der hvor jeg havde skåret, dér lå der på jorden en kæmpe slange. Det er derfor jeg ved, at hvirvelvindene bliver sendt af sted af Djævelen. For dér ved dens fod ligger denne slange *Chayil kaan Santa Maria*. Det er ikke en helgen, fordi den hedder Santa Maria. Det er bare dens navn. Den kan synge ligesom en person. Og den kan forvandle sig til en kvinde. Så pas på, hvis du møder en smuk kvinde ude i skoven, for det er slangen der er forvandlet til en kvinde.⁶⁰ Du kan se det ved at kigge på hendes hånd. Hendes højre hånd er komplet, men hendes venstre hånd har kun 4 fingre. Det er Djævelen.

DJÆVLEN OG JUAN⁶¹

Der var engang en bonde som hver dag gik ud til sin milpa-mark, langt ude i skoven. Når han kom til sin mark om morgenen begyndte han at fælde skov, for at lave nye marker. Han havde også en milpa,

59 · Fortælling af Celsio Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

60 · Sml. f.eks. Elmelundemesterens gengivelse af slangen I Paradiset med kvindeansigt, WWW.SOGNEKIRKE/DEVILS/IMAGES/SF/ELMELUNDI

61 · Fortælling af Theodoro Canul optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

han havde ryddet året i forvejen. Her havde han en lille hytte, hvor han kunne hvile sig midt på dagen, og opbevare sin majs og hvad han ellers høstede. På sin mark havde han forskellige afgrøder: vandmelon, tomater, melon, agurker, foruden majs, bønner og græskar. Selv løg havde han sået.

Hans problem var, at når han skulle fælde skov, fik han ikke også tid til at høste. Når han var færdig med at fælde, var det altid blevet sent. Derfor sagde han en dag til sin kone: „Hør kone, hvis du har tid, kunne du så ikke hjælpe mig med at høste. Jeg har ikke selv tid.“ Det kunne hun godt forstå, så hun svarede: „Det kan jeg godt.“ Næste dag gik de sammen ud i milpaen. Da de kom til de frugter der skulle høstes, sagde bonden til sin kone: „Bliv du her og høst til jeg kommer tilbage.“

Hun gjorde som han sagde, og bonden gik videre til det stykke skov, han skulle rydde. Hver dag fældede han 2 mecate (1 mecate er 20 x 20 m).

Da konen var blevet alene kom der nogen. Hun troede det var hendes mand, men det var det ikke. Det var *Sinsinito*, selveste Djævelen, som kom efter konen. Han kom for at røve hende, og han førte hende til sin hule.

Da manden om eftermiddagen var blevet færdig med sit arbejde kom han tilbage. Men han fandt ikke sin kone. Hun var lige begyndt at høste da *Sinsinito* kom og bortførte hende. Den stakkels mand kunne ikke forstå hvad der var sket. Det eneste der faldt ham ind, var at sætte sig op i et træ og græde.

Han græd i stride strømme da en tiger (en puma) kom forbi, kiggede op og spurgte: „Hvorfor græder du, min gode mand?“ „Åh tiger, jeg græder over min kone som er blevet væk. Hun er blevet røvet,“ svarede han.

„Græder du bare for det? Skynd dig at kravle ned fra træet, så skal vi nok finde hende. Jeg er sikker på, at *Sinsinito* har bortført hende.“ Den stakkels bonde spurgte, rystende af skræk tigreren: „Du spiser mig vel ikke?“

„Selvfølgelig gør jeg ikke det. Kravl du bare ned, så skal vi finde din

kone. Jeg ved hvor vi skal lede,” svarede tigeren.

Tigeren og manden begav sig sammen hen hvor *Sinsinito* boede. Da de nåede derhen sagde tigeren: „*Sinsinito*, vær venlig at give den kone tilbage, som du har bortført fra den stakkels mand.“

„Hør tiger, vil du være rar og gå et andet sted hen, og så lad mig være i fred.“ *Sinsinito* var godt sur over at blive forstyrret. Men nu sprang tigeren over *Sinsinito*, og gav ham et skub, så han røg langt væk. Han kom hurtigt på benene og gav tigeren en ordentlig lussing og begyndte at sparke ham bagi, så alle hans ben gik af led.

Efter denne modtagelse flygtede de to. Den stakkels tiger slæbte sig af sted.

Bonden kravlede igen op i træet og græd bitterligt. Han græd og græd da han så en ko, muhende komme hen hvor han sad: „*Muhe, muhe, muhe*,” sagde den, idet den nåede hen til træet.

„Hvorfor græder du menneske?“

„Åh, stakkels mig, fru Ko, jeg græder over min kone, som er blevet bortført.“

„Græder du over det? Kom hellere ned, så skal vi finde hende, *Sinsinito* har røvet hende.“

Manden, der var blevet mistænkelig over det, der skete med tigeren, svarede: „Åh stakkels dig, ko! Hvis tigeren, der er stærk, ikke kunne redde hende, hvordan skal du så kunne?“

„Bekymer dig ikke om det, jeg skal nok få hende tilbage,” svarede koen.

Manden kravlede ned fra træet, og de begav sig hen hvor *Sinsinito* boede.

Da de kom til huset råbte koen: „*Sinsinito*, vær venlig at give den kone tilbage, som du har bortført fra den stakkels mand.“

„Hvordan vover du at kommandere med mig. Gå et andet sted hen og pas dine egne sager,” svarede *Sinsinito*.

„Udmærket,” svarede koen. „Hvis du ikke vil med det gode, så lad os prøve det onde.“

Idet den sagde det, stangede den *Sinsinito* med en sådan styrke, at han fløj langt bort. Men han rejste sig op, tog sin skjorte af, og be-

gyndte med den at tyrefægte med koen. *Sinsinito* gjorde udfald mod koen med trin og bevægelser, som om han var en rigtig tyrefægter.

„Jiiee, Halee,“ råbte han. Koen stangede og *Sinsinito* tyrefægtede. Men uden at se sig for gled koen, og faldt over en sten, så den brækkede det ene ben. Så måtte de igen gå med uforrettet sag. Koen slæbte sig af sted, sammen med den ulykkelige mand.

Manden satte sig igen grædende op i træet, da han pludselig så en kanin komme springende hen imod ham.

„Gode mand, hvorfor alt det hyleri?“

Hulkende svarede manden: „Åhe Juanito (lille John), *Sinsinito* har bortført min kone. Derfor græder jeg.“

„Hvis det er det eneste, er der ingen problemer, svarede kaninen. Lad os gå hen og gøre hende fri. Det er let nok, det kan vi sagtens klare. Men lad mig lige først høre, har du en græsmark, hvor jeg kan spise?“

„Selvfølgelig har jeg det,“ svarede bonden.

„Hvis du giver mig den, skal jeg befri din kone.“ Det gik bonden med til.

Efter at have aftalt, at Juan skulle have græsmarken mod at befri konen, begyndte kaninen at forklare den ulykkelige mand: „Godt, vi vil befri hende på følgende måde. I nat gør vi os klar til at besejre *Sinsinito*. Du skal tænde ild under tre store kar. I det ene varmer du vand. I det andet vand med masser af achiote (frø som farver kraftigt rødt), og i det tredje laver du en tyk majs vælling. Lige så tykt som hvis det var til en papegøje. Når vi hælder det i hovedet på *Sinsinito*, vil han tro det er hans hjerne der løber ud.“

I løbet af natten gravede Juan en masse gange i jorden foran huset hvor *Sinsinito* sov. Han lavede et net af underjordiske veje, så når han havde givet *Sinsinito* et slag, så kunne han forsvinde i et hul, og *Sinsinito* ville ikke vide hvor han var blevet af.

På det aftalte tidspunkt spurgte Juan så den uheldige mand: „Er alt nu klart, som jeg bad dig om?“

„Ja, jeg har det hele.“

„Lad os så komme af sted og begynde!“

Da de stod foran Sinsinitos dør råbte Juan: „*Sinsinito*, vær venlig at give den kone tilbage, som du har bortført fra den stakkels mand. Nu har du beholdt hende længe nok.“

„Hør lille Juan, svarede *Sinsinito*, vil du ikke være så venlig at skruppe af, inden jeg smadrer dig.“

Men Juan lod sig ikke true: „Jeg beder dig med det gode, men hvis du vil have det på en anden måde, så skal du få det, som du vil.“

Sinsinito, der var meget sikker på sig selv, svarede foragtligt: „Hvad kan du måske gøre mod mig, din lille undermåler?“

„Det skal jeg give dig noget at tænke over, så du bliver badet i sved!“ I det samme tog Juan et tørret græskar, fuld af kogende vand, og – *bang* – smadrede det i hovedet på *Sinsinito*. Plask! sagde det, da vandet løb ned over hovedet på *Sinsinito*.

„*Auuee*“ hylede han. Så snart Juan havde smidt vandet i hovedet på *Sinsinito*, sprang han ned i hullet under jorden og forsvandt.

Sinsinito vidste ikke hvad der var blevet af Juan, men han dukkede hurtigt op fra en anden kant, med et græskar fyldt med rødt achiotevand. *Pjask*, lige i hovedet på *Sinsinito*.

„*Sinsinito!*“ råbte Juan, „Gør du dig klart hvad der er sket? Blodet løber ned ad dig. Men nu skal du bare se løjer. Om lidt vil dine hjerne flyde ud. Er du klar?“ råbte kaninen.

„For tusinde forbandede djævle, skal du absolut slå mig ihjel?“ skreg *Sinsinito*.

Han nåede ikke at sige mere, før end Juan kastede det sidste græskar – fyldt med majsvælling – lige i hovedet på *Sinsinito*.

„Nu kan du lige nå at spise din egen hjerne, inden du dør,“ råbte Juan. Så vendte han sig mod konen og befalede: „Hør min gode frue, kom så frem og pil af sted med din mand!“

Sinsinito gjorde ingenting for at sætte sig imod det, for han stod og så på sin hjerne, som han havde fået smurt ud på fingrene. Men han var blevet holdt for nar, for det var ikke andet en den tykke majsvælling, som havde været i det græskar, Juan havde smadret i hovedet på ham.

Han troede det var hans hjerne. Nu løb konen, bonden og Juan

62 · Bemærk parallellen ntil Fatimos fortælling om Kaninen Juan.

63 · Fortælling optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán .

64 · I versionen fra februar 2002 fortæller Don Alfonso, at sådan gik tiden, men Adam var ikke tilfreds, fordi Eva havde levet sammen med en anden. Derfor gav Adam sig til at drikke.

65 · Jfr. Genesis 9,21, hvor der fortælles at patriarken Noa, der efter syndfloden plantede en vingård og drak af vinen og som den første blev beruset og blottede sig i sit telt, så sønnerne Sem, Kam og Jaffet blev skamfulde over ham, men de reagerede på hver sin måde og fik derfor hver sin skæbne.

66 · I versionen fra februar 2002 fortæller Don Alfonso, at Kaspar også har tortillas med til Adam. I denne version byttes der også om på rækkefølgen, så de to sønner, der er hårde ved Adam kommer først, mens den barmhjertige søn dukker op til sidst.

hurtigt væk. Juan hoppede i forvejen, tilfreds med at have befriet konen.

De løb lige hjem til familiens hytte. Da de var kommet ind, sagde bonden til Juan: „Hør Juan, du er sandelig snedig. Det gjorde du perfekt.“

„Ja, jeg vidste nok jeg kunne klare ham, men det var kun fordi du lovede at give mig en græsmark til gengæld, at jeg gjorde det. Hvis ikke, ville jeg aldrig have gået i lag med ham.“

„Det gjorde du ret i. Lad mig så vise dig din betaling.“

De gik ud til marken, hvor Juan slog sig ned.

Nogen tid efter det skete, sagde konen en dag til sin mand: „Hør jeg kunne godt tænke mig at vi fik en fugl til middag. Kunne du ikke skyde een?“

Manden svarede ikke, men tog sin riffel og gik af sted. Han vidste hvorhen. Til græsmarken hvor Juan, kaninen var. Han skød og ramte staklen.

Døden nær sagde Juan til sin bøddel: „Ku’ du virkelig få dig selv til at gøre det? Du glemte helt hvordan jeg hjalp dig!“ sagde han og udåndede. Således døde den stakkels Juan.⁶²

ADAMS FULDSKAB

⁶³ADAM FORBLEV NU sammen med Eva, men de fik ikke flere børn.⁶⁴ Og Adam begyndte at drikke⁶⁵.

En dag beder Eva sin søn Kaspar om gå hen og se, om hans far sidder og drikker: „Og hvis han er fuld og ligger og sover rusen ud, så væk ham og bring ham hjem.“

Kaspar gik straks af sted, medbringende en kalabas med vand⁶⁶. Da han kom hen, hvor hans far sad og drak, sagde han: „Far, lad os komme hjem!“

„Ja min søn, hvis du kom for at hente mig, så lad os gå hjem.“

Kaspar spurgte sin far, om han var tørstig, for så havde han taget vand med. Faderen drak vandet og de gik sammen hjem.

En anden dag var Adam igen ude at drikke sig fuld. Eva bad nu sin søn Melchior om at gå ud og finde sin far og få ham med hjem.

Da Melchior fandt sin far fuld og møgbeskidt, sovende i vejens støv, tænkte han: „Lad ham få en lærestreg, så han kan se, at det ikke er rigtigt, hvad han har gjort.“

Melchior tog så en håndfuld mudder og malede det rundt i hovedet på sin far. „Når han vågner op, vil han se, at det ikke var rigtigt, hvad han gjorde, og han vil ikke mere drikke sig fuld,“ tænkte Melchior.

Men Adam blev ikke klogere, og en anden dag var han igen blevet fuld.

„Gå ud og find din far!“ sagde Eva til Balthazar. „Jeg tror han igen har drukket sig fuld og ligger og sover et eller andet sted. Se, om du kan få ham med hjem.“

„Det må jeg vel gøre,“ tænkte Balthazar. Han fik øje på et stykke kul og tog det med. Han fandt sin far liggende i den brændende sol. Så tog han kulstykket op af lommen og begyndte at sværte sin far til i hovedet. Adam vågnede op og sagde, at det ikke var rigtigt, hvad hans søn havde gjort.

Kort tid derefter kom Vorherre og sagde til Adam: „Er du klar over hvad dine sønner gør ved dig?“

„Ja Herre, det er jeg, men de skal betale for deres synder.“

Nu forberedte Adam sig på at døbe sin sønner i en cenote.

„I dag kommer jeres gudfar og gudmor for at føre jer til dåben,“ sagde Adam til sine sønner.

„På denne måde vil I få respekt for andre, og I vil lære, hvad der er rigtigt og hvad der er forkert. Thi det var meget forkert, det I gjorde ved jeres far. Men for den, der gjorde det gode, for ham vil det gå godt. Og ham, der gjorde det gale, for ham vil det altid gå galt.“

Således blev det. Den søn der gav sin far vand fra en kalabas, og ikke gjorde nar af ham, hans krop og ansigt blev lyst, som hans fars ansigt.

Ham der smurte sin fars ansigt ind i mudder, hans krop fik mudderetts brune farve.

Og ham der malede sin far med kul i hovedet, han var selv blevet kul sort, da han kom op fra dåben.

Sådan er de Hellige 3 Konger forskellige. En er lys, en er mørk, og en er kul sort.

De levede før Jesus blev født. De var vise, og folk spurgte dem, hvordan

verden ville blive.

De var selv konger, men de sagde til folk: „Hvis I vil have en anden konge her, så vil han komme.“

¶ Pointen i fortællingen er ikke til at tage fejl af: som du behandler andre, sådan vil din egen skæbne blive. Måske rigelig moralsk/moralistisk for en nutidsdansk læser. Men humoren i historien virker formildende. Historien her kunne være skåret lige ud af hverdagen i Xocen. Befolkningen i Xocen er som flertallet af mexicanere i det hele taget andels-havere i en *macho kultur*, hvor mænd har svært ved at leve med, at deres ære bliver gået for nær. Det gælder både når det handler om konens sidespring (uanset at Adam selv ifølge fortællingen har et væsentligt medansvar for dem) og sønnernes uærbødige opførsel (som jo også her har en del med hans egen opførsel at gøre).

¶ Alkoholindtagelse og beruselse har været en del af det sociale og religiøse liv i maya-kulturen fra før de hvide kom til Yucatan. Munkene beklager sig i deres indberetninger til de kirkelige myndigheder højlydt over indianernes drikkeri. Christian Rasmussen fortæller: „Jeg har set en maestro cantor ligge stivdrukken foran alteret hvor han kollapsede. Dengang, .. ja når festen var forbi og alkoholen drukket, så gik man ud på markerne og kunne stadig hente den mad, familien skulle leve af. Problemet i dag er, at de unge drikke de penge op, som familien skulle leve af, og da de ikke har milpa mere, ja så går det galt.“

Drikkeriet blandt de unge mænd ligner, hvad vi kender fra Grønland. Man er som mayaindianer i en landsby, der opfatter sig selv som verdens centrum, fanget i et svært kryds mellem en forestilling om egen betydning, og det officielle Mexicos nedvurdering af, hvad man opfatter som repræsentanter for en tilbagestående og dårligt uddannet underklase. Hvordan kan man løse den konflikt? Ja, det er ikke så let at få øje på en løsning, så længe man er ædru, men en flaske rom eller en håndfuld bajere hjælper på klarsynet - i hvert fald i nogle timer.

Fra fredag eftermiddag og weekenden igennem kan man se og høre

de godt og vel halvfulde ungersvende i området omkring byens torv, og man kan som forbigående meget hurtigt blive deres bedste ven og få en begrædelig fortælling om deres svære barndom og ulykkelige situation på en forståelig blanding af spansk og maya. Historien munder dog altid ud i en indtrængende bøn om bare 5 pesos til en slutter. Jeg tror, som tidligere nævnt, at alkoholproblemet er en af grundene til den fremgang nogle af de totalt afholdende „evangelicos“ har i området.

Når man digter sådan en fortælling med ind i bibelhistorien, så er det et udtryk for den for os meget overraskende næsten afstandsløse måde, hvorpå man går til den bibelske beretning i almindelighed og historien om Jesus i særdeleshed. Den bibelske historie inkarnerer sig virkelig for xoceneserne, den udspiller sig midt i deres hverdag.

¶ Jeg ved ikke hvorfra man har fået forestillingen om *de hellige tre konger* som Adams og Evas sønner. Den officielle Bibel fortæller os jo ganske vist ikke noget om kongernes herkomst, men associationen synes ikke for os at ligge lige for. Måske har det med begrebet „konger“ at gøre. „Konger“ bliver en slags fællesbetegnelse for de vigtigste bibelske personer. Måske er der en sammenhæng med den betydning de hellige tre konger spiller i området. I kirken i byen Tizimin 50 kilometer nord for Xocen har man specielle statuer af kongerne, og der er en hel kult omkring dem, der topper d. 6. januar.

Også i den europæiske kirkelige tradition har man digtet til fortællingen om kongerne, og også hos os kender man legender om kongernes forskellige hudfarver. I dagens politisk korrekte udgave opfattes en sort, en brun og en hvid som repræsentanter for alle folkeslag og som udtryk for kristendommens universalitet. Men fra tidligere århundreder kendes versioner af historien, hvor det fremhæves, at én af kongerne udmærker sig i særlig grad og af Jesus-barnet belønnes med at blive hvid. Det kan undre, at brune mayaindianere synes at være ramt af den samme racechauvinisme. Måske hænger det sammen med den hvide spanske mission. Det er imidlertid vigtigt at notere sig, at det ikke spiller nogen rolle for fortællerne i Xocen, for dem handler det

her jo om „konger“, der tilhører en anden slægt end os, så deres farver kan ikke „oversættes“ til nutidens mennesker. Det samme gælder de traditionelle mayalandsbyers helgenfigurer, der næsten altid er „hvide“. I øvrigt havde man blandt flere af de indianske folk i Mellemamerika i tiden før spaniernes erobring fortællinger om den lyslødede høvding *Kuetzalkoatl*, på maya *Kukulkan*, som man opfattede som inkarnationen af den gamle himmelske frugtbarhedsguddom, den fjerklædte slange. Denne høvding var en gang sejlet østpå fra indianernes verden, men ville i tidens fylde vende tilbage over havet. Dette sagn var efter sigende en medvirkende årsag til, at Aztekerne i første omgang tog venligt imod de spanske erobrere.

¶ Endelig: i Xocen spiller *gudfædre og gudmødre* en vigtig rolle i det sociale netværk omkring et barn og i familien. En „compadre“ er ikke bare med til dåben, men inddrages som en slags adoptivfader i familien. Og man omtaler hinanden og henviser til hinanden som „compadre“ og „commadre“. Når man tog så venligt og gæstfrit imod mig i familien Canul havde det bl.a. at gøre med at Christian Rasmussen er „compadre“ til flere af familiens børn.

DE FØRSTE MENNESKESLÆGTER

⁶⁷DE FØRSTE MENNESKER her på jorden var *itzaerne*. De brugte magi⁶⁸ ved hjælp af en tryllering, som Gud havde givet dem. Med denne magi kunne de bygge deres store kirker. I løbet af et øjeblik var deres kirker færdige. Stenene kravlede selv op og lagde sig. Man skulle bare give stenene ordre⁶⁹. Adam og Eva hørte til den gruppe folk. Men det var også Gud som tog Trylleringen fra dem igen.

Gud tog Trylleringen fra *itzaerne*, og han gemte den i søen ved Coba⁷⁰. På bunden af søen er der en stor kirke. Her ligger ringen gemt, men den bliver passet på af et stort uhyre⁷¹. Langfredag når hanen galer åbner kirken sig. Og man kan se ringen, men vi ved ikke hvornår magien vender tilbage til jorden.

Efter *itzaerne* skabte Gud *puuserne*. De så ud som os, men de levede sammen i synd, søstre og brødre og far og døtre giftede sig⁷². Derfor straffede

67 · Fortælling af Celcio Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán december 1999. Jfr. Genesis 6, historien om Noas ark og syndfloden og Genesis 11, historien om Babelstårnet

68 · På spansk: „virtudes“ = dyder

69 · Sml. historien om manden og kvinden og arbejdets forbandelse s...

70 · I dag et stort maya ruinområde tæt ved den caribiske kyst

71 · Uhyret har på maya navnet Bo'op

72 · Sml. Genesis 6, 1-2, hvor det fortælles at årsagen til syndfloden netop var menneskeslægtens skørlevned.

Gud dem og sendte en stor oversvømmelse, så de alle druknede, og kun Noah og hans familie overlevede. Det var omkring år 1000.

Puusernes præster, *j'men'ob*⁷³, skabte *aluxerne*⁷⁴. 9 lange nætter og 9 lange dage bad mayapræsterne over de figurer de havde lavet af ler⁷⁵. Og de stak hul på deres egne arme og lod blodet løbe ind i figurerne. 9 tirsdage og 9 fredage bad mayapræsterne, og lod deres blod løbe til dukkerne blev levende. De blev mayapræsternes skytshelgener.

Mayapræsterne druknede under den store oversvømmelse, men *aluxerne* gemte sig i huler, og de lever den dag i dag.

Til sidst lavede Gud *huinik'ob* - menneskerne. Det er os. Det siges at Gud vil lade os leve til omkring år 2000 eller et stykke tid efter.

¶ Fortællingen her rummer oprindelsesagn, som vores egne gamle fortællinger om de under- og overjordiske væsner, man mente havde bygget Danmarks jættestuerne og kæmpehøjene. Desuden er der klare paralleller, ja en hel kavalkade af referencer til folkeeventyrenes fortællinger om dragebevogtede helligdomme, om undersøiske kirker, der åbner sig på bestemte dage ved særlige begivenheder og skjulte ringe forlenet med magisk kraft. Mon ikke Wagner med glæde ville have komponeret en Itza-opera på det her grundlag?

Hvor meget der har med gammel maya mytologi, og hvor meget der er importeret gods fra de europæiske eventyr-skatkamre er svært at sige, men vi ved, at Itzaerne er en mayaindiansk stamme, som i hvert fald i en periode havde magten i byen Chichen Itza ca. 50 km. vest for Xocen. Chichen Itza havde sin første blomstringsperiode omkring år 800, men er mest kendt for sin anden blomstring under den mayatoltekiske storhedstid omkring år 1000. Fra denne tid stammer bl.a. den store Kukulkan pyramide, „Castillo“. Måske rummer fortællingen med dens skift mellem *itzaer* og *puuser* en erindring om det skift, der fandt sted i mayakulturen i årene fra de store dynastiers sammenbrud omkring år 800 og fremvæksten af et bredere funderet klan-styre med politiske og kulturelle forbindelser til toltekerne længere mod nord i Mexico.

73 · Den samme betegnelse som bruges om nutidens sjamaner, f.eks. Alfonso Dzib.

75 · Sml. Popol Vuh, beretningen om guderne, der forsøger at skabe væsner af forskellige materialer s 84ff

74 · Små trolde eller nisser, som mayaerne i Xocen stadig tror eksisterer, og som de mener kan hjælpe folk og specielt sjamaner med en slags sort magi, men hvis man gør brug af den, er det som at sælge sig til Djævelen.

¶ Endelig er det spændende at genfinde *blodladningsritualerne* fra den klassiske mayakultur i historien her. Vi kan af relieffer og indskrifter fra den klassiske periode se, at man mente, at livskraften, *k'ulel* var særlig intens i menneskeblod og helt særligt i herskernes og præster-nes blod. Derfor var blod noget af det dyrebareste, man kunne ofre til guderne og baggrunden for de meget omtalte mayaindianske men-neskeofringer og helt særligt de berømte og berygtede ofringer af stadig bankende menneskehjarter. Også Diego de Landa fortæller i sin beretning om forholdene på Yucatan omkring 1560, om blodladning og blodofring⁷⁶.

76 · Landa s. 69

PUSERNE OG SYNDFLODEN

77 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og PFM februar 2002

⁷⁷EFTER ADAM OG Eva blev der også skabt *Puuser*⁷⁸. De boede i huse, men når de døde blev de begravet i pyramiderne. Og de blev begravet med alle de ting, som de havde brugt, mens de levede⁷⁹.

Puuserne levede på samme tid som Toltekerne. Der er ikke nogen *Puuser* tilbage, de omkom alle sammen under den store syndflod. Det regnede i 30 dage og 30 nætter over jorden. Gud straffede og udrydte *Puuserne*, fordi de ikke levede efter hans bud. Brødre giftede sig med søstre, og fædre lå i med deres døtre. De levede i stor synd. Det var på den tid, hvor Noa byggede sin ark.

78 · *Puuserne* er en slags kæmper eller jætter, en slægt af skabninger med overvældende kræfter.

79 · Jfr. Genesis 6, 4

¶ Vi ved ikke meget om *moralopfattelsen* blandt de klassiske mayaer, men de talrige vidnesbyrd om menneskeofre, markerer en betydelig afstand til nutidige moralbegreber. At dette ikke alene har noget med forholdet mellem hedenskab og kristendom at gøre, kan et blik på beretningerne fra den spanske erobring bevidne, idet der i hvert fald blandt en del af erobrerne ikke synes at have været nogen forbehold overfor det at tortere og henrette mayaindianere – for deres sjæles frelses skyld!

Hvad seksualmoralen angår er vi endnu dårligere underrettet. Men at seksualiteten har spillet en rolle også i det offentlige rum og det religiøse liv fremgår af de arkæologiske fund. I hele Puuc regionen (området syd-vest for Xocen) er der mellem ruinerne fundet mange

fallossymboler, fra Labna har man en mandsfigur med en kæmpe nedhængende penis, og i Uxmal findes en 'hemmelig' penisskov-afdeling. Uanset dette synes det imidlertid i den klassiske mayakultur at være offeret: røgelsesofferet, dyreofferet, blodofferet eller menneskeofferet, der er den centrale kultiske handling, der skulle sikre gudernes velvilje, frugtbarheden og herskernes magt.

Man har formodet, at *incestuøse forhold* har været accepteret og praktiseret i de meget elitære hersker- og præstedynastier. Således har man tolket relieffer fra Palenque, der viser herskere med 6 fingre og 6 tæer, som et resultat af indavl.

Måske er det mindelser af den slags, der har farvet historien her – måske er det en mere direkte overtagelse af Gammeltestamentlig moralopfattelse. I hvert fald fordømmes incestuøse forhold i dag meget hårdt i Xocen, ja Don Theodoro tilkendegav, at et sådant forhold, som var genstand for almindelig sladder i landsbyen, kunne være med til at nedkalde Guds vrede ikke kun over den formastelige, men over hele samfundet – igen med den ofte gentagne påpegning, af, at det vil nok ske kort efter år 2000.

NOAS ARK

⁸⁰DE ÆLDSTE FOLK i verden her var *Puuserne*. Det var vilde og klodsede væsner der ragede rundt. Alt gjorde de uden at tænke sig om, også deres tale var tankeløs. Deres måde at leve på var et syndigt rod. Derfor tænkte Gud, at han ville fjerne dem fra jorden ved hjælp af en syndflod.

Det fortælles at *Puuserne* ikke betænkte sig på at bo og dele seng med deres søstre, gudmødre eller andre af familien, thi de var uden skruler.

Men en dag gik det op for dem, at der ville komme en stor syndflod, og de begyndte at tænke hvordan de skulle klare den. Det var i patriarken Noas tid, som dengang herskede i hele verden. Han befalede at bygge Arken for at bevare alle slags dyr i verden. Nogle af *Puuserne* begyndte at lave trug af sten, som de sagde kunne flyde på vandet. Efter at have udhugget dem, borede de et hul i bunden, så vandet kunne løbe ud.

I dag, når man går rundt i skovene her omkring, støder man på deres

80 · Fortælling af Fulgencio Noh optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán .

'både' forskellige steder. De eksisterer virkelig. De er beviser på, at det er sandt, det som skete. *Puuserne* gjorde nar af patriarken Noa, de grinede af ham, fordi hans båd var af træ. Den vil rådne, sagde de. „Vores vil der ikke ske noget med, for de er af sten.“

Tiden nærmede sig nu hastigt for oversvømmelsens komme. Der var mange tegn herpå. Alle folk talte om den, og hvad der ville ske.

Da sagde Den allerskønneste Dronning *Xk'anle Ooxk'anle Muyal*^{Bi}: „Det er bedst at jeg tager ned på Jorden og dør sammen med menneskerne.“ Som sagt, så gjort.

En af *Puuserne*, som havde været ude i skoven og samle brænde ved en hule, så, at der kom nogle folk, som gemte sig i hulen. På knæ kravlede de hen til Den hellige Dronning *Xk'anle Ooxk'anle Muyal*, som var kommet derind.

„Nu er jeg kommet. Så skal vi i gang med at lade regnen falde. Jeg er kommet efter mine redskaber,“ sagde Den hellige Dronning.

Puusen blev for at se, hvad der skete, og da han så et kæmpe firben, sagde han til det: „Hør kammerat, du kan komme ind i hulen. Kravl ind og læg dig på knæ ved siden af de andre og hør, hvad der skal ske.“ Firbenet kravlede ind i hulen, faldt på knæ og kravlede hen mod det alter, hvor Dronningen var, og sagde: „Oh, jeg er Vorherres sendebud . Jeg leder efter det store kar til at bære vandet til regnen i.“

Da Dronningen *Xk'anle Ooxk'anle Muyal* hørte dette, græd hun.

„Er tiden nu kommet?“ spurgte hun. „Jeg tror jeg vil dø sammen med Jer.“

Firbenet svarede: „Om øjeblikket er kommet, ved jeg ikke. Jeg er blot kommet efter dette her. Det var det største kar, som bruges til regn.“

Da firbenet havde modtaget karret, begav det sig straks på vej, hvor den østlige del af himlen begynder. Ved sekstiden begyndte skyerne at trække sammen. Fra den ene kant og den anden. Fra alle verdenshjørner kommer skyerne, sorte alle sammen. Og så begynder regnen at falde i stride strømme. Men Noa havde forberedt sig i sin båd, i sin Ark, til at tage alle slags frø og dyr med. Han havde indfanget fugle, køer, hjorte, vildsvin og planter.

Alle inde i Arken, menneskerne med, flød af sted på det stigende vand sammen med Noa. Men *Puuserne*, stakkels dem, de døde i løbet af et øjeblik. Det fortælles, at vandet næsten nåede op til himlen. Hvis det var var nået helt

81 · Det er regngudernes, chaakernes, moder, og hun er altså en slags ophav til regnen.

derop, ville de alle, også Noa være omkommet.

På den syvende dag blev en grib sendt ud for at se, om vandet var sunket, så man kunne forlade Arken. Men da den nåede frem til fast land, fandt den en masse døde mennesker, som den gav sig i gang med at spise, for den var godt sulten. Derfor bragte den ikke besked tilbage.

Da gribben ikke kom tilbage blev en due, den allerstørste, *tordoen*, sendt af sted. Men heller ikke den vendte tilbage til Noa. Den skreg bare hver morgen: *sa'ap' iii*, hvilket betyder, at der er tørt. Den bare sang, men bragte ikke besked tilbage.

Således blev alt udryddet her. Men kun her, ikke i hele verden, for hos kineserne ramte Guds straf ikke.

¶ Jeg har valgt at bringe *tre til dels parallelle fortællinger* fra tre forskellige fortællere i Xocen for at vise, at fortællingerne ikke repræsenterer en enkelt persons fantasiudfoldelse, men i høj grad trækker på og forvalter fælles gods. Men samtidig er det også klart, at fortællerne er forskellige og har hver deres måde at fortælle på og hver deres pointer.

¶ Det er ikke svært at genkende fortællingen om *Noas Ark*, men det er heller ikke svært at finde paralleller mellem fortællingen her og *myterne i Popol Wuh*. Her fortælles det i første dels kapitel 3, at skaber-guderne, som tilsammen kaldes „himlens hjerte“, ønskede sig skabninger, der kunne takke og nære dem. Så skabte de først dyrene, men de kunne ikke finde ud af at sige gudernes navne. Så forsøgte de at skabe et menneske af jord eller mudder, men det havde ingen styrke, kunne ganske vist tale, men havde ingen forstand. Så gjorde de sig stor umage med at skabe nogle menneskelige træfigurer. „De lignede mennesker, de talte som mennesker, de befolkede jorden, de levede og formerede sig, de fik døtre og sønner, disse træfigurer, men de havde ikke sjæl eller forstand, de huskede ikke på deres skaber, de gik på alle fire formålsløst...først talte de, men deres ansigter var uden udtryk, deres fødder og hænder uden styrke, de havde ingen blod, ingen sved, intet kød, deres kinder var tørre, deres fødder og hænder var tørre, deres krop gul...sådan var de første mennesker, som fandtes i stort antal på

jorden.“ (s. 89) Disse første mennesker besluttede „himlens hjerte“ at udrydde ved en syndflod: „Af denne grund formørkedes jordens ansigt, og sort regn begyndte af falde nat og dag. Da kom de små dyr og de store dyr, og kæppe og sten slog dem i ansigterne. Og de begyndte alle at tale: deres krus, deres tortillabageplader, deres tallerkner og skåle deres kværnsten, alle gjorde oprør mod dem og slog dem „I har gjort os meget ondt; I spiste os, nu vil vi slå jer ihjel“ sagde gårdenes hunde og fugle ... De desperate (træmennesker) løb så hurtigt de kunne, de ville kravle op på taget af husene, men husene faldt sammen og kastede dem til jorden; de ville kravle op i træerne, men træerne kastede dem ned; de ville søge tilflugt i hulerne, men hulerne lukkede sig for dem. Sådan var træmenneskenes endeligt ... og det siges, at deres efterkommere er aberne, som nu lever i skovene“ (s. 90ff)

¶ Oven i det giver Don Fulgensio os en herlig molbohistorie med de *dumme* puuser, der ikke tror på at træ kan holde til noget, og som derfor laver sig både af sten – og så for en sikkerheds skyld laver de hul i bunden af dem, så vandet kan løbe ud! Det hele er – som i eventyrene – ganske vist, for man kan ude i skoven stadig finde rester af disse puus-badekar! Som vist i virkeligheden er gamle, kasserede majsgruttesten.

Som i en del af historierne er der – selvom vi har spurgt og lyttet og spurgt igen – detaljer, som jeg ikke forstår, således her oplysningen om den grædende Dronning *Xk'anale*, som er mor til alle chaak-guderne.

KONGERNE FÅR FRØ

⁸²DE TRE KONGER kommer så hen til Jesus her på jorden. De første folk, som var sønner og døtre af Adam, dyrkede ikke milpa, de spiste bare af træernes frugter. De har aldrig spist majs.

Gud tænker nu: „Hvad skal menneskene leve af?“

De Hellige tre Konger vandrer rundt og laver forbønner, som der står i den hellige Bibel.

En dag søger de skygge under et stort træ. Her sad en masse fugle og

sang, og der kom flere fugle til. Balzasar sad og underviste fra Bibelen.

Så kom der nogle fugle, som havde majsfrø i deres næb. Dem lod de falde ned, hvor kongerne sad. Disse frø såede de. De såede hver et frø ved siden af deres hus. Af disse frø kom der tre store majscolber. Af hver eneste korn på disse majscolber kunne de lave en stor portion majs masse, fordi majsen var hellig.

Det var Gud, der havde sendt fuglene med frøene, for at kongerne skulle så dem. Det var kongerne, der fik de første frø, og de behøvede end ikke at bruge en hel majs kærne, bare en halv eller en kvart var nok til at lave majs masse.

Hver af de tre konger såede sin egen type majs, den yngste såede Xtup Nal, den mellemste såede Snut Yat, og den ældste såede Snut Nal. Der var forskellige farver majs, der var rød og gul og hvid og Xtop, som er blå. Der kom også andre frø med fuglene.

OM MAJS

Majsen stammer fra egnen omkring Puebla / Tehuacan i Mexico. I perioden fra 2000 f. Kr. til 1000 f. Kr. forædlede majsen bl. a. i mayaområdet så de oprindelige 2 cm lange colber kom til at yde en del mere, hvilket var med til at skabe det materielle grundlag for den befolkningsvækst, der var en af forudsætningerne for udviklingen af den klassiske mayakultur. (De store majscolber vi kender i dag, var dog ukendte for den de gamle mayaer, de er ikke resultatet af indianernes indsats, men af videnskabelig planteavl forædling, som bl. A. Borlaugh fik Nobelprisen for.)

I de traditionelle mayalandsbyer er bøndernes liv og årets gang stadig centreret om majsdyrkingen. Majsen dyrkes på Yucatan stadig som svedjebrug, som det har været gjort i et par tusinde år. Når man holder fast ved denne traditionelle landbrugsform skyldes bl.a. at muldlaget er ujævnt og jorden meget klippefuld, og det er derfor umuligt at lave mekaniseret landbrug. Marken brændes af i april, maj inden regntiden begynder. Majsen sås i den således forberedte *milpa* sammen med bønner, der først spirer, når majsen har fået højde, og som da kan bruge majsplanten som klatrestativ. Omkring majsplanterne sås græs-

kar eller squash, hvis blade dækker jorden og som på den måde holder på fugtigheden. Der findes flere hundrede forskellige majssorter, og mayaerne bruger flere forskellige slags på deres marker afhængig af jordbundsforhold og vækstsæson. Denne gennem årtusinder opbyggede genbank trues i disse år af konkurrencen fra de genmodificerede højtydende majssorter, som er kommet på markedet, og som har presset handelsprisen på mayabøndernes majs i bund.

En af de store fordele ved majs er, at den kan tørres og gemmes længe. De tørrede og stenhårde majs-kerner skal dog gennem en særlig proces, kaldet *nixtamal*. Majs-kernerne opblødes først i vand et døgn tid, hvorefter de lægges i et stort kar og overhældes med en kalk- eller askeopløsning og koges. Den kogte majs males derefter til en blød og lind majs-masse, *masa*.

Massaen anvendes primært til to slags „brød“: Tamales, som er små klumper *masa* pakket ind i dækblade fra majs-en og siden kogt eller dampet og serveret med bønnemos, chili eller kød, og Tortillas, som er små majs-pandekager bagt på en *comal*, en stor metalplade anbragt på tre sten omkring ildstedet – de spises i Xocen til stort set alle retter. Herudover bruges majs-en også til at drikke enten som Posole, som er groftmalet majs rørt op med vand, eller Atole, en mere fintmalet majs-masse ligeledes rørt op i vand. Majs-drikkene kan krydres med forskelligt, f.eks. chili, kakao, ristede græskarkerner eller honning.

Majs-en kaldes „Gracia“, nåde, taknemmelighed, og bør efter xocenernes mening behandles med en dertil svarende respekt.⁸³

Og endelig, som en lille aktuel kommentar til det landbrugsmæssige forædlingsarbejde: I Mani har en gruppe katolske præster sammen med en tysk antropolog oprettet en økologisk landbrugsskole med henblik på at udvikle det traditionelle milpa-landbrug, så det kan give et større overskud og basis for mere udvikling i landsbyerne.

MANDEN OG KVINDEN OG ARBEJDETS FORBANDELSE

⁸³ · Jfr. Jesper Nielsen: Under Slangehimlen s.

37-40

⁸⁴VORES FORFÆDRE SIGER, at i de allerældste tider var der kun Velsignelsen⁸⁵. Når folk derfor såede majs udenfor døren til deres hytte, behøvede de blot at så en enkelt kerne for at få en majsplante⁸⁶.

Når majsen blev moden, så var det tilstrækkeligt blot at dele en kerne for at få mel nok til tortillas. Én majskerne strakte til at lave tortillas en hel uge. Og én kerne forslog også rigeligt til en stor fest. Men hvis man bare skal spise til daglig, så var en smule af kernen nok.

Således levede menneskerne. Alt fik de af Gud. De var gode kristne. De troede på Gud.

Dengang skulle man ikke selv bære brændet, når man fældede træer. Brændet bandt man bare sammen, og så sagde man: „Gå så hjem!“ samtidig med at man gjorde korsets tegn. Så rullede brændet hjem af sig selv. *Blum, blum, blum*. Af sig selv gik det hjem.

På sammen måde når man skulle have majsen hjem fra majsmarker, eller man skulle have noget andet tungt hjem til sin hytte. Det gik selv, man skulle bare bede det om at gå og så gøre korsets tegn. Men tingene blev anderledes.

Engang var en nygift svigersøn ude at hente brænde⁸⁷.

Han sagde til sig selv: „Du kan da tro nej, i stedet for at brændet går selv, så vil jeg sgu bære det, så min svigerfar kan se, at jeg er en rigtig mand.“⁸⁸ Så bandt han brændet sammen og begyndte at bære det. Men da hørte han Guds stemme sige: „Det er vel nok en god velsignelse⁸⁹, du har givet. Lad det derfor blive således fra nu af, når du vil hente brænde, så må du selv bære det.“

I dag er det nu sådan, at selv om du snører brændet sammen og beder det om at gå, så flytter det sig ikke, med mindre du bærer det. I de ældste tider gik brændet af sig selv, men det var også i Velsignelsens tid. Vi var endnu ikke blevet fordrejede, det onde var ikke kommet endnu.

På samme tid var der en ung nygift kone, som skulle lave dej til tortillas. Selv om hun havde fået at vide, at hun kun skulle lægge en lille del af majs-kernen i vandet, så sagde hun alligevel til sig selv: „Nej hvorfor skulle jeg det? Jeg vil lægge en hel majskerne i blød, så der er til mine svigerforældre og os alle sammen!“

Hun begyndte at lave majs masse af en hel kerne. Det blev til 7 kæmpe baljer. Og lige meget hvor mange tortillas de spiste, så kunne de ikke spise op. Der var alt for mange.

84 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

85 · På spansk: La Virtud

86 · I dag lægger bønderne 4-6 frø i hvert hul, når de sår, for at være sikre på at få en majsplante til at spire og sætte frugt. Nogle af frøene bliver nemlig spist af dyrene, der graver dem op, andre rådner i jorden.

87 · I en version optaget af Christian Rasmussen og PFM februar 2002, fortæller Don Alfonso, at svigersønnen er Josef og svigerdatteren Maria. I et katolsk samfund, hvor jomfru Maria spiller en så afgørende rolle i hele det religiøse liv, som tilfældet er i Xocen, er det ganske bemærkelsesværdigt, at dette andet „syndefald“ tilskrives Maria. Vi spurgte flere gange, og Don Alfonso var fuldstændig sikker i sin sag: det var virkelig Maria, Jesu mor.

88 · I en anden version af historien blev det understreget, at det var for at vise svigerforældrene at han var stærk og ung og sagtens selv kunne bære brændet hjem til sin fars hus.

89 · d.v.s. en køn form for taknemmelighed.

Så hørte den unge kone Guds stemme: „Udmærket, hvis du selv vil lave arbejdet, så lad det blive sådan. Fra i dag af vil kernerne ikke forøge sig. Om du så lægger en hel majsokolbe i blød, så vil der ikke komme mere majs masse. Det du lægger i blød er, hvad du vil få!“

Således talte Gud til den unge kone. Det var en synd at have gjort som de nygifte. Gud havde lagt sin plan. Men se hvordan tingene blev for de nygifte. Godt var det ikke. Og det må alle mennesker lide under i dag.

I dag er der stor mangel på den hellige majs, og derfor må vi så den på store marker. Om du så sår 50 eller 60 mecates⁹⁰ så har du ikke nok. Det du høster i dag forslår ikke. Nej i de gamle tider, hvis du bare såede en eller to mecates med majs foran din hytte, så havde du nok. Man behøvede heller ikke fælde store stykker skov. Man kunne bare samle grene og blade i det lille stykke jord foran sin hytte, brænde det, og så så dér. Man havde nok til at fylde sit kornkammer med majs. Af græskar behøvede man blot at så én plante, så havde man nok. Den klatrede op i træerne, bredte sig og gav en masse frugter. Men idag, om du så dyrker mere end 50 - 60 mecates, så kan du ikke producere nok majs. Hvis det er en god høst kan vi få 100 eller 200 kurve med majs. Men hvis vi bliver straffet, så høster vi endnu mindre.

I gamle dage kunne vores forfædre på en majs mark med blot 30 mecates høste 300, 400, ja 500 kurve med majs. Men idag gir markerne næsten ingenting. Og derfor er der ingen der vil dyrke majs. Men således sagde Gud, at det ville ske !

¶ En tankevækkende fortælling ikke mindst for rastløse senmoderne vesterlændinge. Vi har så travlt med vores egne projekter og betragter først og fremmest naturgrundlaget som ressource enten for vores produktion og forbrug eller for vores oplevelser. Men også mayaer finder det altså nødvendigt at lade Gud minde os om den velsignelse, der er lagt i skaberværket fra begyndelsen af. Jeg syntes nu nok, at bønderne i Xocen havde rimelig sans for den side af tilværelsen. Man var helt parat til at forholde sig til dagen i dag. Ingen væsentlige problemer med „*carpe diem*“, at gribe dagen. Arbejdet er til for menneskenes skyld og ikke menneskene for arbejdets. Selvfølgelig skal der arbejdes i milpaen, men ikke på søndage og helligdage, der kan man højst tillade

90 · 25 mecates = 1 hektar

sig at samle lidt brænde. Hvis man prøver at arbejde på en helligdag, så vil arbejdet simpelt hen ikke lykkes, forklarer Don Theodoro mig. „Gud vil ikke lade det lykkes, han vil straffe os for ikke at overholde helligdagen.“ I stedet for at arbejde i milpaen tog Don Theodoro sin bønnebog, gik ud for at synge og kom sent og meget slingrende hjem – den slags er der tilsyneladende ikke andre ulykker eller straffe knyttet til end den følgende dags tømmermænd!

Efter nogle uger i Xocen vænnede jeg mig til tempoet, men jeg kunne ikke lade være med at tænke, at hvis de nu lige kunne få repareret den pumpe, så marken derude ved cenoten kunne blive overrislet, så kunne de høste en afgrøde mere, og hvis de lige kunne få gang i det trædrejeværksted, så kunne de få lidt mere omsætning i turistartiklerne, og hvis...

Men måske ville det bare nedkalde Guds straf!

Dårlig høst fortolkes som et udslag af Guds straf. Hvis det ikke regner, forstås det også som Guds straf, så må man bede om tilgivelse og lave offer-ceremonier.

¶ Mange af de unge mænd i Xocen vælger i de her år milpa-landbruget fra. Man forsøger at tjene hurtigere penge ved at arbejde på fabrik i den nærmeste storby, Vallidolid eller ved at engagere sig i turisteventyret ude ved Cancun, hvor der dagligt pumpes tusindvis af amerikanske (og en del danske) turister i land.

Det tilbagevendende tema i historien om markerne, der giver dårligere udbytte end tidligere, afspejler måske også den *udpining af jorden*, der faktisk er sket i de sidste årtier. Hvor markerne tidligere lå brak i 25 år er man i områderne tættest ved landsbyen nu nede på under 10 år p.g.a. befolkningstilvækst og mangel på egnet landbrugsjord.

HVORDAN MENNESKENE FIK FRØ

⁹¹I BEGYNDELSEN LEVEDE menneskerne ikke af planter. Heller ikke af kød. Kun aflugte fra blomsterne. Men de så at mange blomster havde store frugter. De så dejlige og saftige ud.

91 · Fortælling af Alfonso Dzib og Liborio Noh indsamlet af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

De første mennesker gik hen til Gud, som gik og passede sin have. De sagde, at de gerne ville spise de frugter, for de så gode ud.

Gud svarede, at dem måtte de gerne få, de måtte gerne spise dem, men frøene til planterne måtte de selv hente ud fra ilden. For frøene blev opbevaret i ilden.

Menneskene kom hen til ilden. Kæmpe flammer stod op fra bålet. De kunne slet ikke komme i nærheden af, hvor frøene lå. Ingen af menneskene ville hente frøene ud fra flammerne. Så kaldte menneskene på alle dyrene: „Kom her, hvem vil spise frø og planter?“

„Det vil jeg, det vil jeg!“ råbte næsebjørnen som den ivrigste.

„Jeg vil også,“ brød vaskebjørnen ind.

„Jeg spiser også majs,“ sagde vildsvinet.

Og der kom en masse fugle som spiser frø og planter. De ville alle have frugter at spise.

„Så må I hente frøene inde i ilden til os, så vi kan så dem, og I kan få noget at spise,“ svarede menneskene. De opmuntrede dyrene til at springe ind i ilden.

„Kom nu afsted vaskebjørn, ind i ilden med dig og hent frøene!“ Den ville ikke, men så satte den alligevel i et spring, og kom på hovedet lige ind i ilden. Den fik fat i nogle af frøene, og lige så hurtigt var den ude igen. Men fordi den var sprunget ind i ilden, blev dens hår omkring øjnene svedne med to ringe.

Så sprang vildsvinet ind i ilden, og rodende med sit store gab for at få fat i nogle af frøene. Da den kom ud smed den frøene fra sig og rystede pelsen. Dens hår var blevet svedne i spidserne og næsen helt sorte. Derfor er vildsvinene idag sortsmudskede. Før var de det ikke.

„Hvad med dig *tepesquintle*⁹², skal du ikke også hente majs ?

„Det er i orden, jeg skal også have frø at spise.“ Den var lidt langsom, og da den kom ud stod dens pels i flammer. Og derfor er den idag helt sort på ryggen.

Værst gik det ud over kaninen, for den fik brændt et par af sine tæer af, så den idag kun har 3 tilbage.

Der kom også mange fugle. De fløj ind i ilden, og med deres næb hentede de frø. Nogle hentede græskarfrø, andre majskeer, nogle bønner, og andre tomatkeer. Derfor blev de alle sorte i fjerene. Men ikke alle lige meget.

92 · *Tepesquintle* er en slags grævling

*Ch'elen*⁹³ - blev kun brændt på undersiden, og dens overside er stadig blå med hvide prikker.

Til sidst kom egernet:

„Jeg spiser også frø. Jeg vil også have frø!“ Og så sprang den ind og hentede kerner. Men da var ilden ved at gå ud, og den beholdt næsten sin brune farve.

Således hentede dyrene frøene ud af ilden, så bønderne kan dyrke dem, og der kan gro planter. Dyrene hjalp menneskene, og derfor har dyrene også lov til at spise i majsmarkerne. Deres forfædre har vundet ret til, at de kan spise.

Men når de bliver for grådige, har bonden lov til at jage dem væk. De må gå et andet sted hen og finde noget at leve af. Hvis de ikke vil det, så beder bonden Dyrenes Herre, *Yum Kaash* om at trække dem et andet sted hen, hvor de kan finde noget at leve af. Og hvis de stadig ikke vil gå, men bliver ved med at spise for meget af bondens mark, så har han lov til at skyde dem.

Mange fugle er slemme til at gå over stregen. Og de gør det tit. Derfor skabte Gud også en anden fugl til at skræmme dem. Det er falken. Den sidder i et træ i kanten af marken, og når så en af de små fugle kommer, og skal til at spise sig endnu mere mæt i majs, så *suuups*. I et nu er falken hener og griber med sine skarpe klør fat i fuglen. Når de andre fugle ser, at falken flyver afsted med en fugl i sine klør, så bliver de bange og flyver bort.

Guds plan var, at da milpa-bønderne havde fået frøene af fuglene, så havde fuglene også lov til at spise af høsten på marken. Fuglene har lov at spise af milpaen, fordi de har skaffet menneskene frøene.

At frøene har guddommelig kraft kan man se deraf, at når jeg sår hvide majs-kærner, så bliver der i høsten majs med mange forskellige farver. Fuglene, som kommer i marken, synger også fra tidlig morgen, og med deres sang beder de Gud om regn, så der kan komme høst. Derfor har de også ret til at spise, når der kommer høst. Fra tidlig morgen synger fuglene i marken, den dag regnen kommer. Således opnår bonden en god høst, og derfor har fuglene også lov til at spise i marken.

¶ En smuk og from *øko-logisk historie* om, hvordan Gud indrettede det så viseligt, at mennesker og dyr måtte samarbejde for at få mad på bordet. Og så er det en historie, som med sin humor og sine mange varierede gentagelser bærer den mundtlige fortællings tydelige præg.

Det er ubestrideligt, at mayabønderne i Xocen lever tættere på naturen end vi gør det – helt bogstaveligt er de i deres hverdag kun adskilt fra naturen med en temmelig utæt raftevæg og et palmetag. Men det skal nu ikke få os til at svømme hen i alt for naturromantiske forestillinger om „at leve i pagt med naturen.“

Allerede i den klassiske tid ser det ud til, at nogle af de store mayasamfund, hvor man havde byer på over 100.000 mennesker, har oplevet økologiske kriser med overudnyttelse af jorden og efterfølgende misvækst og jorderosion. Tidligere mente man at finde i hvert fald en del af forklaringen på de store omvæltninger i mayasamfundene omkring år 800 i udpiningen af jorden og den dermed følgende fødevareknapphed. Forskerne har imidlertid haft svært ved at dokumentere antagelserne, og i dag anser man de sociale spændinger i det stærkt hierarkiske kassiske maya-samfund som en mere afgørende faktor i forholde forandringsprocessen

Økologien er stadig et ømt punkt. I dag er indfaldsvejene til mange mayalandsbyer kantet med tusindvis af plasticflasker og andet affald, som ikke vidner om den store miljøbevidsthed.⁹⁴

Men midt i det fortæller man altså historier om hvordan mennesker og de vilde dyr er gensidigt afhængige af hinanden.

ISAK FÅR FRØ

⁹⁵ISAK VAR EN af kongerne. Jesus spørger Isak: hvordan skal vi skabe planter? Vi må vist begynde med nogle frø. Men hvad for nogle frø skal vi lave? Så kom der en lang tid, hvor bladene faldt af, og så kom der en kraftig regn, som hedder *Mana Che*, og som kommer med *Ek Papa* og *Tun Chaak*, og alle træerne får blade og frugter. Så begynder frugterne at tørre, og til sidst samlede Isak alle frugter med frø. Da han åbnede frugterne og såede frøene, så kom der en vældig regn. Af de frø, som Isak havde spredt, kom der et væld af planter og blomster og træer.

Godt gjort, sagde Vorherre. Nu kan mine børn begynde at fælde træer og planter og lave marker.

Når vi i dag fælder til mark, slår vi en masse træer og planter ihjel og

94 · En af de søndage, jeg var til gudstjeneste i byens katolske kirke, brugte den stedlige præst, Padre Antonio en del af sin prædiken på at formane sin menighed til at gøre noget mere ud af indsamling af affald i byen, så den kunne komme til at fremstå smukkere og renere til Guds ære og deres egen gavn.

95 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Cristian Rasmussen og PFM 2002

brænder dem. Der er ikke et frø at se. Men lige så snart det har regnet kraftigt, så dukker alle planterne op igen. Det viser den guddommelige kraft, som Gud gav de frø, Isak spredte.

RENGGUDERNE CHAAK⁹⁶

Regnguderne bor i hver af de 4 verdenshjørner, men de har deres samlingssted ude mod øst, langt ude over vandet, men ingen har set deres huse. Heller ikke sømændene der sejler på havet. Der har de deres huse, og i husene er der bænke og stole, hvor de sidder og venter på at få besked om, at de skal begynde deres arbejde med at vande vores marker. Når beskeden kommer, sætter de sig hurtig i sving; det er som et kontor, hvor alle er i gang.

Regngudernes huse ligner de huse, menneskerne bygger her på jorden. De ligner store kirker med høje, høje tårne. Det er fordi, de har guddommelig magt.

Regnguderne er kraftige ligesom de heste, de rider på, når de vander. De tilhører een stor familie. Farderen til alle regnguderne er *Yum Kaab* – det er Gud. Regngudernes mor er *K'o'olebil Muxuukaab'*.

Den ældste og vigtigste regngud er *Taata Yuum Sak' Papa Tun Chaak*. Han er stor og kraftig med kridhvidt hår, ligesom hans hest. Han ligner en herremand og har stor magt.

Saak' Papa Tun Chaak har ikke så stor magt som hans storebror. Det er ham, som begynder regnen, og hans hest er stor og kan derfor let hente det vand, der skal bruges til at vande med.

Der er en regngud i hvert af de 4 verdenshjørner. I nord, i syd, i øst og i vest. Hver har deres måde at vande på.

K'aan Papa Tun Chaak har rødgulligt hår, ligesom sin hest.

Ek Papa Tun Chaak, er mørk med sort hår, og hans hest er også sort.

Chak Papa Tun Ckaak er en stor tyk regngud. Han er rødhåret, ligesom sin hest, og derfor kaldes han også *Den røde Gud*.

Den mindste af regnguderne er også den farligste. Hans hest er mager, men den hurtigste af dem alle. Han hedder *Aj P'aakit ka'an Chaak*,

96 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán ...

og han bringer hvivelvinde og cykloner. Når han ridder og vander, får han vandet til at stige overalt og vælter alle majsplanterne omkuld, så der ikke bliver nogen høst.

Regnguderne arbejder eet år. I juli måned kommer der nye regnguder til. Så mødes de allesammen fra d. 16 - 20 juli. Når man kan høre, at det tordner og det lyner, så er det fordi de holder en stor fest - for dem som er færdig med deres arbejde, og for dem som skal begynde.

Vi mennesker kan ikke se regnguderne. De rider på deres heste af sted over skyerne, og når hestene vrisker og ryster sig, så tordner og lyner det. Hvis nogen kommer i vejen for dem så bliver de fejet til side.

De personer, som har set dem, kan fortælle hvordan de er, men 3 dage efter er de døde. Det er fordi de er guder. Engang var der en mand, som mødte en regngud og kom i snak med ham. Regnguden fortalte, hvilke ceremonier han skulle gøre for at få regn. Men bonden gjorde ikke, som han fik fortalt, og da han en uges tid efter igen mødte regnguden, skældte denne ham ud og gav ham nogle slag med et reb. Men efter denne straf levede manden kun 3 dage, før han døde.

Når Vorherre ser, at bønderne har brændt det stykke jord af, hvor de skal lave mark, giver han besked til regnguderne om, at de skal igang med at vande. På denne tid finder bønderne de frø, som de skal bruge til at så. Men nu er det også tid til, at de forbereder et offermåltid med *sa'akab* - majsdrick - til de guder og magter, som beskytter markerne. Det er Ærkenglen Sankt Mikael og Jesus Kristus. Men man må heller ikke glemme at invitere Sankt Josef, Sankt Markus og Sankt Jakob. Det er Jesus som giver ordre til Sankt Mikael, at han skal udlevere nøglerne til vandkilderne til regnguderne, så de kan begynde deres arbejde med at vande.

I marts og april måned er jorden meget varm, og for at afkøle jorden så sender Vorherre nogle guder, som kommer med lyn og torden. Så kan regnguderne begynde.

Regnen, der kommer i marts måned, forårsager, at træerne og planterne kan få blomster. Når bønderne ser, at alle træerne får blomster, og vinden begynder at blæse fra sydøst, så ved de, at det er tid til at brænde det stykke skov, de har fældet, af, så de kan begynde at så, når

regnen kommer.

Regnguderne *Ek Papa Tun Chaak* og *Chak Papa Tun Chaak* begynder deres arbejde i april eller maj måned. Hvis de kommer med megen regn i denne tid, så bliver der god høst. Den bedste tid at så i er juni måned, og hvis regnen falder rigeligt i denne tid, så bliver der god høst. Men Vorherre kan også straffe os mennesker, hvis vi har gjort noget galt og har syndet. Så sender han regn i stride strømme med cykloner i oktober og november, og selv om majsens står fint til denne tid, så bliver der ingen høst, hvis denne regn sætter ind. Det er *Chak Papa Tun Chaak*, der kommer med hvirvelvindene og cyklonerne.

Det er Gud der bestemmer hvilken slags regn, regnguderne skal vande med. Hvis der falder hagl-regn, så bliver planterne fulde af larver. Det er godt for markens fugle, men ikke for markens planter. Så bliver majsens ikke til noget. Det er Guds straf. Og hvis regnen bliver ved og ved, så er det også Guds straf, for så bliver majsens blade røde eller sorte, og så blive høsten dårlig.

Hvis Jesus befaler, at det skal regne, så vil det regne 10 - 20 minutter, selv om det ikke er regntid. Og på denne tid har regnguderne allerede vandet over 300 km. De henter vand i deres græskar-beholdere, og der er der nok vand til 300 km, for Gud er meget magtfuld.

Når regnguderne er færdig med deres arbejde, så forsvinder de som ved magi - ingen ser hvor de bliver af.

CHAAKS GUDBARN⁹⁷

Der var engang en mand, som altid gik rundt i skoven for at jage dyr. Det, jeg vil fortælle, hændte en dag, han gik afsted med sin ladte riffel for at skyde en hjort. Det var i marts måned. Han kom til et sted, hvor græsset var trampet ned, og han var sikker på, at han her kunne snige sig ind på en hjort. Han fandt også hurtigt et spor, som han begyndte at følge.

Han var ikke gået længe, før han kom til en majsmark. Han studsede ved at se, at der var nymodne majs. Det var underligt, for i marts måned var man ikke engang begyndt at så, for det var slet

97 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

ikke begyndt at regne endnu. Men her sad majsens frisk og grøn på planten. Da han så det, opgav han at forfølge hjortene.

Han gik ind på majsmarken og fandt bede med vandmelon, græskar og bønner. Han vidste, at disse planter ikke var modne på denne tid og sagde derfor til sig selv:

„Du gode Gud, hvad sker der her. Det er ikke modningstid hverken for vandmelon eller nogen anden plante. Derfor spørger jeg: hvor er jeg havnet?“

Han gik lidt rundt på marken, inden han gik hjem til sin hytte. Hjemme i sin hytte fortalte han sin kone, hvad han havde oplevet. Hun var gravid, så derfor sagde hun til sin mand: „Når du nu har set, hvor der er majs og mad, så gå afsted og hent noget.“ Det ville han ikke, men næste dag, da han drog afsted på jagt, kom han igen lige til den samme majsmark. Han gik rundt og beundrede alle de friske frugter og grøntsager. Han opdagede også markens ejer, og så glemte han alt om hjortene.

Da han så, at ejeren var i sin mark, kunne han ikke stjæle noget. Det må så vente til en anden dag, tænkte han, eller i eftermiddag kan jeg komme forbi igen, og se om der skulle være nogen. Hvis ejeren ikke er der, kan jeg tage nogle grøntsager med hjem. Om eftermiddagen, da han igen kom forbi, så han ingen, så han stjal en vandmelon.

Da han næste dag kom tilbage til marken, mødte han ejeren. Denne spurgte ham straks: „Hvad går der af dig? Hvorfor stjal du min vandmelon?“

„Det er sandt nok, at jeg tog en vandmelon,“ svarede jægeren. „Men ikke for at være tyv, men fordi min kone er gravid, og hun bad mig om noget at spise.“

„Udmærket, hvis det er derfor, er der ikke nogen problemer, og hvis du har taget nogle majs, så må du også det. Men det hele er på én betingelse. Når dit barn bliver født, skal det være mit gudbarn, så jeg er hans gudfar.“

Det var en af regnguderne *Chaak*, som jægeren havde mødt. Han vander markerne, og derfor kan han høste frugter hele året rundt. Men det vidste jægeren ikke.

„Tag alle de grøntsager du vil, men husk at når barnet bliver født, så skal du 7 dage efter bringe mig barnet, så vi kan få det døbt.“

Sådan gjorde jægeren også. Da tiden var kommet, gik han hen til markens ejer og spurgte, hvilken dag de skulle døbe barnet. Gudfaderen svarede:

„Bring mig barnet om tre dage, for vi skal også aftale med præsten, hvilken dag det kan blive.“ Jægeren vidste ikke, at præsten var en regngud *Chaak*. Alt dette skete syv uger efter fødslen. Drengen blev døbt af en gammel mand, den ældste af regnguderne *Chaak*, og han fik navnet Juan. Da de var færdige sagde gudfaderen til sin *compadre*⁹⁸ „Udmærket, her får du mit gudbarn Juanito tilbage, men om syv år kommer jeg og henter ham. Så skal han bo hos mig, så han kan hjælpe mig i mit arbejde.“

Drengen voksede op hos sine forældre, men da de syv år var gået, afleverede de ham. Hverken én dag før eller senere, men som aftalt. Og han blev hos sin gudfader, regnguden *Chaak*.

„Juan, du må nu vide, at tiden er kommet, hvor du skal blive hos mig. Du skal passe på mine ting, når jeg tager af sted på arbejde.“ Hver dag rider Juans gudfader af sted over himlen for at vande. En dag, da han skulle af sted og var ved at sadle sin hest, sagde han til Juan:

„I dag bliver du hjemme og giver dyrene mad. Præcis klokken elleve skal du give dem majs. Du må ikke åbne døren til dem. Du skal smide majsen ind over buret. Og husk så, du må ikke lege med mine ting i huset. Jeg giver dig én af mine bøger, som du kan læse.

Klokken elleve om formiddagen gik Juan hen til dyrene og sagde: „Jeg vil give dem det her at spise.“ Han tog majsen, gik ud til hønsegården og smed det ind. Kalkunerne kom straks løbende for at spise. Bagefter hentede han vand og hældte det i vandtrug.

Da gudfaderen kom hjem spurgte han Juan: „Hvordan er det gået?“ „Godt, og jeg har givet dyrene mad og drikke,“ svarede han.

„Hvis du har gjort, som jeg sagde, er jeg godt tilfreds. I morgen skal du gøre ligesådan.“

Den næste dag omkring klokken ti, da gudfaderen var parat til at

98 · Compadre er de som etablerer en gudfader- relation; regnguden Chaak er jægerens compadre, og jægeren er regnguden Chaaks compadre.

tage af sted, sagde han igen til Juan: „Hør efter Juan, her får du en nøgle, så du kan passe ordentligt på mine dyr. Men lad være med at lege med nogle af mine ting. Hvis du vil lege, så kan du læse en af mine bøger.“ Og han fortsatte: „Når jeg kommer tilbage ved et-tiden, skal jeg skære dig nogle sukkerrør, som du kan spise. Du skal ikke gøre det, for du vil bare skære dig i hånden. Jeg vil ikke komme hjem og finde dig med en blødende hånd.“

Da han var færdig med at sige, hvad Juan skulle lave, tog han af sted som sædvanlig. Han gik ud for at hente sin hest; han striglede den med vand, og den rystede sig, og *zazz* ... af sted var de for at vande over markerne.

Da han kom tilbage, fandt han Juan med en forbunden finger, og han spurgte: „Hvad er der sket dig?“ Sagde jeg ikke, at du ikke skulle røre sukkerrørene. Jeg er sikker på, du har gjort det og så skåret dig i fingeren.“

Men det var nu ikke det, Juan havde gjort. Da gudfaderen var taget af sted, havde Juan taget nøglen, han havde fået, stukket den i låsen til en dør, åbnet den og gået ind i et af rummene. I en udhulet træstamme, der var som en kiste, havde han set noget blinke gult. Han gik nærmere, rørte det med fingeren og så, at det var guld. Men hans finger forblev gul, og derfor bandt han et stykke stof omkring.

Han havde lige fået farvet sin finger gul med guld, da hans gudfader kom hjem og begyndte at skælde ham ud. Juan havde prøvet at tørre guldet af i sin skjorte, og derfor var den også blevet farvet. Da hans gudfader opdagede det, sagde han: „Hør Juan, du har været inde og lege med guldet, ikke?“ Men Juan svarede: „Jeg? Nej! Hvorfor tror du det?“

„Hvis ikke, hvorfor er dit tøj så farvet med guld?“ Tøjet strålede af guld. Flere mil væk kunne man se pletten med guld. Hans gudfader var vred, da han kommanderede: „Kom i en fart herhen, din frække slyngel, så jeg kan rense dig.“ Han gned fingeren med sit spyt, til guldet gik af. Det samme gjorde han med skjorten. Så samlede han guldet op og lagde det tilbage, hvor Juan havde taget det. Da det var gjort, kaldte han på sit gudbarn for at spise.

Da de var færdige, sagde han: „Hør nu her, jeg skal tilbage til mit arbejde. Så må du passe mine dyr og især mine heste.“

„Det er i orden,“ svarede Juan. Hans gudfader gik ud af huset og drog af sted.

Da Juan var blevet alene tænkte han: „Nu da min gudfader ikke er her, vil han ikke opdage, at jeg trækker hestene af stalden for at se dem.“ Da han kommer hen til heste-folden, ser han, at de er lukket inde i deres båse. Én er sort, en anden rød, og én er helt mager.

„De tykke heste kan smide mig af, men dette magre øg vil ikke gøre det,“ tænkte han. „Den tager jeg!“ Efter at haver givet den noget at spise, trak han den ud af folden. Men da han så, at den var lige ved at falde omkuld, så mager var den, udbrød han: „For pokker, det er vist lige den kan bære mig, men den vil nok ikke smide mig omkuld, med den smule kraft den har.“

En anden dag hvor Juan skulle blive tilbage for at passe dyrene, ville han huske på den magre hest, og tage en tur på den.

Den næste dag, da Juans gudfader tog af sted, sagde han: „Pas nu godt på mine dyr, og husk at give dem mad klokken elleve.“

Juan kunne godt lide at passe dyrene, og han hvilede ikke før, han var færdig. Da klokken var blevet elleve, gik Juan hen til hønsegården og åbnede døren for at smide majs ind. Men i stedet for at kaste sig over majs kastede kalkunerne sig over Juan. De huggede i ham både forfra og bagfra med deres næb. Da han så, han blev overfaldet, forsøgte han at løbe, men kalkunerne løb efter ham, og der hvor han faldt, kom de alle flagrende og huggede i hans kød, til han var død, og de havde spist ham op.

Da gudfaderen, regnguden *Chaak*, kom tilbage, udbrød han: „For pokker, alle fuglene går løse, og der er ikke spor af Juan.“ Gudfaderen begyndte at kalde: „Juan! Hvor er du?“ Men han svarede ikke. Han begyndte at lede alle steder. Men hvordan skulle han kunne finde ham, når han var blevet spist af kalkunerne.

Til sidst fandt han ud af, hvad der var sket, og udbrød: „Juan, jeg sagde, at du ikke skulle slippe dyrene løs. Og nu, hvad skal jeg nu gøre med dig?“ Så begyndte den stakkels mand at fange hver eneste af sine

kalkuner. Han rev hul på kråsen, og trak Juans kød ud, som de havde spist. Han samlede det alt sammen i en skål. Bagefter syede han kråserne sammen og lod dyrene gå. De døde ikke. Derefter fandt gudfaderen Juans ben, som lå spredt uden kød. Han samlede dem på et rent sted og begyndte at sætte kødet på. Så stillede han sig op foran kadaveret, tog sin bog frem og læste nogle bønner og velsignede det. Lige så snart han var blevet færdig, rejste Juan sig op.

Gudfaderen begyndte at spørge: „Hvordan kunne det dog ske?“ „Gudfader,“ svarede Juan, „ jeg tænkte, jeg ville åbne op for dine kalkuner, så de kunne få noget at spise. Men i stedet gik de til angreb, og jeg kunne følge med i hvordan de spiste mig, lige til jeg døde.“

Så faldt dommen: „Hør din tumpe, jeg havde fortalte dig, at du ikke skulle gøre det, men for at du ikke skal glemme det, vil jeg give dig din straf.“ Og han gav ham fire hug med en vidjegren. Bagefter sagde gudfaderen: „Juan, i dag har jeg haft et forfærdeligt besvær med dig. Vil du nu være venlig at lade være med at gøre noget, som du ikke må, når du i morgen igen bliver alene hjemme.“

Den næste dag, inden gudfaderen tog af sted, bad han Juan: „Pas godt på mine dyr som sædvanlig, og du kan lige prøve at slippe dem løs. Hvis hesten slipper ud, kan den let spise dig. Og hvis du rider på den, kan den smide dig af. Kort og godt: du kan dø. For at du ikke skal kede dig, har du her en af mine bøger. Læs den!“

Så tog Juan bogen og begyndte at snakke højt om det, han så, for han kunne ikke læse. Han var analfabet. Efter nogen tid sagde han til sig selv: „Det her gider jeg ikke, jeg vil hellere trække det magre øg af stalden og se, hvor stærkt den kan løbe.“ Han gik straks i gang med at sadle hesten og sprang op. Han hyppede, og inden han havde set sig omkring, var han hundrede mile borte.

Da hesten satte af, rørte dens hove jorden, men hurtigt begyndte den at hæve sig op i luften, og da den var kommet en halv kilometer væk, var den allerede oppe over skyerne. Men den steg højere og højere. Helt op til to kilometer over træerne. Den fløj af sted med en så voldsom blæst, at den fik træernes blade til at hvirvle op.

Lige efter de var galoperet af sted, kom de igennem en tæt skov, og

til Juans uheld stødte han hovedet mod en gren, så han faldt af hesten. Her blev han liggende, medens hesten fortsatte videre hen, hvor dens ejer var.

Ejeren var i gang med at vande, da han pludselig hørte, hvordan en storm med regn nærmede sig. Han så med det samme, at det var det magre øg, så han sporede sin egen hest, og satte efter det.

„Den pokkers Juan, sagde han til sig selv, nu har han lukket hesten ud.“ Til sidst fik han fat i det magre øg, som havde sat en orkan i gang, og førte den tilbage til stalden.

På den tid, hvor dette skete, var majsens begyndt at spire, og hvor øget med orkanen passerede, blæste den planter og træer omkuld. Da gudfaderen kom tilbage til gården, ledte han vredt efter Juan: „Juan hvor har du gemt dig?“ Han ledte, og han ledte, men kunne ikke finde ham.

„Han er sikkert taget af sted med hesten, og hvor den begyndte at få fart på, er han faldet af og blevet liggende.“

Så steg han til hest igen, og begyndte at følge sporet efter Juan. Da han kom til skoven med de høje træer, fandt han Juan med hovedet hængende ned til den ene side.

„Hvordan har du det Juan?“ spurgte gudfaderen. Der var ingen der svarede, for Juan var igen stendød. Gudfaderen stod alene og snakkede ud i luften.

„Hør Juan, hvad er der sket? Nu skal jeg give dig en lærestreg og vise dig, hvordan man opfører sig.“ Han stod af hesten og begyndte at bede over Juans lig. Det varede ikke længe, inden Juan rejste sig op.

Da Juan vågnede op udbrød han: „*Padrino* (gudfader) hvornår er du kommet?“

„Det er mig, der skal spørge, hvad du laver her.“

„Åhe *padrino*, jeg ville bare prøve din hest, og det hele gik så godt til at begynde med. Men så gik det pludselig af sted med en frygtelig fart gennem skoven. Jeg har sikkert stødt hovedet mod en gren, men det kan jeg ikke huske noget om.“

„Ja det er godt med dig, dit fjols. Kom du her hen, så skal jeg vise dig, hvordan man opfører sig.“ Og *Zas, Zas, Zas* fik han nogle hug

med et tov. Da det var overstået, rettede Juan sig op og sagde til sin gudfader: „Det er i orden, men lad os så komme hjem.“

På vejen hjem snakkede gudfaderen videre: „Gudbarn (*abijado*), du er umulig at have med at gøre. Hvornår vil du mon begynde at gøre, som jeg siger? Når jeg tager af sted, beder jeg dig gøre én ting, men lige så snart jeg er borte, gør du noget andet. Jeg tror, det er bedst, at du få noget at bestille. I morgen kan du gå i gang med at vande i stedet for mig.“

Den følgende dag ved ellevetiden sagde regnguden *Chaak*: „Nu er det vist på tide du kommer af sted. Du skal tage den hest, jeg red på. Det er den hvide, og den kan du sagtens føre. Når den begynder at sætte af, skal du ikke trække i tøjlerne, for den ved bedst, hvor den skal hen.“

„Helt i orden,“ svarede Juan. Han striglede hesten, gav den seletøj på og steg til hest.

Han satte sig godt til rette og pressede sporene i siden på hesten, så de fløj af sted. Det gik lige hen til den *cenote* (brønd), hvor regnguderne henter vand til at vande markerne. Da de var over brønden, faldt der to lange rør ned fra de græskarbeholdere, hesten havde på ryggen. Det er i dem regnguderne opbevarer det vand, de henter i *cenoterne*. Hesten begyndte at ryste på sig, og straks begyndte vandet at stige op fra *cenoten*. Det så ud som en masse damp, men samtidig blæste der en kraftig vind. Hejsa, hejsa - hesten dansede ved kanten af *cenoten*, og lige med ét: *zas*, så var beholderne fulde, og de fór videre. For hver kilometer rystede hesten sig, så man kunne høre lyden af torden ti mile væk. Hesten stejlede, så vandet løb ud af de hule græskar-beholdere, hvor den gemmer det. Sådan kommer regnen.

Efter at have vandet det område, hvor der skulle regne, vendte hest og rytter lige hjem til gården.

Kun to og en halv time havde de været af sted for at vande, men da havde det regnet over 330 kilometre.

Da de nåede hjem sagde Juan til sin gudfader: „Så er jeg tilbage *padrino!*“

„Udmærket Juan, men gjorde du nu også helt som jeg sagde?“

„Selvfølgelig!“ svarede Juan.

„Hør Juan, hvis du kan blive ved med at gøre arbejdet lige så godt, så bliver jeg og passer dyrene. Mig vil de hverken hugge ihjel eller spise. Mig vil der ikke ske noget, mens det er gået dig gruelig galt. Derfor beder jeg dig træde i mit sted og gøre mit arbejde.“

Således gik det til at jægerens søn blev *Chaak*, blev en regngud, og nu er det ham der vander markerne.⁹⁹

LANDBRUGETS SKYTSELGENER

¹⁰⁰DE FØRSTE MENNESKER, Adams og Evas børn, kongerne, de havde ikke økser og machetter til at fælde en hel milpa. Kun af sten kunne de lave redskaber. De kunne nøjes med at fælde to træer for at kunne lave en milpa til at så i, hvor man i dag må fælde en hel hektar.

Josef¹⁰¹ lavede milpa og ødelagde mange planter. Han måtte fælde en hel hektar for at få nok. Gud giver Sankt Josef magt og lov til at fælde et stort område. Derved blev Sankt Josef de la Montana, landbrugets skytshelgen. Sammen med Sankt Markus og Sankt Jakob begynder han at lave marker, og efterhånden slutter også Sankt Isidor sig til.

MARIAS OG JOSEFS BRYLLUP

¹⁰²HER FORTÆLLES OM den gang Josef og Maria skulle giftes.

Med Maria var der mange, der ville giftes, for hun var smuk og havde en lys hud. Mange konger kom og ville gifte sig med hende, og de var rige på penge og guld og sølv, som de tilbød hende.

Marias far og mor sagde til bejlerne, at den som ville gifte sig med Maria måtte bestå en prøve. Han skulle tage den blomst, som Maria holdt i hånden, og hvis den åbnede sig, skulle han gifte sig med Maria.

Så stod den første konge frem. Han kom med guld og sølv og troede, at Maria ville gifte sig med ham. Det var som om han ville købe hende. Han knælede for hende, greb om lykkens blomst - men den åbnede sig ikke.

Så kom den anden konge; greb om blomsten, men heller ikke denne gang åbnede den sig.

⁹⁹ · Teodoro Canul fortæller stort set den samme historie, men den ender ikke med at Juan bliver en Chaak, men med at han stjæler hesten og bruger den og Chaaks velsignelse til at vinde prinsessen og hele kongeriget.

¹⁰⁰ · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen & PFM 2002

¹⁰¹ · Sml. fortællingen om manden og kvinden og arbejdets forbandelse s ... note 86. Sankt Josef de la Montana, den hellige Josef fra bjergene, er et tilnavn til Jesu „stedfader“ Josef.

¹⁰² · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen of Silvia Terán.

Den tredje konge trådte frem foran Maria, knælede og tog om blomsten. Men den åbnede sig ikke.

Så blev det sagt, at man skulle hente Sankt Josef. Han var en ung mand, som passede sit arbejde.¹⁰³ Josef trådte frem foran Maria og knælede. Han tog om lykkens blomst - og blomsten åbnede sig.

„Josef, det er Gud, der har sagt, at du skal gifte dig med Maria,“ sagde Marias forældre. Men kongerne var vrede. De sagde, at Josef ville slå Maria ihjel. Maria og Josef blev fordømt af kongerne, blot fordi de kom med penge og guld og sølv.

¶ Fortællingen er formet som et klassisk folkeeventyr, som vi kender det fra brødrene Grimm, og som H.C. Andersen brugte det i Klodshans, hvor vi glæder os over, at den jævne og enfoldige får sat de opblæste og selvhøjtidelige til vægs.

Måske tænker mayafortællerne deres egen situation med i historien her: de fattige, oversete, mayabønder overfor de rige, selvbevidste, magtfulde „blancos“¹⁰⁴.

Det har imidlertid altid været vanskeligt at balancere på knivsæggen mellem *hovmod* og ydmyghed: Der er altid en overhængende fare for, at man i sin ydmyghed godter sig over, hvor skidt det går de hovmodige, og pludselig opdager man, at man er kommet på det modsatte hold. Det vidste de gamle mayaindianere, det kunne de se på reliefferne i de magtfulde herskeres templer, og det kunne de læse om i Popol Wuh:

Om den hovmodige fugl, *Wucub Kaquix*, som på klassiske mayaindskrifter kaldes *Itzam Ye*, fuglen som sidder i toppen af verdenstræet, og som tror, den er solen. Heltetvillingerne, *Hunahpú* og *Xbalanqué* skyder med deres pusterør den hovmodiges skinnende fjer og glitrende tænder i stykker, og ydmyget styrter den fra træets top, hvor den før tronede. Historien om *Wucub Kaquix* var en påmindelse til herskerne om at være ydmyge og ikke at glemme, at nok var de nær guderne og brugte titlen *Mah K'in Abaw* – Store Herre Sol, men de var ikke solen, og de var hverken urørlige eller udødelige. Fløj man, som *Wucub Kaquix*, højere end vingerne kunne bære, ville skæbnen slå én til jorden.¹⁰⁵

Hovmod (superbia) regnes for en af de 7 dødssynder. I Gurndtvigs

103 · Sml. fortællingen om hvordan profeten Samuel ser efter et kongsemne blandt Isajs sønner og til sidst udvælger den yngste, David, der gik i marken og vogtede får, 1. Samuelsbog 16,13. Da David blev konge greb hovmodet også ham, som det fremgår af historien om hans forelskelse i Urias hustru Batseba. Profeten Natan fik kong David til selv at fælde dommen over sit hovmod, der kom til at koste David dyrt. Hans barn med Batseba døde og David havde resten af liver ufred i sin familie. 2. Samuelsbog 10ff

104 · I den latinamerikanske „befrielsesteologi“, gik evangeliefortællingen og en marxistisk inspireret samfundskritik hånd i hånd, sådan som det f.eks. afspejles i Ernesto Cardenal: „Evangeliet fra Latinamerika“

105 · Jfr.: Jesper Nielsen: Under Slangehimlen p. 53

liv og forfatterskab kom kampen mod hovmodet til at spille en afgørende rolle. Det tematiseres i hans gendigtning af de gamle nordiske myter og sagn, f.eks. sagnet om Sigurd Fafnersbane.. Det bliver personligt påtrængende i krisen i vinteren 1810/11, hvor Grundtvig samtidig med at hans tanker om sammenhængen mellem Johannes Åbenbarings 7 menighedsbreve og historiens gang først dukker op og hans forestillinger om egen betydning i denne sammenhæng stiger til det kolossale, samtidig anklages for selvoptagethed og ukærlighed af sin moder. Hovmodet er tematiseret i flere af Grundtvigs salmer, f.eks. i Salmebogens nr. 304 „Gud Helligånd, vor igenføder“ og det udfoldes i Christenhedens Syvstjerne.¹⁰⁶

og hans det verdenshistoriske forløb er for resten et vigtigt tema i Grundtvigs forfatterskab, som også afspejles i Christenhedens Syvstjerne.

JOSEF VIL FORLADE MARIA

¹⁰⁷NU DROG JOSEF og Maria af sted. Josef sagde til Maria: „Hvad skal der nu ske med mig. Det er ikke godt at du følges med mig. Jeg er fattig, og se hvordan mit tøj ser ud. Nej, jeg går ud i skoven og hugger noget træ, for det er mit arbejde.“

Josef og Maria drog nu af sted på vejen. De gik gennem skoven. Til sidst kom de til en lille boplads med et par huse.

„Josef, jeg er meget sulten!“ sagde Maria.

Men Josef svarede blot: „Det var dig selv, der ville med, og jeg har ikke noget mad. Hvis du er sulten, må du gå ind og spørge, om vi kan købe noget at spise.“

Det gjorde Maria så. Maria bestilte mad og gik ud for at se efter Josef; men han var gået i forvejen. Hurtigt gik hun efter ham og lod maden stå.

Nu gik de videre, til de kom til en anden lille boplads.

„Sankt Josef, jeg er noget så tørstig,“ sagde Maria.

Men han svarede blot: „Du kan selv trække noget vand op fra brønden, så behøver du ikke bede om det.“

Idet Maria nu bøjede sig ned over brønden for at trække tovet med span-

106 · j.fr. PFM 1980 s. 36 og 124

107 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

den op, puffede Josef hende ned i brønden, idet han sagde: „Hvorfor bliver du ved med at følge mig? Jeg har mere end nok at bestille.“ Det var klart, at han ikke ville have Maria med.

Og så drog Josef af sted på sit æsel. Han var nået omkring en kilometer, da han så en kvinde gå til brønden efter vand. Hun opdagede nu, at Maria lå nede i brønden. Maria spurgte, om kvinden havde set, hvor Sankt Josef var draget hen. „I denne retning!“ svarede kvinden, og Maria fulgte igen efter ham.

Da hun nåede op på siden af ham, sagde hun: „Nu må du ikke forlade mig! Så du ikke, at mine forældre var tilfredse med, at vi blev gift?“

Da det blev mørkt, var de stadig midt ude i skoven, og der bad Maria Josef: „Bind din hængekøje¹⁰⁸ op her, så vi kan sove.“

„Jeg har ingen hængekøje med, men hvis du er søvning, kan jeg skære nogle palmeblade af, som vi kan lægge os på og sove.“ Det sagde han bare for at kunne slippe væk fra Maria.

Da Josef så, at Maria sov fast, rejste han sig og gik bort. Men da Maria vendte sig i søvne, opdagede hun, at hun var alene. Så vågnede hun og gik igen efter Josef.

Nu gik de videre til de kom til Betlehem. Dertil var det blevet bestemt, at de skulle nå frem, thi da de blev gift, havde de fået Guds velsignelse. I denne by skulle de leve lykkeligt.¹⁰⁹

¶ Fortællingen her leder tanken tilbage til Don Alfonsos historie om Adam, der fik Eva, men så ikke ville have hende alligevel (se side 26).

Det er nok ikke tilfældigt. Der er en gammel tradition for at se Eva og Maria som hinandens modstykker, Eva stavet bagfra bliver som bekendt til Ave, den traditionelle hilsen til Maria.

Jomfru Maria spiller en kolossal rolle i mexicansk religiøsitet. Der er en helt særlig kult omkring „Jomfruen af Guadelupe“ og den dertil hørende legende om åbenbaringen af Maria for indianerdrengen Juan. Det Mariabillede, der tegnede sig på hans kappe, er blevet et ikon for katolikkerne i Mexico. Det besøges dagligt af tusindvis af pilgrimme i katedralen udenfor

Mexico City. Jomfruen af Guadelupe er ikke bare Mexicos, men hele Amerikas skytshelgen.

108 · Alle maya indianere sover i hængehøje. I enhver mayahytte er der kroge i væggene, hvor man kan hænge sin hængekøje. Senge leder man forgæves efter.

109 · Alfonso Dzib tilføjer, at i vore dage er der mange mænd, som holder af en pige, men når de bliver gift med hende, behandler de hende dårligt, ligesom Josef her i historien behandler Maria skændigt.

Hos den gode katolik Don Theodoro var der selvfølgelig også en Jomfru af Guadeluppe-figur på husalteret.

Jomfruen af Guadeluppe er imidlertid kun en af flere betydningsfulde Mariafigurer på Yucatan. Jeg besøgte det store kloster i Izamal, som Diego de Landa¹¹⁰ grundlagde. Her residerer jomfruen af Izamal – Yucatans skytshelgen – højt oppe i den kæmpemæssige altertavle. Madonnafiguren er monteret med et kædeetræk, så hun kan køres ind bagved, hvor der er lavet et særligt lille kapel i 1. sals højde, helt nyrestaureret i anledning af et pave Johannes Poul II's besøg i 1993.

Den 3. februar er det helgendag for Jomfruen af Candelaria. Det fejres over hele Yucatan med optog, gudstjenester og fest. I Valladolid er der en Candelaria kirke, hvis altertavle krones af et kæmpestort Maria-hjerte, gennemboret af drabelige sværd med en rosenkrans omkring. Don Theodoro mente, at det nok ville blive regnvejr på dagen for Candelaria, for denne jomfru er en

„Santa muy poderosa“, en meget kraftfuld helgen.

Mariadyrkelsen i den officielle katolske kirkelighed i Mexico var noget af det jeg som protestant fik rigeligt af, og som jeg også synes der er god grund til at forholde sig kritisk til. Dels fordi Maria fylder så meget, at hun leder opmærksomheden væk fra det helt centrale: at Gud blev menneske i Jesus Kristus. Dels fordi Maria som den første blandt helgenerne tydeligvis indtager en rolle som forbindelsesled mellem Gud og mennesker – et forbindelsesled, som den katolske kirke som institution står som formidler af – det var netop dette Luther gjorde op med, da han understregede, at enhver som er krøbet ud af dåben dermed samtidig er både præst, biskop og pave uden behov for nogen melleminstans i forhold til den treenige Gud. At opgøret med Mariadyrkelsen medførte en underbetoning af det kvindeliges rolle og betydning i den lutherske tradition er en anden siden af sagen, som Grundtvig havde et godt øje til, og som han understregede i digtet „Kvindeevangeliet“ fra 1842:

I Herrens hus er varmen/ den dybe kærlighed,/ som har i kvindebarmen/ Sit rette arnested!

Derfor det var en kvinde,/ som nåde fandt hos Gud;/ fra Him-

110 · Om Diego de Landa se side ...

melens veninde/ sprang jordens frelser ud! – Og når Maria glemmes,/ hvor Jesus nævnes end,/ da hjertet overstemmes/ af hjernesvind hos mænd“

Blandt mayabønderne i Xocen var der imidlertid måde med mariologien. Maria blev påkaldt, men man mødte ikke den overdrevne idealisering af hende, tvært imod kunne man som tidligere nævnt møde hende i en for katolikker uvant rolle, som den kvinde, der ved sin selvoptagne virkelyst var med til at afvikle velsignelsen her på jorden (se s....).

I fortællingen her får hun dog en slags oprejsning, vi møder hende som den udholdende og vedholdende, hende som ikke opgiver mennesker, som kender os, og som vi derfor altid kan søge tilflugt til. At Josef blandt mayaindianerne i Xocen kan respekteres som helgen på baggrund af en fortælling som denne, der i den grad udstiller hans selvcentrerede stivsindethed, kan man også godt undre sig over.

JESU FØDSEL

111 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

111 I BYEN BETLEHEM blev Jesus Kristus født.

De konger, som havde medbragt penge og guld og sølv, men ikke havde fået Maria, søgte hele tiden efter Maria og Josef.

De Hellige 3 Konger havde imens studeret al slags magi og ritualer. Det var, for at de kunne se, hvem der havde store evner, og hvem de skulle give magt til at udføre vidunderlige gerninger her på jorden.

De var i fuld gang med dette arbejde, da Jesus-barnets fødsel blev bekendtgjort. Jesus, søn af Josef og Maria, han som blev den evige Gud.

Det var omkring jul. Det var dag, og alt forløb normalt. Men pludselig klokken 11 om natten hørte kongerne hanegal. De vidste, at hanerne normalt ikke galer klokken 11, men først mellem klokken 2 og 4 om morgenen. „Kykeliky, Kykeliky!“ lød det mellem vingeslag.

Da Jesus blev født, hørte de Hellige 3 Konger hanerne skråle: „Jesus Kristus er født!“¹¹² og fårene brægede: „I Belem!“¹¹³

„Lad os komme af sted og se ham,“ sagde de.

„Men hvordan kan vi vide, hvor han er?“ spurgte den ene. En anden trak

113 · Belem, belem – sådan bræger fårene på Yucatan.

112 · Indianerne siger, at sådan lyder hanernes galen.

en krystal-sten op af lommen¹¹⁴, kiggede i den og sagde, at mod øst var der en stor stjerne, og den viste hvor Jesus lå.

Så fik de Hellige 3 Konger i en fart sadlet deres kameler og red af sted. De to havde husket deres hellige bøger, men den tredje glemte sine.

„Hvad skal jeg nu gøre?“ spurgte han.

„Du kan tage noget af det gule harpiks¹¹⁵, der vokser på disse træer,“ foreslog de andre.

Da de kom til porten til Betlehem, fandt de en stor flad sten, og Melchior og Balthazar sagde til Kaspar: „Tag den med, den kan du bruge til at brænde røgelse, når vi skal bede for Jesus!“

Han fandt også et stykke kul, og da de kom, hvor Jesus lå, knælede de foran ham og tændte røgelsen på stenen.

Jesu far begyndte på en bøn, så kongerne kunne tilbede Jesus-barnet.

Jesus sagde: „To beder for mig, og en brænder røgelse. Det er udmærket!“ Han velsignede dem og sendte dem af sted igen.

¶ Jeg har tidligere nævnt (s.....), at kristendom for mayabønderne i Xocen mere har med praksis end med personlige, eksistentielle overvejelser at gøre. Som kongerne her, der kommer med deres ofre og får barnets velsignelse til gengæld.

Læg mærke til, hvordan man tager *varsler* fra dyrene. Hvis de gebærder sig usædvanligt, så har det en dybere betydning. Kongerne er skildret som en slags shamaner, som gør brug af deres krystalsten for at finde vej. Og så er der et betydeligt humoristisk overskud i detaljen med kongen, der har glemt sine hellige bøger, men som klarer sig med råd og vejledning fra kollegerne. Det har helt tilbage fra den klassiske periode været almindeligt at afbrænde røgelse, *copal*, i forbindelse med religiøse ceremonier, og det gør man stadig, særligt i de traditionelle mayakatolske kirker.

Jeg besøgte kort før jul en af de mest kendte af disse, kirken i *San Juan Chamulla* lidt uden for San Christobal de las Casas i Chiapas. Det er en kirke, hvor lokale traditioner i den grad har fundet indpas, at Vatikanet har valgt at ekskommunicere den af den katolske kirke. Her kommer mit dagbogsnotat derfra:

114 · Det er ikke kun de hellige 3 konger, der har den slags krystalkugler at kigge i. Også sjamanen don Alfonso har sine krystalsten, som han b.a. bruger til at diagnosticere sygdomme.

115 · Myrra – eller måske snarere copal

„Torsdag d. 20/12 2001

Chamulla er en anseelig „landsby“ med 58.000 indbyggere i kommunen (stod der på velkomstbanneret). Skyerne lå tæt om byen. Fire mayapiger kastede sig over bilen, så snart den var parkeret på pladsen – der var nok også færre turister end vanligt. To gange Maria, Christina og Veronica gav mig gaver og aftvang mig et løfte om, at ville handle med dem, når jeg var færdig med at se kirken. Det store grønne kors med blomsterudskæringerne midt på pladsen foran kirken. 10 Pesos i entré. Titusindvis af levende lys på det gran/fyrrebelagte kakkulgulv, mønstrede bomuldsstoffer spændt op i loftet (med papirklokker i midten) gav et telt- eller staldagtigt indtryk. En kvinde bar røgelse rundt til alle helgenfigurerne, og hele rummet duftede af røgelse og fyr. Nogle turister, men flest lokale – vel en 100 stykker. Mange i bøn eller i gang med deres særlige lysritualer familievis. Det ser ud til, at det normalt er manden, der pakker kærterne ud af avispapiret og med sikker hånd placerer dem i rækker/mønster – en ægtemand satte 9 rækker med skiftevis 9 og 11 lys i faldende højde. Desuden indgår en væske (alkohol) i rituallet. Den hældes mellem lysene, og en Coca Cola blev også højtidelig åbnet og delt. Ægtefællerne ber sammen på lokalt sprog, en stødvis messen på faldende toner. Et par holdt hinanden i hånden. Børn sidder afslappet, naturligt og stille sammen med familien. Tre drenge løb og legede tagfat uden at blive antastet, men også uden at støde ind i nogen eller vælte lys. Og tilsyneladende uden at forstyrre de andagtsøgende. Et lille orkester spillede i korbuen: guitar og harmonika. Orkesteret gik efter et kvarters tid ud i optog med kvinden med røgelsen og en gruppe. Helgenbilleder tæt hele vejen rundt langs væggene i glasbokse med navn på, alle „blancos“ klædt i tykt tøj og med store perlekæder – og med et spejl om halsen. Johannes Døberen midt for i koret. En korsfæstet Kristus umiddelbart til venstre herfor, men ellers ikke megen lidelseshistorie, kun et stort hvidt og et mindre gråt kors langs væggen (som helgenbilleder). Gamle skrive- eller spiseborde med og uden midterskuffe tilfældigt (men ordentligt) stillet op langs væggene. Nogle „kirketjenere“ flyttede lys og borde for at skabe plads midt i kirkerummet. Afslappet og koor-

dineret. De sad ellers og snakkede og røg sig en smøg ind imellem. Et optog kom ind med et større orkester, og et til. Her var også en slags kastagnetter og andre rytmeinstrumenter. Det samme tema spilles igen og igen – meditationsagtigt. Jomfruen af Guadeluppe manglede ikke og blev æret passende. Selv stedets turister var stille og andægtige – en enkelt amerikansk pige knælede og bad med. Der var noget ved det hele, der i den grad fik mig til at tænke på hyrdernes tilbedelse, måske havde de dengang heller ikke den helt rigtige teologi, måske var der også en del naturreligion og åndetro i deres sind og verden, men det var altså dem, englenerne kom til, og de blev de første vidner til inkarnationens mysterium. Pigerne stod udenfor i regnen og ventede, så jeg måtte prøve at få handlet mig igennem ret gyselige turistkuglepenne, bæltter og armbånd, så der blev 20 pesos til hver.“

BARNEMORDET I BETLEHEM

¹¹⁶MEN KONGERNE MOSES, Pilatus og Herodes som ikke blev gift med Maria, hadede og forfulgte stadig Sankt Josef og Maria. De fandt nu også ud af at Jesus var blevet født, og de talte sammen om, hvordan de kunne dræbe Jesus. For de var ikke interesserede i at konger, der ikke var af deres familie, skulle komme til magten. Derfor befalede de at dræbe alle nyfødte børn. Så begyndte de at dræbe alle små børn. Men Josef og Maria passede godt på Jesus-barnet. De gemte ham i en stald, der lå i en store hule.

¶ „Kongerne“ indtager hele vejen igennem Jesus-fortællingen samme rolle, som „farisæerne og de skriftkloge“ gør i det autoriserede Ny Testamente. Det er til at forstå, at Pilatus og Herodes er med i den gruppe af modstandere – ofte er Judas også med i remsen. Men hvad *Moses og Elias* skal i det selskab, er lidt sværere gennemskueligt. Måske står Moses som repræsentant for „jøderne“ generelt, mens profeten Elias – via tilskuernes misforståelse af Jesu sidste ord på korset („Eloí, Eloí! Lamá sabaktáni?“; Markus 15, 34) som en påberåbelse af den gammeltestamentlige profet – forbindes med hånen mod Jesus.

¹¹⁶ · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

HUSDYRENE FORFØLGER JESUS

117 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán ...

¹¹⁷MEN DA HANEN skrælede: „Jesus Kristus er født!“ og fårene brægede: „I Belem!“ så vidste kongerne hvor Jesus-barnet var blevet født, og de sendte deres husdyr afsted, for at de skulle spise ham. De sagde til koen, til hesten og til svinet, at de skulle drage afsted og spise Jesus-barnet. De skulle skrabe i høet og spise ham.

118 · Sådan smadsker dyr på yukatekisk.

Først kom koen. „*Jumuch, jumuch, jumuch*“¹¹⁸, “begyndte den at spise høet, hvor Jesus-barnet lå.

„Hvem er du?“ spurgte Jesus. „Jeg er koen.“

„Hvis du er en ko, så skal du for evigt blive det, og mine børn skal binde dig og stikke dig en kniv under hovedet, så du dør.“

Med den forbandelse vendte koen tilbage til sin herre. Her spurgte kongerne: „Hvordan gik det, hvad sagde de?“

„Jesus sagde, at hans børn ville binde mig og stikke mig en kniv under hovedet, til jeg dør.“

Så drog hesten af sted. „*Jumuch, jumuch, jumuch*“, “begyndte den at spise høet, næsten hen til hvor Jesus lå.

„Hvem er du?“ spurgte Jesus. „Jeg er hesten.“

„Hvis du er en hest, så lad dig altid være en hest, og mine børn skal ride på dig, til du segner.“ Med den forbandelse vendte hesten tilbage til sin herre. Her spurgte kongerne:

„Hvordan gik det, hvad sagde de?“

„Jesus sagde, at hans børn ville ride på mig, til jeg segner.“

Så var det æslets tur. „*Jumuch, jumuch, jumuch*“, “lød det, da den spiste høet omkring Jesus-barnet. „Hvem er du?“ spurgte Jesus. „Jeg er æslet.“

„Hvis du er æslet, så bliv du ved med det,“ forbandede Jesus det, “for selv om du er lille vil de belæse dig med byrder. De vil spørge hvor meget du kan bære, og når du svarer 70 kg, vil de belæse dig med 150 kg.“

Med den forbandelse vendte æslet tilbage til sin herre. Her spurgte kongerne: „Hvordan gik det, hvad sagde de?“

„Jesus sagde, at hans børn vil belæse mig med tunge byrder.“

„Hvis han sagde det,“ svarede kongerne, “så vil du dø på denne måde,“ hvorpå også de forbandede Gud.

Så kom svinet: „*Jumuch, jumuch, jumuch*“ lød det, da det spiste høet omkring Jesus-barnet.

„Hvem er du?“ spurgte Jesus. „Jeg er svinet.“

„Hvis du er svinet, så bliv du ved med det!“ forbandede Jesus det. „For mine børn vil binde dig og stikke dig en kniv i halsen, til du dør.“

„Det må jeg så finde mig i,“ svarede svinet.

Med den forbandelse vendte svinet tilbage til sin herre. Her spurgte kongerne: „Hvordan gik det, hvad sagde de?“

„Jesus sagde, at hans børn vil stikke mig en kniv i halsen, til jeg dør.“

„Hvis Jesus sagde sådan, så vil du dø på denne måde,“ svarede kongerne.

Så var det hanens tur. Den kom ind og skrålede: „Jesus Kristus er født!“¹¹⁹

Den baskede hen imod Jesus og sagde: „Nu kommer jeg og spiser dig!“ idet den begyndte at skrabe i jorden. „Hvem er du?“ spurgte Jesus. „Jeg er hanen.“

„Hvis du er hanen, så bliv du ved med det,“ forbandede Jesus den. „For mine børn vil fange dig og vride halsen om på dig.“

„Det må jeg så finde mig i,“ svarede hanen.

Med den forbandelse vendte hanen tilbage til sin herre. Her spurgte kongerne: „Hvordan gik det, hvad sagde de?“

„Jesus sagde, at hans børn vil vride halsen om på mig, til jeg dør.“

„Hvis Jesus sagde sådan, så vil du dø på denne måde,“ svarede kongerne.

Til sidst kom kalkunen.

„Nu kommer jeg og spiser dig, for jeg har en meget stor kråse!“ Den begyndte med at spise af det hø, Jesus-barnet lå på. „Hvem er du?“ spurgte Jesus. „Jeg er kalkunen.“

„Hvis du er kalkunen, så bliv du ved med det,“ forbandede Jesus den. „For mine børn vil binde dig, og stikke dig en kniv i halsen, til du dør.“

„Det må jeg så finde mig i!“ svarede kalkunen.

Med den forbandelse vendte kalkunen tilbage til sin herre. Her spurgte kongerne: „Hvordan gik det, hvad sagde de?“

„Jesus sagde, at hans børn vil stikke mig en kniv i halsen, til jeg dør.“

„Hvis Jesus sagde sådan, så vil du dø på denne måde,“ svarede kongerne.

119 · På spansk: ya nacio Jesuchristo. Det lyder tilsyneladende som et hanegal for mayaer!

¶ Til en yucatekisk *julekrybbe* – som man ser overalt i tiden fra 1. december til efter Hellig 3 Konger – hører der som en fast bestandel en række dyr. Ikke kun æslet og oxen i stalden og fårene på marken, som vi kender det, men som minimum også hanen. Og dyrene har- i hvert fald ifølge fortællingen her - en anden rolle end vi normalt tillægger dem som romantiske baggrundsfigurer (eller som symbolske modstykker til den afvisende menneskeslægt sml. Esajas 1, 3: „Oxen kender sin ejer, / æslet sin herres krybbe; / men Israel kender ikke mig, mit folk fatter intet.“). Husdyrene er i ledtog med mørkets magter. Disse magter er også direkte repræsenteret i julekrybbeopstillingen, idet selveste Djævlen hører med som figur.

Dette drama gennemspilles i fuld skala hver julenat i Xocen og i mange andre mayalandsbyer på Yucatan, hvor byens folk opfører et *krybbespil* i kirken. Her præsenteres menigheden ikke bare for den hellige familie, hyrderne og kongerne, men også for Djævlen og en vrimmel af smådjævla (spillet af landsbyens børn), der forsøger at stjæle Jesus-barnet for derved at få forpurret frelserværket. Men hver julemorgen viser det sig, at forsøget mislykkedes, for dér i julekrybben ligger Jesus-barnet – i form af en overdimensioneret babydukke.

JESUS SKABER MENNESKER OG DJÆVLEN ABER EFTER

120 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

¹²⁰DA JESUS VAR blevet omkring 6 år, begyndte han at tænke ting.

En dag sagde han: „Det er på tide, jeg skaber mig et folk!“

„Hvordan vil du gøre det, Herre?“ spurgte de ham.

„Jeg vil modne majsene og lave mit folk af det,“ svarede han. Han gik straks i gang med arbejdet. Han formede en mand og en kvinde af majsene. Efter at havde formet mennesket af majs velsignede han det med korsets tegn, og de blev levende mennesker.

Djævlen stod ved siden af. Da han så hvad Jesus lavede, sagde han: „Jeg vil da også skabe mig et folk!“. Han gik frisk til arbejdet, og resultatet blev næsten ligesom Jesus'. Men for at man kunne kende dem fra hinanden, sagde

han: „For ikke at tage fejl af dine og mine skabninger, har jeg sat hale på mit folk. Ligegyldigt hvor de er, så kender vi dine på, at de ingen hale har.“

Djævelen begyndte også at velsigne det, han havde skabt, men det lykkedes ham ikke at give det liv. Han gav det et spark, men det kom ikke op at stå. Han vendte sig så mod Jesus og tænkte: „Jeg vil spørge denne forbandede Jesus, hvordan han fik sine figurer levende.“

„Herre, hvordan gav du dine figurer liv?“

„Hvorfor spørger du?“

„Jo, for mine vil ikke rejse sig. Du kan se hvordan de ligger.“

Så svarede Jesus: „Du sagde ellers, at du også kunne lave folk? Nå, men du skal bare sige: Fader Vor, Oh Store Gud, forband den onde ånd og giv mig magt. Og så slår du korsets tegn.“

Djævelen gik hurtigt tilbage til sine figurer, og skal til at bede: „Hvordan var det nu bønnen var?“ sagde han til sig selv. Han havde glemt den. Så digtede han en bøn. Han hævdede sine store lapper over sine figurer og messede: „ Oh store djævel, verdens frister, *Uchina Bez Quicin!*¹²¹“ Han velsignede figurerne ved at give dem et spark. De gav alle et skrig fra sig: „*ch'uuy ch'uuy*,“ og klatrede op i det højeste træ, for de var blevet til aber¹²².

¶ Fortællingen her minder om nogle af de bandomslegender, vi kender fra Jakobs Forevangelium, og som blev meget populære i den europæiske middelalder, f.eks. legenden om Jesus, der former spurve af ler og får dem til at flyve, mens kammaraterne ser misundeligt til, fordi de ikke kan få luft under vingere på deres lerbogler. Selma Lagerlöffs har gendigtet nogle af disse i sine „Kristuslegender.“

Der er imidlertid i Don Alfosos fortælling mere på spil end en morsom historie om Jesu guddommelige evner. Her møder vi selve *menneskehedens* – eller i hvert fald mayaslægtens – *skabelshistorie*. Det hænger sammen med den tidsopfattelse, jeg tidligere har nævnt, at helgener og Adam og Eva, „kongerne“ og Jesus selv tilhører tidsaldre og menneskeslægter før vores. Nutidens mayaindianerne – og vi som lytter til dem – er, selvom vi bevæger os indenfor en bibelhistorisk ramme, tilsynladende ikke direkte efterkommere af Adam og Eva,

¹²² · Don Alfonso har fortalt den samme historie i en lidt kortere form optaget af CHR og PFM februar 2002: „Fristeren, den onde, som har navnet Satan, havde nærmet sig det sted, hvor Jesus stod, for at se, hvordan han skabte en menneskekrop. Han ville lave en ligesådan selv, og han lavede virkelig en med det samme ansigt og den samme form, men hænderne og benen var længere. Han lavede også sine skabninger af majsmasse. Jesus gav ikke sine mennesker hale, men Satan skabte en figur med hale. Satan havde set, hvordan Jesus skabte mennesket. Han spørger Jesus, hvilken bøn, han skal bede over det, for at han kan få liv i det. Jesus svarer: „Gå hen foran den figur, du har skabt og bed Fader Vor.“ Men Djævelen bad: „Uchina Bez Quicin!“ Og så: tjup, tjup, tjup – Satans skabninger kravlede op i et træ, for den var blevet til en abe. Djævelen blev forskrækket og udbrød: „For pokker! Nu er den kravlet op i et træ. Den bliver ikke på jorden.“

¹²¹ · Quicin er et af mayaernes navne for Djævelen

men stammer fra de mennesker, Jesus formede af majsmasse!

Der er en spændende og meget direkte parallel til historien om menneskets skabelse i Popol Wuh. Her finder skabelsen af mennesket også først sted langt henne i mytologien. Guderne vælger - efter forgæves at have forsøgt med en række andre materialer - at forme mennesker af majs, og først da bliver det til levende væsner, der kan tilbede skaberguderne.

„Her er så begyndelsen til, hvordan det blev besluttet af skabe mennesket, og man søgte det, der skulle til at danne menneskets krop... Det var lige før solen, månen og stjernerne viste sig over skaberguderne. Fra Praxil, fra Cayalá, som de kaldes, kom de gule majs-kerner og de hvide majs-kerner... Dyrene viste dem vej. Efter at have malet den gule og den hvide majs, Xmucané lavede ni drinks, og fra disse kom styrken og kroppene, og med dem skabte de musklerne og menneskets styrke. Dette gjorde forfædrene, Tepeu og Gucametc, som de kaldes.

Derefter begyndte de at tale om skabelsen og dannelsen af vores første mor og far. Af gul majs og hvid majs lavede de deres kød, af blød majs-masse formede de menneskets arme og ben. Det var alene majs-masse, der blev brugt til vores første fædres kroppe, de første fire mænd, som blev skabt.“ Popol Vuh s. 165-167.

Som tidligere nævnt fortælles det også i Popol Wuh, at aberne er resultat af en mislykket skabelsesproces. Her er det dog guderne selv der forsøger sig, men med et forkert materiale, nemlig: træ. Popol Vuh p. 92-93.

Endelig er det værd at bemærke, at vi har en tilsvarende fortællingen i den nordiske mytologi, hvor guderne også forsøger sig med en række materialer, før det lykkes at skabe de første mennesker, Ask og Embla.

JESU DÅB

¹²³DA JESUS VAR 20 år, blev han døbt af sin gudfader¹²⁴ Johannes Døberen. Det var af ham, fordi han havde stor guddommelig kraft. Jesus blev ført til en flod kaldet Jordan, hvor han skulle døbes midt på dagen. „Hvordan skal det foregå?“ spurgte Jesus, for han troede, at han skulle døbes med hele kroppen under

¹²⁴ · For mayaerne spiller gudforældre „padrinos“ en stor rolle. Den man er medgudfader „compadre“ med er nærmest en del af familien.

¹²³ · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

vandet. Men kun Jesu hoved blev hældt over med vand, og hans gudfar bad en bøn over ham. Men så blev det sagt, at han skulle døbes med hele kroppen, og så blev han skubbet helt ud i vandet. På denne måde fik Jesus guddommelig kraft, og han begyndte sin vandring rundt i verden.

¶ Diego de Landa fortæller i det 26. kapitel i sin bog om Yucatan, om førcolombianske *dåbsceremonier* hos mayaindianerne. På maya kaldte man ceremonien *sibil*, hvilket ifølge Landa betyder: at blive genfødt. Dåben foregik efter at børnene var blevet 3 år. Landa beskriver forløbet af ceremonien og tilføjer: „De troede, at når de modtog dåben fik de samtidig en tilskyndelse til god opførsel og gode vaner, beskyttelse mod at blive skadet af dæmoner i deres verdslige gøremål, samt at de derigennem og ved at leve et godt liv, ville vinde salighed i livet herefter, hvilket – som for muhamedanerne – bestod i det at spise og drikke.“ (Landa p. 65). Når børnene således var døbt, kunne de indgå ægteskab efter forældrenes bestemmelse.

Don Alfonso prøver i sin fortælling om dåben at få det hele med, både den almindelige katolske dåbspraksis, som fok i Xocen kender fra kirkens ritualer, og den i Biblen beskrevne Johannesdåb med neddykning af hele kroppen. Vi får også røsten fra himlen – dog uden proklamationen „Dette er min elskede søn, i ham har jeg fundet velbehag!“ (Matt. 3, 17) – ligesom vi ganske vist hører om den guddommelige kraft, der stiger ned over Jesus, men må undvære duen.

JESUS FORETAGER DEN GRUNDLÆGGENDE LANDBRUGSCEREMONI

¹²⁵I BEGYNDELSEN VAR verden en stor sump¹²⁶. Der var hverken hav eller land. Efter at have skabt menneskene, spørger Jesus Gud: „Fader, hvordan skal menneskene kunne bo her. De har ingen steder at bo?“

„Lav en ceremoni!¹²⁷“ svarede Gud.

„Hvordan skal vi gøre, Fader?“

„Tilbered 7 hvide kalkuner og lav *xtuut*¹²⁸, så vil jord og vand blive skilt ad, og der vil blive skabt land og hav, og der vil også blive skabt klipper og sten

¹²⁵ · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og PFM 2002

¹²⁶ · Sml. Popol Vuh s. 187–188, hvor verden beskrives som en sump før solen skabes og tørrer landet, så det kan dyrkes.

¹²⁷ · Mayaindianere kan ikke forestille sig, at noget vigtigt kan påbegyndes, uden at der er et ritual for det, uden en ceremoni. Som Don Alfonso fortæller bibelhistorien, er Jesus ud over hvad han ellers er også mayaindianernes kulthero, der lærer dem de vigtigste ceremonier.

¹²⁸ · En slags store alterbrød bagt i en til formålet og lejigheden udgravet jordovn, en „pib“

¹²⁹ · Milpamarkerne på Yucatan er fulde af klipper og sten. For en dansker ser det ret ubekvem ud, men yucatekerne ved, at stenene suger varme til majs, og de forstår at udnytte det ved såningen. I det traditionelle landbrug havde man mange forskellig slags majs, som man såede under hensyntagen til de forskellige jordbundsforhold på marken. Sml. Christian Heilskov Rasmussen: Etnobotanik ...

¹²⁹.“ Det var der nemlig ikke fra begyndelsen. „Hvordan skal vi få skabt klipper og sten?“ spørger Jesus. „Begrav benene fra kalkunerne ved alterets fire ben¹³⁰“, svarer Gud.

Da det blev lyst, var der et stort hav, som omgav hele jorden, og der var land fuldt af klipper og sten. Alt var dejligt og smukt

Efter at havet var blevet tvunget tilbage i en cirkel omkring jorden, tænkte det: „Jeg vil opsluge jorden igen, meter for meter vil jeg opsluge det.“ Det fortæller Jesus til Gud, men Gud Fader siger til havet: „Hav, du må ikke spise meter for meter af jorden, for i løbet af nogle år har du spist det hele.“

„Hvad skal jeg så leve af?“ spørger havet.

„Du må ikke spise jord, men til gengæld skal du have lov til at spise ét menneske om dagen.“

Det er som et offer¹³¹ til havet. I løbet af 30 dage sker der måske ingenting, men så falder en flyver ned, eller et skib synker, og mange drukner.

Jesus spørger: „Fader, hvordan skal mine mennesker få noget at spise?“

„Min søn, sig til dem, at de skal lave ceremonier.“

„Hvordan skal vi lave ceremonier?“

„Min søn, man skal lave ceremonien i overensstemmelse med de fire verdenshjørner. De skal lave den i verdens centrum. I verden er der kun ét centrum¹³², og dér skal de lave den.“

„Hvordan skal vi lave ceremonien? spørger Jesus.

„Søn, du skal bruge 7 hvide kalkuner, og du skal have 7 kar med majsmasse. Du skal have 3 portioner græskarfrø. Du skal lave 3 portioner *saka*¹³³.“

Jesus bygger alteret op for at lave ceremonien, for at menneskene kan bede Gud om en god høst. Når de så har sat alteret op, laver de *xtuut*, og de laver en ceremoni, hvor de beder til de fire lokale skytsånder, *Santo Winikes*, og de laver et alterbord for *Santo Balames*¹³⁴. Jesus skaffer alle tingene til ceremonien, så menneskene kan få høst.

Gud instruerer også Jesus om, hvordan man skal lave *Cha Chaak*¹³⁵, for at få regn. Idag fortæller vi historien, om hvordan Gud har instrueret Jesus i at lave regnceremonien. Derfor laver vi hvert år *Cha Chaak* for at få regn og god høst.

¶ Den sidste dag jeg var i Xocen, en søndag efter gudstjeneste, blev jeg

¹³⁰ · Alteret er ofte bare et tilfældigt træbord, som bliver opstillet og indviet til lejligheden.

¹³¹ · Menneskeofre var en integreret del af den klassiske mayareligion, sådan som det f.eks. kan ses reliefferne på boldbanen i Chichen Itza, hvor to boldspillere står i fuld udrustning overfor hinanden, den ene med den andens hoved i sin hånd..

¹³² · Det er landsbyen Xoxen eller helt præcist: stenkorsset I kapellet en kilometer uden for landsbyen.

¹³³ · En slags majssuppe.

¹³⁴ · Det er en anden betegnelse for Santo Winikes.

¹³⁵ · regnceremonien.

inviteret med til en jetz luum: *en beskyttelses- og velsignelsesceremoni* for en ejendom og dens beboere, som gennemføres hvert 5. år. Da jeg ankom, var ceremonien allerede i gang. Don Alfonso var ceremonimester. Som ved alle ceremonier, som ledes af en *j'men*, er mænd og kvinder adskilt. Vi var 8 mænd, heraf 2 mindreårige, som deltog i ritualen. Der var opstillet et alter – det var en gammelt skolebord, hvor skuffen var forsvundet. På alteret havde man midt på i et glas med tørrede majs-kærner placeret familiens krucifix. Rundt om havde Don Alfonso stillet en stribe små calabasskåle. Ceremonien, der varede 4½ time, foregik dels ved „alteret“ dels ved et lille „træ“ der blev plantet på jorden ved siden af. Undervejs blev der bagt „hostias“, nadverbrød, en snes store, ½ kilo tunge majsbrød, bagt i en til lejligheden gravet jordovn. Der blev kogt høne og kalkun, der blev serveret en slags kold majs-suppe, og vi blev beskænket og bestænket med i alt 2 liter rom. Mændene blev mest beskænket kvinderne og børnene bestænket. Undervejs blev det regnvejr, som man prøvede at værne os mod med interimistisk opsatte plasticstykker. Ceremonien foregik på maya. De til ceremonien knyttede „rezos“, som blev gentaget op til 9 gange, indeholdt kendte navne og betegnelser: Gud, Jesus, Maria og en række af helgener. Men også og nok så vigtigt påkaldes områdets skytsånder, *Balamerne* og *Winikerne* og i øvrigt en række helgener/guddomme, som jeg ikke kunne identificere.

Ceremonien sluttede med en fest med rigeligt med mad og drikke. Jeg spurgte mig lidt forsigtigt for og fik at vide, at det ville være velset, om jeg gav en gave på f.eks. 100 pesos til værten. Den overskydende mad blev delt mellem de tilstedeværende. Jeg fik med mig et af de nybagte majsbrød, og som fremmed fik jeg lov til at springe nogle af de rituelle drinks over, så jeg kunne gå nogenlunde lige derfra og finde vejen hjem.

De vigtigste takke- og velsignelsesceremonier for mayabønderne i Xocen er knyttet til majsdyrkningen. Her bringes som eksempel et ud-drag af *takkebeden*: Hol besal nal.

Christian Rasmussen fortæller:

„Den første høst af majs, grøn og sprød, ser bonden og hans familie

frem til med den største forventning.

I midten af sin milpa rejser bonden et simpelt alter af grenstokke, hvor han lægger de på stedet nykogte majs, og inviterer alle de overnaturlige personer, som har været med til at frembringe de nye frugte. Der er Vorherre, der er alle de katolske helgener, og der er det hellige kors – og selvfølgelig også de gamle mayarengguder, skovens skytsånder, og skytsånderne for marken og de underjordiske kilder - hvor regnguderne henter vand til vanding.

Under bønner og opfordringer takker mayabønderne for den gode høst og inviterer guderne til at smage på de nye frugter. Bagefter fordeles maden til bonden og hans familie.

„Her ser I – Hr. Sankt Michael Ærkeengel, Hr. Sankt Rafael Ærkeengel, Sankt Jørgen, Sankt Bonaventura – de første frugte, som vi byder Jer at smage på . Og også Jer regnguder, og jordens og de underjordiske kilders beskyttere – YUN AJ JOOYAOB, YUN SANTO WINKO’OB, YUN SANTO BALMO’OB – inviterer vi, og takker Jer og beder Jer være så gode fortsat at vande den hellige majsmark. Og vi beder til at SANTOS WINKO’OB – markens beskyttere vil passe godt på majsens og ikke tillade at de vilde fugle og næse- og vaskebjørne spiser – for meget – af den hellige majs. I Jomfru Maria, i Guds og Helligåndens navn. Amen.“

MAYAERNES SKYTSHELGENER – EL BALAM, SANTO WINIK

¹³⁶Da Gud skabte lovene for, hvordan folk skulle leve i Republikken, befalede han også, at der skulle være soldater, politi og vagter på rådhuset. Det er dem vi kalder *Yum Balam* eller *Santo Winik*. Gud beordrede dem til at passe hans børn om natten, og han gav dem huse og byer at bo i. *Balamerne* bor under jorden. Guds ord var nok til, at der blev skabt en stor by til dem under klipperne i jorden.

Balamernes arbejde er at lukke indgangen til byerne inden solen går ned kl. 6 og holde vagt, så Den Onde ikke kommer ind til vores huse. Den Onde, det er Djævelen, tager form som forskellige dyr: hunde,

katte, grise, geder, myrer og mus eller rotter. Men det er ikke dyr - det er *el malo* - Den Onde, Djævlen. Alle de dyr er blot Djævlen, som kommer for at spise mennesker. Og for at det ikke skal ske, så skabte Gud *Balamerne*. Det betyder Menneskets Skytshelgen.

Vorherre befalede menneskerne: „I skal lave *loj* – ceremoni-fest for *Balamerne*. I skal lave store *xtut* - som er store nadverbrød. Det er tykke tortillas med malet græskarfrø imellem. Der skal være 4 nadverbrød med 13 lag, og der skal være 4 nadverbrød med 9 lag.¹³⁷ Der skal også være 4 nadverbrød med 6 lag, og resten af nadverbrødene skal alle være med 5 lag. Disse nadverbrød¹³⁸ skal I ofre til *Yum Balamerne* så de vil passe på jer.“

På den måde vil Gud beskytte os, så Djævlen ikke bliver ved med at spise Guds børn på jorden. Med disse soldater stækkede Gud Djævlens magt på jorden. De er Guds betjente, som passer på én, hvis man er alene ude på marken eller om natten i sin hytte. Dag og nat beskytter de os. Og derfor er det også vigtigt, at vi laver *loj* for dem og ofrer nadverbrød og *balche-vin*. Vi skal lave *loj* for hele byen, og hver familie skal også lave *loj* for deres eget hus og grund.

SANTO WINIK

– Historien om manden der dræbte en skytsånd og måtte træde i hans sted¹³⁹

Der var engang en mand, som havde for vane altid at gå og slå med sin machette på det, der var inden for rækkevidde, når han gik til og fra sin majsmark. Han slog på træerne, så der gik skår i barken, og han slog til blomsterne, så de faldt om. Han gjorde megen skade. Det er forkert, det han gjorde, for træerne havde ikke gjort ham noget ondt. Så skete det engang, hvor han som sædvanlig gik og slog på træerne, at han huggede et firben midt over.

Der gik ikke mange øjeblikke, før han hørte en stemme: „Hov du der, er du klar over du lige har slået en af vore kammerater ihjel? Nu må du overtage hans arbejde. Du må blive her, så du kan ikke gå hjem. Ham du slog ihjel, passede på stedet her. Nu må du følge med mig, så

¹³⁷ · I det kosmiske univers hos de før-spanske mayaindianere bestod underverdenen af 9 „verdener“ og himlen af 13 „verdener“.

¹³⁸ · Sådant en „hostia“ vejer ca. ½ kilo!

¹³⁹ · Fortalt af Sixto Canul til Christian Rasmussen og Silvia Terán.

du kan få din uniform. Og så må du tilbage og passe hans arbejde. Vi er fire, og hver passer vi et verdenshjørne med de veje, der fører ind til landsbyen.“

Så var der ikke andet for manden at gøre, end at følge med efter sin uniform, for han havde dræbt en af de skytsånder, en *Santo Winik*, som passer på indgangen til landsbyen. De gik ind i en stor hule, og her fik han udleveret en uniform, der var lavet af kaninskind. Der hørte en ordentlig jakke med. Da han tog den på, følte han sig stærkere end normalt. Han fik også et par bukser og sko.

Så førte de ham tilbage til det sted, hvor han havde dræbt firbenet: „Du skal holde vagt her, og jeg skal sige dig hvordan,“ forklarede den *Santo Winik*, der havde ført ham.

„Her skal du holde vagt, samme sted som ham du dræbte. Du skal holde vagt hele natten. Vi begynder ved 5 - 6 tiden om aftenen. Her har du din stav, som du må forsvare dig med til døde. Hvis der ved 10 - 11 tiden om natten kommer en person, og han er en god kristen, så løfter du staven og lader ham passere. Lige så snart han er kommet forbi, sænker du igen staven. Den holder enhver tilbage. Staven er enorm kraftfuld, så du må nøje følge de instruktioner, du får. Du må under ingen omstændigheder lade *det onde* komme ind i landsbyen. Bliv stående her. Vi andre blir også på vores pladser. Her har du også en fløjte. Hvis du føler, du ikke kan klare sagerne, så fløjter du med det samme. Vi kommer straks, og os er der ingen der kan stå imod.“

Da instruktionen var givet, gik de tre andre *Santo Winiker* hver til deres plads.

Manden der var blevet en *Santo Winik*, stillede sig nu, hvor han havde fået besked, og da det blev mørkt, satte han staven over vejen og lod ingen passere. Den første, der kom, var en stor hund. Den var så mager, at man kunne tælle ribbenene.

„Gode herre, giv mig lov til at komme ind i landsbyen og finde et ben at gnave. Jeg har ikke fået noget at spise i lang tid, og jeg er ved at dø af sult. Vær ikke ond, gode herre. Giv mig lov til at komme ind, så jeg ikke dør.“

Men den nye *Santo Winik* fulgte strengt de ordrer, han havde fået,

og lod ikke hunden komme ind. Lidt efter kom lyden af vingeslag:
pum, pum, pum lød det.

En enorm flagermus kom til syne, og bad: „Gode herre, lad mig komme ind i landsbyen og finde nogle dyr, så jeg kan suge blod og få noget at spise.“

Men den fik heller ikke lov, og staven var udstrakt over vejen, så den ikke kunne komme forbi. Kun når der kom en god kristen, blev staven løftet. Og *je'eem*, lige så snart han var kommet forbi, blev staven sænket igen, som han havde fået besked på.

Den tredje, som kom, var en en muldvarp. De er blinde og prøver aldrig at krydse en vej. De, som forsøger, når kun halvvejen, så bliver de kørt over og dør. Men der kom sådan en muldvarp.

„Stakkels den,“ tænkte den nye *Santo Winik*. Men det var ikke en muldvarpe, det var selveste Djævlen, den værste af dem alle. Han sagde klynkende til den nye *Santo Winik*: „Åh, gode herre, lad mig komme ind i landsbyen og få lov til at rode efter nogle græskarfrø, som jeg kan spise. Du ved, at jeg ikke har øjne og ikke kan se, men jeg føler, at jeg er ved at dø af sult.“

Da den nye *Santo Winik* hørte disse beklagelser, fik han medlidenhed med muldvarpen. Han hævdede sin stav og sagde: „Han har ret, han er døden nær, så hvad galt kan han gøre?“

Han lod ham derfor komme forbi. Men den lille muldvarp havde ikke gået mere end et par skridt, så var den forvandlet til en kæmpe sort hund. Og ro skridt længere fremme, var den blevet til en enorm tyr.

Da udbrød den nye *Santo Winik*: „Jeg er stærk nok til at smide ham tilbage.“

Idet han sagde det, stillede han sig op foran tyren, tog fat om dens horn og forsøgte at dreje den den modsatte vej. Men nej, han kunne intet stille op. Dyret var alt for stort. Han var lige ved at give op, da han kom i tanke om fløjten. Han fik den frem og gav nogle pift. Lyden nåede direkte til ørerne af de andre *Santo Winiker*, som stod i hver sit verdenshjørne og holdt vagt.

Når en *Santo Winik* fløjter, er det altid for at få hjælp fra de andre.

Den første, der kom, var den mindste. Som en hvirvelvind kom han. Han er den stærkeste. Han løftede tyren ved hornene, bar den ud til stranden og smed den i havet.

Siden skete der ikke mere for den nye *Santo Winik*. Manden, der havde slået firbenet ihjel, måtte passe den dræbte *Santo Winiks* arbejde et helt år. Så blev der skiftet, og der kom nye *Santo Winiker*. Så blev han løst fra sit arbejde. Han vendte hjem til sin landsby, og der fortalte han hvad der var sket ham. Det er derfor, vi ved, at der findes *Santo Winiker*, som beskytter landsbyen mod det onde.

Kort efter at han havde fortalt, hvad der var sket, døde han. Vi kan aldrig vide, om et dyr er en helgen. Derfor må vi ikke slå det ihjel. Aldrig!

Vi ved, at det ikke er rigtigt at behandle træerne dårligt. Når vi skal fælde skov til nye marker, laver vi derfor et offermåltid til Skovens Herre – *Yum Kash*. Vi giver ham frisk majs vælling ude i skoven og spørger om lov til at fælde. Så sker der ingen ulykker. Hvis vi ikke gør det, vil træerne henvende sig til *Yum Kash* og bede om lov til at påføre os en ulykke, eller vi vil selv provokere en ulykke med vores redskaber. Du kan få en splint i foden, eller du kan hugge dig i benet. Det er *Yum Kash's* straf, fordi du ikke har bedt om lov til at fælde skov.

Men hvis man giver *Yum Kash* et offermåltid, så tillader han ikke, at den slags ulykker sker. Så siger *Yum Kash* også til træerne, når de kommer og klager sig over at de bliver fældet: „Græd ikke, det gør ikke noget, at I bliver fældet. I vil blive foryngede. I vil blive skåret ned, men på den måde vil I blive fornyede. I må ikke tænke ondt om det, der sker.“

Selvfølger er det rigtigt, at træerne lider meget, når vi fælder og brænder skoven for at lave marker. De er levende og kan mærke, hvad der sker. Med disse ord beroliger *Yum Kash* træerne i skoven, for det er jo også rigtigt, at træerne bliver som unge, efter at de er fældet.

SOL OG MÅNE

¹⁴⁰I BEGYNDELSEN VILLE Gud skabe lys¹⁴¹. Han ville lave en sol. En sol for dagen

¹⁴⁰ · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og PFM 2002

¹⁴¹ · Måske skal det forstås sådan, at lyset skabes før solen kommer til som i Genesis kapitel 1, hvor lyset skabes på den første skabelsesdag, mens himmellegemerne først bliver skabt på den 4. dag.

og en sol for natten. Så lavede han to sole. Men det viste sig at være en dårlig idé. Hele dagen var der lys, og om natten var der også lys. Ingen dyr kunne sove, og planterne kunne ikke vokse. Da Jesus havde skabt menneskene, klager de over, at de ikke kan sove.

„Det må vi lave om på! min søn,“ siger Gud. „Vi må lave en sol, som ikke har kraft.“ Så lavede man om på den ene sol, og det blev til månen. Månen var fra begyndelsen en sol, men den blev lavet om, og således blev der én sol og én måne. Solen er far, og månen er mor. Således blev dagen lys og natten mørk.

Gud bestemte også, at der ikke kun skulle være en årstid, der skulle være fire årstider. Året skulle deles i fire årstider af tre måneder: forår, sommer, efterår og vinter. Der blev lavet syv dage opkaldt efter himmellegemerne: sol for søndag, måne for mandag, tirsdag er Mars' dag, Merkurs dag er onsdag, Jupiters er torsdag, Venus' er fredag og Saturns er lørdag. Solens dag er altid den første. Af årstiderne er foråret den første.

¹⁴²HER PÅ YUCATAN er solen stor og brænder kraftigt. Og den har altid den samme form. Men månen skifter konstant form, den bliver stor og den bliver lille. Den forandre sig som et mennesker, der vokser op og bliver stor, og bagefter bliver gammel og lille.

Der er nogle mennesker her, hvis blod bliver meget tykt, når månen er fuld. Og månen hjælper også os, når vi skal så og plante, for der er mange planter, man skal så, når månen er fuld. Ellers kommer de ikke til at bære frugter. Det er grøntsager som løg, radisser, hvidløg, salat, søde kartofler og spansk pebber. Bliver de plantet ved fuldmåne, bliver frugterne store og runde.

Men der er andre fugter, der skal plantes, når månen er lille. For hvis du planter en papayafrugt, når månen er fuld, så bliver planten høj, og det varer længe, og det er besværligt at høste. Så falder de ned eller bliver spist af fuglene. Men hvis du planter papayaen, når det er nymåne, så bliver planten kort, og det er let at plukke frugterne.

Det er månen, der gør frugterne store eller små – ligesom den selv. Det er månens „skygge“, der beskytter planterne mod solens varme. Månen har også betydning for kvindernes menstruation. Og når det er fuldmåne, fødes der stærke børn.

Solen er også meget vigtig, for den får planterne til at visne og tørre, så

142 · Fortælling af Alfonso Dzib og Celso Dzib optaget af Christian Rasmussen.

143 · Fortælling af Celso Dzib optaget af Christian Rasmussen.

vi kan brænde marken af. Solen virker i 2 verdener. Om dagen er den her, og om natten lyser den i en anden verden.

Man behøver ikke at lave ceremonier for solen eller månen, for de kommer alligevel hver dag. Men intet menneske kan sige, hvem det er, der bevæger solen og månen.

EN FORTÆLLING OM SOLEN OG MÅNEN

¹⁴³FOR MILLIONER AF år siden eksisterede solen ikke. Heller ikke månen. Der var kun en tæt tåge, og intet der kunne lyse op på jorden.

Det fortælles, at solen og månen var to små børn, som hverken havde en far eller en mor til at give dem mad eller passe dem. De var forældreløse. Deres far og mor var døde, og de boede alene i deres hus. Og da de endnu var helt små, vidste de ikke, hvordan de skulle klare sig i livet.

Vorherre så disse to børn og tænkte: „Jeg vil gøre dem til konger“¹⁴⁴. Deres magt skal vare til et par år efter år 2000. Så kan de arbejde for mig.“

„Hvis du vil skabe lys på jorden, så vil jeg krone dig til konge,“ sagde Vorherre til drengen.

„Herre, hvis du giver mig noget at spise, så skal jeg nok gøre som du befaler. Ja, *Papacito*¹⁴⁵, hvis du gør dét, så skal jeg love dig at følge dine ordre til punkt og prikke,“ svarede drengen. Men drengen ved ikke, at han snakker med Jesus. „Ja, for nu er jeg skrupsulten og tørstig, og jeg ved ikke, hvordan jeg selv skal få noget at spise eller drikke. Min far og mor døde for 5 dage siden, og siden har jeg hverken fået vådt eller tørt, og vi har ingen dyr vi kan sælge.“

„Godt min søn, kom så her,“ sagde Gud, og idet drengen nærmede sig, greb han fat om ham og skar halsen over på ham. Og idet blodet sprøjtede ud fra halsen, spredtes der lys over jorden, for drengens blod blev til en brændende flamme.

Gud formede nu hans hus, *La K'iin*¹⁴⁶ i Østen, og drengen blev Solkongen. Lyset og varmen fra flammen var så stærk, at det brændte alt: mark, skov, sten og havets strand mere en 1000 km borte. Da alt var brændt bort, sagde Gud: „Godt min lille forældreløse dreng, nu skal du arbejde en tid for mig. Ikke til evig tid, kun til år 2000, og lidt til“¹⁴⁷. Derefter var det den lille piges tur. Gud skar halsen over på hende og lod hendes blod løbe ud. Nu spredte der sig et andet

144 · Tidsbegrænsede herskere. Solen og månen opfattes tilsyneladende som knyttet alene til vores tidsperiode..

145 · Spansk: „Lillefar“, det var almindeligt at arbejdere i ældre tid tiltalte deres arbejdsgiver som „lillefar“.

146 · Kin betyder et friskt sår, k'in betyder „sol“, men også „præst“.

147 · Der er blandt mayaindianerne en tro på, at verden går under. Christian Heilskov Rasmussen fortæller at han tit har hørt, at det ville være ved år 2000, men verdens undergang kan godt udsættes nogle år endnu – det afhænger alene af Gud. Måske har denne forestilling forbindelse med den gamle mayatidsregning, hvorefter den 4. katun i den lange tælling afsluttes i år 2014.

lys over verden, og Vorherre gjorde således hende til nattens lys. Månen, sagde Vorherre, skal hver måned have tre perioder: nymåne, halvmåne og fuldmåne.

For at de to søskende kunne mødes en gang imellem skabte Gud også sol- og måneformørkelser.¹⁴⁸ Således sagde Gud til de to søskende: „Hver måned skal du passere, hvor din søster er, og hver måned skal du passere, hvor din bror er. I skal krydse hinanden, om det så kun er for nogle få minutter, kun 7 minutter, og nogle gange skal solen komme i månens vold, og andre gange skal månen komme i solens vold. Formørkelserne er en måde, Gud har skabt, for at de to søskende en gang imellem kan være sammen. Når der er måneformørkelse, og natten bliver mørk, så siger folk, at det er som et gardin, der bliver trukket for, for at man ikke skal se de to søskende, når de mødes¹⁴⁹. Og på samme måde er det, når der er solformørkelse, så blive et tæppe trukket for, så det bliver mørkt, og man ikke ser de to søskende.

De kan snakke sammen et stykke tid, men så må de igen gå hver til sit og hver passe deres arbejde, til de igen mødes.

Således bestemte Jesus. Og således blev det til den dag idag, så de kan se, at de stadig lever, selvom de ikke altid mødes på samme sted på himlen.

Således skabtes solen og månen, og Vorherre giver dem mad, som han havde lovet.

¶ Det her er en myte som får eventyret om Hans og Grete i pandekagehuset til lyde som hyggelæsning for blå stue!

Der på skamlen i skyggen under Don Alfonsos palmetræ drages man pludselig ind i de voldsomme *menneskeofringsritualer*, som vi kender dem fra indskriter og relieffer på de gamle mayamonumenter – f.eks. reliefferne på boldbanen i Chichen Itza, hvor man i en stribe ens scener ser en boldspiller, der står med sin modstanders hoved i hånden, mens blodet som 6 slanger sprøjter ud af den dekaputerede krop.

Igen synes baggrunden for fortællingen at være de førcolombianske myter, således fortælles der i Popol Wuh om hvordan Heltetvillingerne netop rejste til underverdenen for at finde deres far, majs-guden, der var blevet halshugget af underverdets herskere. Under en dans halshugger den ene heltetvilling den anden, som imidlertid straks opstår igen. Således overvinder de underverdenens herskere og fører deres far tilbage

148 · De gamle mayaer var dygtige astronomer. De kunne bestemme sommer- og vintersolhverv og jævndøgnspunkterne, ligesom de kunne forudsige sol- og måneformørkelser. Den klassiske mayakalender „den lange række“ blev benyttet til ganske præcist at datere bygninger og monumenter.

149 · Måske er det ikke bare et venskabeligt, men også et sexuel møde. Den klassiske mayakulturs herskerslægter var stærkt indgift i hinanden, hvilket medførte degenerering og legemlige deformiteter (på et relief i Palenque ser man kong Pakals søn afbildet med 6 tæer). Blandt nutidens mayaer er incestuøse forbindelser stærkt tabuiseret sml. fortællingerne om Noas Ark s .. og fortællingen om de sidste tider s ..

fra underverdenen.

„Så vendte de tilbage til lyset, og med det samme blev de løftet op i himlen. Den ene fik solen, den anden månen. Så blev himlens bue og jordens ansigt oplyst. Og de hvilede i himlen. Derefter opsteg også de firehundrede drenge, som Zipacná havde dræbet, de blev som tvillingernes følgesvende til stjerner på himlen.“ (Popol Vuh p. 163f)

OM STJERNERNE

150 · Fortælling af Celso Dzib optaget af Christian Rasmussen.

151 · På maya: sak bee, den hvide vej, den samme betegnelse brugte man om de kalkstensbelagte veje, som forbandt de største af mayabyerne i den klassiske periode.

152 · En takkeceremoni.

¹⁵⁰DA JESUS BLEV født tændtes 3 stjerner som ledte de Hellige 3 Konger. De kommer til syne hvert år i december og januar.

Mælkevejen¹⁵¹ er fuld af sten, og dem brugte Jesus til at gå op i himlen, da han døde. I himlen er der liv med sjæle, ligesom der er her på jorden med mennesker.

Stjernesquaddene, som vi ser på himlen, det er *balamernes* cigaret-skod, som de smider. Hele natten går de på vagt for at beskytte os og ryger for ikke at falde i søvn. Hvor et stjernesquad falder, der har man ikke lavet *loh solar*¹⁵² for dem, og der vil et menneske dø.

¶ Over en mayalandsby med meget lidt elektrisk lys, kan *stjernehimlen* virkelig være imponerende.

Don Theoros søster Donna Maria fortalte mig, at de tre store stjerner, som udgør hvad vi opfatter som Orions fødder og bæltespænde hedder „Las tres Marias“ og svarer til de tre sten omkring husets ildsted. Nordstjernen kaldes „Det fjerde sakramente“, men i øvrigt skal man ikke se for meget på stjernerne og slet ikke prøve at tælle dem, det bringer ulykke, fortalte hun og sluttede den samtale.

De førcolombianske mayaer havde tilsyneladende ikke sådanne forbehold overfor betragtning af himmelhvælvet og stjernevrmlen. Den klassiske mayakultur besad en højt avanceret astronomisk viden, skønt den var baseret på ganske simple observationsteknikker. Solen, månen, Venus, Mælkevejen og en hel række stjerne og konstellationer spillede centrale roller i mayaernes verdensopfattelse og religiøse liv. I Chichen Itza mener man at en rund bygning fra omkring 900 fungerede som

en slags observatorium, og i flere mayabyer er centrale bygninger tydeligvis orienteret efter himmellegemerne.

Det er ikke mindst epigrafen Linda Schele, der indenfor de sidste 20 år har bidraget til at afdække området. Hun mener bl.a. udfra en tydning af indskrifter og relieffer i Palenque, at mayaerne opfattede mælkevejen som et himmelsk verdenstræ, der var blevet rejst af guderne ved denne verdens skabelse natten mellem d. 13. og 14. august 3114 f. Kr. Før skabelsen, fortælles det, lå jord og himmelhvælv tæt op ad hinanden, som to håndflader presset mod hinanden, men i det øjeblik verdenstræet blev rejst skabtes der plads – jord og himmel skiltes ad. Således rejstes verdenshuset, og dermed kunne livet tage sin begyndelse. For foden af mælkevejens himmelske verdenstræ finder vi de tre klare stjerner Alnitak, Saiph og Rigel. De tre stjerner kaldes „himlens hjerte“ og deres placering i forhold til hinanden svarer ganske nøje til de tra sten omkring ildstedet i et mayahus. Således er huset med dets „hjerte“ ildstedet, et mikrokosmos, der svarer til det hus, guderne i sin tid byggede, og som vi stadig lever i her under stjernerne.

På denne himmel har også for mayaerne ekliptika med dyrekredsens tolv stjernebilleder spillet en væsentlig rolle, skønt mayaerne har set andre figurer i stjernerne, end man har gjort i vores del af verden. Mayaerne har tilsyneladende opfattet dyrekredsens stjerner som en slange, og når man på skrift ville fortælle noget om det abstrakte begreb himmel, kunne man i stedet afbilde en slange, idet de to ord ligger lydligt ganske tæt op ad hinandne på maya. Man befinder sig altså som maya her i verden under „slangehimlen“.

Man kan se himmelslangen på det imponerende sarkofaglåg over Hanab Pakal i bunden af Inskriptionernes tempel i Palenque, og her kan man også få et indtryk af hvordan mælkevejens himmeltræ, som mayaerne stadig kalder for *sak be* ikke bare er den vej, Pakal nu betræder på vej til dødsriget, men også er den vej, ad hvilken han vil genopstå som den guddommelige majs, hvis dragt han bærer. Herfra er der måske en forbindelse til fortællingens forestilling om mælkevejen som Jesu trædesten på vej til himlen.¹⁵³

153 · Jfr. Jesper Nielsen: Under slangehimlen p. 162-168

JESU MIRAKLER

154 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og PFM 2002

155 · Fortælleren kombinerer Markus 5, 21ff, beretningen om synagogeforstanderen Jairus' datter med historien om Lazarus' opvækkelse, Johannes 11.

156 · Jfr. Matthæus 12, 22ff

157 · Jfr. Markus 1, 29ff

¹⁵⁴DA JESUS LEVEDE, var der også andre konger, f.eks. Moses og Elias, Judas, Pilatus og Herodes. Da de hører om ham, siger de: „Han siger, han er konge, lad os se, hvad han kan gøre.“

En dag kommer Jesus til Jairus datter, som var blevet syg, og som havde været død i tre dage¹⁵⁵.

„Lad os se, hvad han kan gøre,“ sagde de til hinanden.

Så spørger de ham: „Mester, hvordan kan du kurere en pige, som har været død i tre dage?“

„Er du sikker på, at hun er død?“ spørger Jesus.

Der var ingen folk, som gik hen i nærheden af hende, fordi hun var død.

Jesus går hen til hende og strækker sin hånd ud.

„Vær venlig at stå op!“ siger han til hende.

Et øjeblik efter rejser hun sig op, selvom hun havde været død.

Judas og Pilatus snakker sammen om, hvordan de kan få rejst et fjendskab mod ham.

De siger: „En mand, som kan opvække døde, kan ikke være god. Vi må hellere slå ham ihjel, for det er os, der er kongerne!“

En anden dag kommer de hen til en stum mand.¹⁵⁶

Folkene spørger ham: „Mester, hvorfor snakker du ikke med ham?“

Jesus går hen og beder en bøn over ham, og den kurerer ham, så han kan tale igen.

Da Moses og Pilatus ser, hvad der sker, siger de: „En mand, der kan gøre sådan, er ikke god, men bruger magi.“

Men Jesus var virkelig udstyret med Guds kraft.

En anden gang kommer de hen til en mand, der havde så høj feber, at han næsten var død.¹⁵⁷

Jesus kommer hen til ham, og folk beder ham om at kurere manden.

Jesus beder over den syge mand, og han bliver straks rask.

Da de andre konger ser det, bliver de vrede og misundelige på Jesus.

„Lad os slå ham ihjel, for han siger, han er Guds søn, men det er han ikke. Han er ikke konge, han er bare en ond person.“

De tænker på, hvordan de kan få slået ham ihjel.

¹⁵⁸ENGANG KOM EN mand hen til Jesus og spurgte ham: „Store konge, kan du kurere en blind?“¹⁵⁹ Og Jesus svarede: „Hent ham så jeg kan se.“ Den blinde blev hentet. Jesus velsignede ham, og han kunne se. Og folk kunne se, at han var et godt menneske.

Men kongen, Moses blev vred, da han hørte, hvad der var sket, for han var et menneske, der tænkte ondt og havde onde planer. Han var ikke et godt menneske.

Jesus havde fået kraft for at kunne gøre det rette. En mand kom hen til ham og sagde: „Herre, der er en død i mit hus. Hvad skal jeg gøre, for jeg vil ikke, at han skal dø?“¹⁶⁰

„Hvor længe er det siden, han er død?“ spurgte Jesus.

„3 dage, Herre.“

„Hent ham !“, sagde Jesus. Og de hentede den døde, og Jesus bad nogle bønner over ham, og sagde: „Rejs dig!“ Og den døde rejste sig.

Også dette mirakel hørte de onde og misundelige konger om, og de udsprede rygter, at Jesus ikke var et godt menneske, og at det var bedre at dræbe ham, for han havde ond magt. Havde han ikke sagt, at han havde magt til at give liv og død?

Men Jesus fortsatte sin vandring, selv om han ikke havde noget at spise, og han vidste, at han var forhadet.

En gang kom Jesus til en mand, der havde høj feber og var meget syg.

„Herre, hvordan kan jeg blive rask?“

„Du skal bede denne bøn, jeg giver dig,“ svarede Jesus. Han velsignede ham, og den syge blev rask.

JESUS SOM GÆST

¹⁶¹ENGANG KOM JESUS med sine disciple til et hus, hvor de forberedte en *jetz'méek*¹⁶².

Da de nåede frem, kom folkene ud og indbød dem: „Herre, kom vi skal til at lave en *jetz'méek*, og vi ønsker, at Gud skal komme og vise os, hvordan vi skal gøre. Det er meget vigtigt!“¹⁶³

¹⁵⁸ · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen ...

¹⁵⁹ · Jfr. Johannesevangeliet kapitel 9

¹⁶⁰ · Jfr. Johannesevangeliet II, 21ff

¹⁶³ · Som Jesus indstiftede frugtbarhedsritualerne og viste mayaindianerne, hvordan de skulle udføres, sådan instruerer han dem også I det personlige livs overgangsritualer.

¹⁶² · Det er et endnu bevaret gammelt maya overgangsritual, en slags dåb, som de traditionelle mayaindianere stadig laver. Det finder for drenge sted, når de er 4 måneder gamle – for marken har fire hjørner, siger de. For pigerne sker det, når de er 3 måneder gamle – for ildstedet har 3 sten til at lægge pladen til tortillas på, siger de.

¹⁶¹ · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen.

164 · Et håndvasknings ritual. Gudbørn har hele livet igennem stor respekt for deres gudfædre og gudmødre, og børnenes forældre har en tilsvarende respekt for gudforældrene, som de tiltaler „padrino“ og „madrino“. Når børnene er halvvoxsne, skal gudbørnene og deres forældre holde en fest for gudforældrene. Under denne fest vasker de med indviet vand gudforældrenes og andre inviteredes hænder og gør korsets tegn over de nyvaskede hænder. Ceremonien bliver lavet for at fjerne den urenhed, som gudforældrene pådrager sig ved at bære de endnu ikke døbte børn.

165 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og PFM 2002.

166 · stankudas er en festmad / ceremoniel mad bestående af en blanding af males maj, kakao, og sukker/honning.

167 · Måske rummer fortællingen her en skæv reference til lignelsen om Kongesønnens bryllup, Matthæus 22, 1-14. I Don Alfonsos fortælling er det Jesus selv, der kommer med til festen som en af dem, der bliver inviteret med ude fra, hvor „vejene ender“. Og endnu mere overraskende: det er så også Jesus, der

168 · I den tidligere version optaget af Christian Rasmussen fortæller Don Alfonso, at da bryllupsfolkene så, at Jesus kom med sit følge, skyndte de sig at gemme al maden bort, og de indbød dem kun til at drikke vin. Men Jesus så hvad de gjorde og sagde: „Udmærket, ved denne vin skal I slås og skændes mellem compadres.“ Således endte brylluppet med et fuldemandsslagsmål, som man kender det fra

Jesus trådte ind i huset og forklarede dem, hvordan de skulle lave en *jetz'méek*. Derpå bad han en bøn, velsignede dem og fortsatte sin vandring.

Jesus kom nu til et hus, hvor folkene var i færd med at lave en *lavar manos*¹⁶⁴. Da Jesus kom hen til huset, spurgte han: „Hvad er I i gang med?“

„Ja, vi skulle i gang med en *lavar manos*. Og så er vi glade over, at du, Jesus, er kommet og kan vise os, hvordan vi skal gøre.“

„Godt,“ svarede Jesus, „det vil jeg gerne. Men har du sagt til din *compadre*, at han skal invitere 12 ledsagere med?“

„Nej,“ lød svaret.

„Ja, det skulle du have gjort, men hvis du ikke har fundet 12 personer, så kan jeg låne dig mine 12 apostle.“

„Det vil jeg gerne,“ svarede værten. Og Jesus fortalte sine disciple, at de skulle ledsage værten under ceremonien. Jesus forklarede derpå, hvordan de skulle lave ceremonien og velsignede til sidst dem alle.

¹⁶⁵JESUS KOM NU ind i et hus, hvor et barn var blevet døbt. Manden spurgte: „Herre, hvordan skal jeg gøre for at takke gudfaderen for den tjeneste, han har gjort mig?“

Jesus forklarede: „Du skal lave *stankudas*¹⁶⁶, du skal tilberede æg, og du skal sætte det hellige kors frem.“

Jesus kom til sidst også til et hus, hvor der var bryllup.

Han gik ind i huset. Da de så at han var støvet og beskidt af sin vandring, og at fluer summede omkring ham, ville bryllupsfolkene ikke lade ham komme ind, men anviste ham en skammel udenfor. Inde pakkede de alle bryllupsforberedelserne sammen, men Jesus havde allerede set, hvad de var i gang med. Så siger han: „Hvis de ikke vil have mig med til festen, som jeg er, så må jeg hellere gå.“ Idet han gik, forbandede han dem med, at der ville blive splid mellem bryllupsgæsterne.¹⁶⁷

Da Jesus var gået, fortsatte bryllupsfesten, men den endte med et stort slagsmål mellem gæsterne.¹⁶⁸

JESUS KOM TIL sidst til et hus, hvor der blev holdt bryllup. Da disciplene så det, sagde de til Jesus: „Herre Konge, lad os gå ind og se, hvordan dette bryllup foregår.“

Da folkene, der holdt bryllup, så, at Jesus kom med sit følge, skyndte de sig at gemme al maden, og de indbød dem kun at drikke vin.¹⁶⁹

Men Jesus så hvad de gjorde, og han sagde: „Udmærket, ved denne vin skal I slås og skændes mellem *compadres*. Således endte brylluppet også med at alle var fulde og sloges.

Med disse ord forlod Jesus brylluppet.

¶ Overgangsritualer spiller en stor rolle i mayaernes liv. Her får vi præsenteret ritualer knyttet til fødsel/dåb, ungdom/konfirmation og bryllup. Mærkeligt nok omfattede Don Alfonsos fortælling om de overgangsritualer, som Jesus gav folk instruktioner i, ikke begravelsesritualer eller ritualer til minde om de døde.

Ritualerne omkring død og begravelse og de årligt tilbagevendende *ritualer til minde om de døde* både ved Alle Helgen og ved de pågældendes dødsdage er ellers noget af det man virkelig lægger mærke til som rejsende i Mexico.

Festen for de døde først i november er et kapitel for sig. Kun fantasien sætter grænser for de forskellige materialer, man kan bruge til at forme skeletter og kranier, og de måder, man kan få iscenesat dødedansen. Meget af det handler om at gøre nar ad døden, at markere, at vi som kristne godt nok stadig er dødelige, men det er ikke døden, der sætter horisonten for vores tilværelse.

Festlighederne rummer dog også alvor. Familier tager på kirkegården med madkurven og spiser ved graven, så de døde kan være med. I Xocen er der også kvinder, der tager vaskepulver med ud på kirkegården og hælder det ned ved siden af graven, for når de døde nu er i aktivitet omkring Alle Helgen, så har de vel som andre mayakvinder brug for at få vasket deres *huipiel*!

Den for os at se bemærkelsesværdigt tætte forbindelse mellem levende og døde er ikke begrænset til de første dage i november. Året igennem mindes man de døde rundt om i familierne. Det er vigtige familiebegivenheder, som man i Xocen normalt inviterer en af byens Maestros Cantores til at forestå.

Her er en dagbogsoptegnelse fra sådan en *Aniversario*, en mindedag

169 · Måske en skæv henvisning til brylluppet i Kana, Johannesevangeliet kap. 2, hvor der er vinen, der slipper op, og festen reddes ved at Jesus forvandler flere hundrede liter vand til vin. I Xocen har man tilsyneladende triste erfaringer med fester, hvor der ikke er en rimelig balance mellem mad og drikkevarer.

for en af familiens døde:

Mandag d. 21/1 2002

„Så kom vi til „aniversario“, som ikke var en børnefødselsdag (det havde jeg troet og derfor købt en lille dukke til fødselaren – jeg opdagede dog fejlen, før det var for sent, og beholdt dukken i lommen!), men en mindedag for en søster til svigermoderen, der var død for 5 år siden. Don Theodoro trådte i karakter som *Maestro Cantor*, forsanger, med sin søn Thomas som 2 stemme. Fint dækket bord med kors med svederug og et lys ved korset og et i hvert hjørne. Rosenkransen blev bedt, bønner og sange kan man udenad – kun en enkelt bøn er på maya, resten foregår på spansk. De døde, der skulle mindes, var skrevet ned på en lille liste – der kunne være op til 50 navne, betroede Don Theodoro mig. Undervejs var der lidt forhandlinger for at få en glemt slægtning med på listen. Det hele foregår med stor værdighed, uden at nogen lader sig forstyrre af børn, der løber på tværs, grise der slås i haven, eller høns der kagler. Kvinderne sidder omkring ildstedet og bager tortillas og småsnakker. Inden mindehøjtideligheden, der varede ca. tre kvarter, havde vi fået tamales, bagefter fik vi meget lækker hønsekødsuppe med tortillas. Der var selvfølgelig også mad i skåle på bordet til den døde. Vekselsangen, der former sig som en slags kanon, hvor de to sangere delvis synger oven i hinanden (fuga), er meget smuk... Måltidet sluttede – efter at der var taget hul på den næste flaske rom, og øjnene var begyndt at svømme – med en fin lille takke- og velsignelsesceremoni udført af Don Theodoro overfor værtparret. Jeg fik lov at synge „Altid frejdig“ og „Alle gode gaver“ som et lille dansk-etnisk indslag. Det gælder om ikke at lide af stress eller tro, man skal nå en hel masse sådan en eftermiddag. Vi kom kl. 2 og gik lidt i 6. Det meste snak var på maya tilsat mange spanske ord. En fuld nabo blev taget venligt imod, men man syntes tydeligvis, at han var lidt for meget. Så brød vi op og gik hjem“

170 · Fortælling af Sixto Canul optaget af
Christian Rasmussen.

JOMFRU MARIA OG BRÆNDENÆLDERNE

¹⁷⁰ENGANG VAR JESUS draget afsted med Jomfru Maria og de 12 apostle. De gik

og gik hele dagen, og da det begyndte at blive aften, spurgte apostlene Jomfru Maria: „Hvad skal vi spise til aften?“

„Hvad vi skal spise? Det kan vel ikke blive andet end *chaya*, den gode, gudskabte *chaya*¹⁷¹“

Nu gjorde de holdt, og Jomfru Maria gik igang med at koge *chayaen*, og da den var næsten færdig, smagte hun på den og sagde så: „I stedet for salt vil jeg lade en dråbe af min salte sved dryppe i maden, for at give den smag.“

Således blev *chayaen* velsignet af Jomfru Maria, og alle spiste godt. Derfor er der også idag mange folk, der spiser *chaya*. Det er sund mad, og det indeholder mange vitaminer, fordi det er skabt og velsignet af Gud.

JESUS VELSIGNER MARKERNE

¹⁷²EN GANG VANDREDE Jesus afsted med sine disciple og kom til en mark, hvor en jøde gik og arbejdede.

„Hvad laver du?“ spurgte Jesus.

„Ikke andet end at jeg er ved at plante *cocoyol-palmer*,“ svarede bonden.

„Udmærket,“ svarede Jesus, „så kan du også fortælle andre som spørger dig, at du planter *cocoyol-palmer*.“ Jesus fortsatte, og idet han forlod marken, velsignede han den, og alt hvad der var plantet blev til *cocoyol-palmer*.

Da bonden så, hvad hans mark var blevet forvandlet til, udbød han: „For pokker, jeg skulle ikke have sagt til denne Herre¹⁷³, at jeg plantede *cocoyol-palmer*. Se nu hvad der er blevet af min majsmark. Han stod og kløede sig i nakken, da der kom nogle andre mennesker og spurgte hvad han lavede.“

„Jo, jeg fortalte den mand, der lige er kommet forbi, at jeg plantede *cocoyol*. Men jeg var rigtig nok igang med at så majs. Og se nu! Nu er hele min majsmark blevet fuld af *cocoyol*.“

Jesus havde fortsat sin vandring, og nu kom han igennem en anden milpamark og spurgte bonden, der gik og arbejdede: „Hvad er du igang med min gode mand?“

„Jeg er ved at plante *ch'aamá*¹⁷⁴.“ Men i virkeligheden var han ved at så majs.

„Udmærket,“ svarede Jesus, „så kan du også fortælle andre, som spørger dig, at du planter *ch'aamá*.“ Jesus fortsatte, og idet han forlod marken, velsignede

¹⁷¹ · En vildtvoksende plante som minder om vores brændenælde.

¹⁷² · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen.

¹⁷³ · Det spanske ord „Senor“ bruges af bonden her, som ikke ved, at det er Jesus, han taler med, som almindelig høflig til- og omtaleform. Ordet bruges også som højhedstittel for Jesus: „Herre“.

¹⁷⁴ · En slags små ananas.

han den, og alt, hvad der var plantet, blev til *ch'aamá*.

Jesus fortsatte sin vandring og kom igennem en anden milpamark. Her spurgte han bonden, der gik og arbejdede: „Hvad er du igang med min gode mand?“

175 · Regnes for ukrudt.

„Jeg er ved at plante små *ts'aabla* planter¹⁷⁵.“ Men i virkelighede var han ved at så majs.

„Udmærket,“ svarede Jesus, „så kan du også fortælle andre, som spørger dig, at du planter *ts'aabla*.“ Jesus fortsatte, og idet han forlod marken, velsignede han den, og alt, hvad der var plantet, blev til *ts'aabla*.

Da bonden så, hvad hans mark var blevet forvandlet til, udbrød han: „For pokker! Jeg skulle ikke have sagt til denne Herre, at jeg plantede *ts'aabla*. Se nu hvad der er blevet af min majsmark. Han stod og kløede sig i nakken, da der kom nogle andre mennesker og spurgte, hvad han lavede.

„Jo, jeg fortalte den mand, der lige er kommet forbi, at jeg plantede *ts'aabla*. Men jeg var rigtig nok igang med at så majs. Og se nu ! Nu er hele min majsmark blevet fuld af *ts'aabla*.“

Jesus fortsatte sin vandring, og han kom til en milpamark og spurgte bonden, der gik og arbejdede: „Hvad er du igang med?“

„Jeg er ved at plante palmer til palmetag,“ svarede bonden.

„Udmærket,“ svarede Jesus, „det kan du også fortælle til andre, der spørger dig.“ Da Jesus forlod marken, spredte han sin velsignelse over den, og alt blev forvandlet til tag-palmer.

176 · Ordret: „den hellige velsignelse“. Sådan omtaler majaindianerne majs, som de har fået af Vorherre.

De personer gjorde meget forkert i at lyve - især overfor Jesus, for han har magt til at gøre alt.

JESUS VELSIGNER MAJSEN

NU VAR KLOKKEN blevet midt på dagen, og idet Jesus kom forbi en mark, hvor en bonde gik og såede, spurgte han: „Hvad arbejde er du igang med?“

„Nå, ikke andet end at jeg er ved at så *la santa gracia*¹⁷⁶, og så håber jeg på, at Vorherre vil give os en smule høst.

„Udmærket,“ svarede Jesus, „det kan du også fortælle de mennesker, der kommer og spørger. Sig til dem, at du sår *la santa gracia*!“

„Hør min gode Herre! Inden du går videre, så kom og få noget *pozole*¹⁷⁷.“

177 · En drik af groftmalet majs med enten lidt sukker, honing eller salt, som blandes op med vand, og som er mayabøndernes „frokost“ når de arbejder I marken.

Bonden tilberedte nu *pozolen* og rakte den i en græskarskål til Jesus. Da Jesus havde drukket, gav bonden en skål til Sankt Peter og en til Sankt Paulus. Da de alle havde drukket, gik de videre, og idet de forlod marken, velsignede Jesus den, og alt i marken blev til majs.¹⁷⁸

¶ Det her er en af mine yndlingsfortællinger fra Xocen.

Det er en slags mix mellem lignelsen om sædemanden, Matthæusevangeliet kap. 13 og lignelsen om kongesønnens bryllup, Matthæusevangeliet kap. 22 og bespisningen i Matthæusevangeliet kap. 14, tilsat det mundtlige folkeeventyrs karakteristiske gentagelser med små variationer undervejs. Når Don Alfonso fortæller, handler det ikke om noget, der foregik i Palæstina for snart 2000 år siden, men noget der foregår lige her og nu på milpa-markerne udenfor i Xocen. For mig blev det en af de stærkeste indtryk, jeg fik med mig fra Xocen. En overraskende og tankevækkende evangelisk *udsigt fra et maya-indiansk vindue*, en glitrende smuk sten i Guds store mosaik: det klare inkarnationsbudskab, der lyder gennem disse fortællinger, deres vidnesbyrd om at Gud virkelig blev menneske, menneske som du og jeg, midt i denne verden, optaget af dagliglivets gøremål her og nu. Samtidig peger fortællingerne også på, at det er lige her i hverdagen kristendommen skal udspille sig – i praksis!

JESU FORFØLGERE

¹⁷⁹IKKE SÅ SNART havde Jesus forladt milpaen, førend bonden hørte hovslag: *opoch' apoch' apoch'*, og 5 ryttere kom til syne: „Har du ikke set 3 personer kommer forbi?“

„Nej, svarede bonden, „jeg har gået og arbejdet her hele dagen, og jeg har ikke set nogen komme forbi.“¹⁸⁰ Det var jo ikke sandt, men han ville ikke sige sandheden til disse folk, der forfulgte Jesus.

„Men hvor tror du, de kan være gået hen?“ insisterede forfølgerne.

„Jeg har jo sagt, at jeg ikke har set nogen. Og lad så være med at stå og tramp mine majsplanter ned.“

Forfølgerne fortsatte og forsøgte at finde sporerne efter Jesus og hans

178 · I en version af historien fortalt I februar 2002 tilføjer Don Alfonso: Manden gav Jesus lidt pozole, nok til én person. Jesus velsignede skålen, og der blev dermed nok til fire personer. Gud velsignede det, og i løbet af et øjeblik var der blever pozole nok til hans fire disciple.’

180 · Sml. den middelalderlige legede, som ofte findes gengivet på danske kalkmalerier, om bønderne, der sår, mens Josef og Maria flygter til Ægypten, og hvis korn når at blive modent inden forfølgerne næste dag spørger, om de har set nogen komme den vej forbi, hvorefter de – uden at lyve – vildledende kan svare, at det så de, dengang de såede kornet her.

179 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

dicile. I denne tid var Jesus ved at få mange fjender.

JESUS LÆRER MENNESKER AT SYNGE OG BEDE

181 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og PFM 2002.

¹⁸¹JESUS FORTSATTE OG mødte en mand, der underviste i sang.

Jesus sagde: „Hvad laver du?“

Manden svarede: „Jeg underviser i at synge. Jeg instruerer i den hellige Gloria og den hellige Rosenkrans.“

Jesus sagde: „Du skal synge sådan og sådan!“

182 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

¹⁸²JESUS VIL NU lave et offer og vise, hvordan verden skal være. Og Jesus vil lave en bøn, som skal herske og leve imellem os mennesker. Det er Fadervor. Denne bøn lavede Jesus, for at vi ikke skal lide sult eller tørst, og for at vi skal være fri for det onde. Jesus havde lært folkene Fadervor, men nu begyndte hans fjender at forfølge ham. Jesus var gået fra Bethlehem, og hans fjender forfulgte ham til han kom til Israels by, som er Jerusalem. Her kom han til Golgatha.

¶ Midt i eventyrlige fortællinger, hvor der ikke synes at være nogen skillelinie mellem de gamle mayamyter, de magiske kræfter, der er på færde i hverdagen i landsbyen og Jesu undergerninger, koncentrerer historien her om det for mayabønderne helt centrale: Fadervor og det endegyldige offer: Jesu død og opstandelse.

For mig er denne lille indledning til Don Alfonsos genfortælling af påskehistorien et udtryk for, at man holder fast i et *fokus midt i den mytologiske mangfoldighed*. Det er ikke alle mulige historier, det her handler om, men inkarnationens historie, historien om Gud der blev et menneske, og som døde og opstod midt i vores verden.

LIDELSESFORUDSIGELSE

183 · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

¹⁸³SANKT JOSEF, SOM er snedker, lavede et meget stor kors, som han gav til Jesus. Det skulle han bære for at blive fri for synd.

På denne tid herskede kongerne Herodes, Pilatus, Judas og Moses. De var ikke glade for det, Jesus fortalte og gjorde. De var onde, og de mødtes for

at finde en måde at dræbe Jesus på.

På denne tid var Påsken ved at begynde. I syv dage spekulerede Jesus på, hvordan alt skulle blive. „Disse folk vil slå mig ihjel, og jeg skal dø. Men således sker min vilje, så jeg kan gøre mine børn til frie folk. Den som begår ondt, skal følge den ondes vej, og den som gør godt, skal følges med mig.“

LIDELSESHISTORIEN BEGYNDER

¹⁸⁴JESUS HAVDE NU han lært sit folk nok, og hans fjender nærmede sig bagfra. De fulgte efter ham nu, hvor han kom til byen Jerusalem, for han havde forladt Betlehem og var på vej til Golgata.

¹⁸⁴ · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og Silvia Terán.

KORSETS LAVES

GUD HAVDE SAGT til Jesus: „Nu skal du lave dit kors. Og Jesus, som var udannet tømrer, lavede et stort kors, som havde megen hellig kraft. Én spørger: „Hvordan skal korsets laves? Hvorfor skal man lave et kors?“ Hertil svarer Jesus: „I vil lægge korset over mit hjerte.“

INDTOGET I JERUSALEM

SÅ RED JESUS ind i Jerusalem, og folk havde skåret palmeblade af træerne, og de gav ham et palmekors om halsen. Kongerne, Herodes og Pilatus tænkte: „Det er ham med palmekorset, vi skal have fat i,“ men da folk hørte det, tog de alle sammen et palmekors om halsen, så de ikke kunne finde ud af, hvem der var Jesus. Idag giver man også små børn et lille palme-kors om halsen ved dåben, og man lægger et palmekors på kisten, når et menneske er død. Korset er et symbol for Jesus, der døde og opstod. Korset har kraft i de hellige ceremonier. Da Gud steg til himmels efterlod han sin hellige kraft i korset.

¶ Vi begynder eventyrligt med palmekorset, Jesus får om halsen, og som alle de andre så også tager på for at forvirre forfølgerne – svarende til hundene i H.C. Andersens „Fyrtøjet“, der efter at hofdamen har sat kryds på soldatens dør, skynder sig at sætte krydser på alle dørene i

byen.

Men for Don Alfonso som for de andre mayaindianere er *korset* ikke bare et smykke, det er, som Jesus selv ved det, blodig alvor. Og så er det for mayaindianerne en ting til: det er i samtidig en udgave af selve verdenstræet. I de gamle mayaers verdensopfattelse stod verdenstræet *Wakab Kan* (det første/nye træ) eller *Yax Che'* (det grønne træ) i midten af verden, og mens trækronen bærer himmelhvælvet, så strækker dets rødder sig ned i underverdenen. Træet var således en verdensakse, en „axis mundi“ og et bindeled mellem himlen, jorden og underverdenen. Det er forestillinger, som har en del lighedspunkter med den nordiske mytologis Ask Ygdrasil. I mayaernes verden tænkes verdenstræet som et stort Ceibatræ, et stateligt træ med grene, der vokser ud fra stammen i næsten rette vinkler, og som derfor godt kan ligne et kors. De har sådan et stort gammelt ceibatræ ved den skæve cenote i Xocen, og mens jeg var der i begyndelsen af februar, oplevede jeg blomstringen: en morgen stod det med mærkelige gul-orange blomster, og flere kolibrier var på besøg. Det hele varede kun et par dage, så faldt blomsterne af, og kolibrierne søgte andre nektarkilder. Man kan se de gamle mayaers korsformede verdens-ceiba-træ på reliefferne i Palenque fra 690erne. Og det er virkelig tankevækkende at høre, hvordan den gamle forestilling om *verdenstræet* i nutidens fortællinger og fremstillinger smelter sammen med *det kristne kors*.

Jesper Nielsen fortæller således i et efterskrift til bogen „Under Slangehimlen“, at han i efteråret 1995 besøgte en udstilling af maya-broderier på Nationalmusæet i København, som Christian Rasmussen og Silvia Terán stod vor. Som et led i denne udstilling deltog et par maya-brodøser,

Leidy og Candida fra byen Mani. Jesper Nielsen skriver: „Placeret på et lavt bord stod et ca. 1m højt kors af træ..Korset var, som man ofte ser det i denne del af mayaområdet, ikke langt fra Chan Santa Cruz og Det Talende Kors, malet blågrønt og belkædt med en fin, lille huipil.“ På spørgsmålet, hvad de kaldte træet, svarede den ene af kvinderne: „La Santa Cruz“, og på det opfølgende spørgsmål om, hvad de kaldte det på maya, svarede hun: „Yax Che“, og hun tilføjede „Korset er som

et stort, stort, grønt ceibatræ, hvis krone bærer himmelhvælv. “ Jesper Nielsen afslutter: „det stod klart for mig, hvor behændigt de og mange af deres traditioner har overlevet og tilpasset sig tiden efter erobringen, og hvor levende mayakulturen stadig er.“ (p. 289)

Ja, men der er nu mere at sige om det, end som så. Det handler ikke kun om, at gamle mayareligiøse forestillinger har overlevet ved at tilpasse sig nye tider og forhold. Det handler også - og synes jeg nok så vigtigt - om, at mayaerne har brugt de religiøse begreber, de havde med sig fra deres tradition, til at forstå det nye, de mødte: den kristendom, som de stadig føler sig som en del af. Jesper Nielsen mener i den nutidige mayakatolicisme at finde „indlejret en række grundlæggende opfattelser og ritualer, som beskriver og udtrykker en ganske anden verdensopfattelse end den kristne.“ (p.266) Sådan så Diego de Landa og mange af hans samtidige på sagen, men sådan behøver man, som det er fremgået af det foregående, ikke opfatte tingene.

Som dansk statsborger kan man bare slå op i sit pas og se gengivelsen af Jellingestenens fremstilling af Kristus på korset. Det er Hvide Krist, der sejrer over den gamle drage, forestillinger og ikonografi taget ud af vikingetidens nordiske mytologi.

Anderledes kan det ikke være. Vi må forstå det nye ud fra det, vi allerede kender.

Til sidst: sammentænkningen af korset og verdenstræet er ikke en mayaspecialitet. Der er klare bibelske forbindelseslinier mellem korset og livets træ i Paradisets have. Vi genfinder motivet i salmedigtningen: „Påskemorgen, da Herren opstod,/ da livstræet fæsted i graven rod.“ (DDS 74) og „Livstræet skyder af korsets rod/ smage lad alle vor drot er god“ (DDS 291). Og hvis man vil se det udfoldet for øjet, kan man f.eks. tage til Rom og på apsisvælv i San Clemente i en mosaik fra 1200 tallet (med ældre rødder), se den smukkeste fremstilling af korset som livstræ og verdensakse.

MOSES ARRANGERER TYREFÆGTNING

I JERUSALEM VAR der på denne tid en stor fest. Moses og Pilatus og de andre

konger taler sammen og siger: „Jesus siger, at han er konge, men det er os, der er konger. Vi vil slå ham ihjel!“

Det var en stor fest, som Moses stod for. Han havde fået tilladelse til at holde tyrefægtning. Moses havde fået licens til at sælge kødet. Ved festens første dag, langfredag forbød Jesus dem at spise noget som helst kød: „Hvis I spiser kød, så spiser I mig,“ sagde han.

Men Moses ville fortsætte sin fest, han ville holde tyrefægtning og sælge kød. Jesus kommer ind på markedet og bliver vred over det, han ser. Jesus tog et stort reb og begyndte at piske sælgerne ud. Moses blev vred over det og sagde: „Lad os få fat i ham og dræbe ham.“

De, som solgte, havde mange penge.

Moses sagde: „Lad os samle penge ind for at dræbe ham.“ Tretten pesos samlede de ind for at dræbe ham. „Hvem skal vi betale til? Til Pilatus?“

„Nej til Herodes!“

De betaler, og Herodes siger: „Ja, jeg skal nok få ham dræbt!“

Nu havde Moses betalt, hvad han skulle for at få Jesus dræbt. For Jesus havde sagt, at man ikke må spise oksekød eller svinekød¹⁸⁵, man må kun spise fisk og kylling, ikke pattedyr. Sådan ophævede Jesus Moses' lov.

¶ Dette er Don Alfonsos udgave af tempelrensningen (sml. Matt. 21, 12-17). Igen et eksempel på, hvordan bibelhistorien „inkarnerer“ sig i mayabøndernes hverdag. Det er sådan her en stor fest med processioner og indtog sætter sig på nethinden af folk i Xocen, som en stor fiesta med tyrefægtning.

På Yucatan fejres mange af de største feste med *tyrefægtninger*. Således oplevede jeg Candelariafesten i byen Mani. Her var en intermistisk arena af stiladselementer, stolper, rafter og stråmætter stillet op. Señorita Candida – hende Jesper Nielsen havde mødt på Nationalmuseet – inviterede os med. Vi tog sæde på den øverste af de to etager. Den første tyr, der blev sendt i arenaen, blev dræbt, de efterfølgende 8 blev lokket omkring af mere eller mindre talentfulde toreadorer og fanget ind af en hærskare af lasso-svingende ryttere. Inden tyrefægtningen var færdig var den dræbte tyr patreret og solgt, kun knoglerne og skindet var tilbage.

185 · Vel en afspejling af de gamle fasteregler op til påske.

Og hvad kaster sådan en historie så tilbage af betydning til os? Ja, som Don Alfonso fortæller historien, så bliver det ganske klart, at når man ville Jesus til livs, så var det fordi han stod de ledendes private interesser i vejen, fordi den fromhed, han introducerede, den faste han anviste, de ceremonier, han indstiftede, kom på tværs af magthavernes interesser.

Fortællingen udfolder politiske og økonomiske aspekter af evangeliet. Meget forståeligt i et samfund, hvor man som mayaindianer i generationer har været økonomisk og materielt undertrykt af de hvide. For mig at se ligger en historie som den her klart i forlængelse af den af pave Johannes Poul II så stærkt kritiserede latinamerikanske „*befrielsesteologi*“.

JESUS OG VANDHULLERNE

¹⁸⁶UNDERVEJS PÅ SIN vandring kom Jesus til et sted, hvor der er en stor klippegrund. Jesus stoppede og bad en bøn over klipperne, og der blev straks en kæmpe stor *cenote*¹⁸⁷. Peter og Paulus stod ved siden af og hørte bønnen.

„Hvad var det nu for en bøn, han bad?“ spurgte de hinanden.

De kommer til et sted, hvor der er en stor dåbsfest. Her siger Peter: „Jeg skal nok lave en ordentlig *cenote*, så folk kan blive døbt. Men hvordan var det nu, den bøn var? Og da Peter og Paulus bad over klippen, åbnede der sig kun en *zartenejo*¹⁸⁸.

Så kom Jesus: „Børn, hvad er det I laver?“

„Far, jeg ville lave en *cenote*,“ svarer Peter.

„Nej, min søn, det tillader Gud ikke. Og det er godt, at det er sådan!“

I de *cenoter*, der er her, er der altid vand, men det er kun, når det regner, at Peters og Paulus' vandhuller fyldes med vand. Men vi mennesker har også brug for Peters og Paulus' vandhuller, for dem drikker vi af, når vi går i skoven, hvor der ikke er *cenoter*.

Når vi ser et vandhul, kan vi drikke af det.¹⁸⁹

¶ Her har vi en historie i slægt med Det Nye Testaments fortællinger om *Peter* som den ivrige og impulsive førstemand for disciplene, som

¹⁸⁶ · Fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og PFM 2002.

¹⁸⁷ · Et jordfaldshul med vand, en stor naturlig brønd, en hule hvor loftet er faldet ned, og der er vand i bunden. Karakteristisk geologisk fænomen i et karstlandskab som Yucatan. Yucatan er en stor kalkstensplade, hvor der findes meget få åbne vandløb. Underjordiske floder og vandårer befinder sig ofte mere end 20 meter under overfladen. De naturlige brønde, cenoterne, har været udgangspunkt for bosættelse og bydannelse fra den klassiske mayakulturs tid.

¹⁸⁸ · Mindre fordybninger i klippegrunden, hvor der kan samle sig vand i regntiden, men som tørrer ind i tørtiden.

¹⁸⁹ · Folgencio Noh fortalte en version af historien til Christian Rasmussen og Silvia Terán, hvor Peter direkte får ordre af Jesus til at lave en *cenote* på et sted, hvor der allerede var en (skjult) *cenote*. Det får Peter til at tro, at han kan klare den slags helt på egen hånd. Da han siden hen mislykkes med at skabe en *cenote*, men alene for lavet en *zartenejo*, får han følgende formaning fra Jesus: „Peter, hvorfor laver du ikke dit arbejde i mit navn? Så ville alt, hvad du gør, blive som det bør være!“

mener at have fattet, hvad det nu går ud på, og som gerne vil på egen hånd – og som måske også drømmer om en selvstændig (pavelig?) autoritet. Men han kaldes af Jesus tilbage til hvad der er Guds vilje. Jeg tror ikke, det er tilfældigt, at Don Alfonso fortæller historien her, lige før selve lidelseshistorien. Den står her som en slags parallel til beretningen i Johannesevangeliet 21, 15ff, hvor Peter efter opstandelsen af Jesus tre gange svarer at han elsker Jesus og tre gange får betroet den opgave: „Vogt mine får“ – en genantagelse af Peter efter hans tredobbelte fornægtelse skærtorsdag aften.

PÅ VEJ TIL GOLGATA

190 · Fortsat fortælling af Alfonso Dzib optaget af Christian Rasmussen og PFM 2002.

¹⁹⁰IMENS DETTE SKETE, fortsatte Jesus sin vandring mod Golgata, hvor han ville lave et takoffer, for at Guds Ånd kunne indgå i herligheden, for nu havde han tilendebragt sin vandring på jorden, hvor han havde efterladt sin kraft i alle de ceremonier, han havde vist folk. Han havde vist, hvordan man skulle bede til regnguderne *Chaak*, og han havde vist, hvordan man beder til *Santo Winik*, som er de fire verdenshjørners skytsånder, og han havde inddelt året i årstider. Det havde han gjort som konge, da han nu var tredve år.

JESU MANGE NAVNE

JESUS HAR FLERE navne. Han er konge; men han er også Messias. Når folk så spurgte disciplene: „Hvor er Messias?“ Så svarede de: „Det ved vi ikke, vi følger kongen!“

I Bibelen har han også andre navne. Han kaldes Judas løve. Han kaldes også Isak. Så spørger man efter kong Isak, så svarer de: „Her er ingen Isak, her er kun Judas løve.“ Når Jesus går med sine disciple, spørger folk: „Hvad hedder jeres Herre?“ Men de giver dem ikke hans navn. De svarer: „Det er manden fra Nazareth.“ „Godt,“ siger folk, „så skal vi altså finde manden fra Nazareth!“

Der er en hel række navne: Messias, Judas løve, Jesus fra Nazareth, Jørdernes konge, Immanuel.

Hans disciple røber ikke hans navn, for at de konger, der vil slå ham ihjel, ikke skal finde ham.

¶ Som Don Alfonso fortæller om Jesu mange navne, som han dækker sig bag og bruger til at narre modstanderne med, ligner det mest en historie fra nutidens mexicanske underverden. Men set i mit perspektiv er det tankevækkende, at den Gud, der inkarnerede sig og blev et menneske i et vist omfang stadig er skjult, at *Jesus skjuler sig bag mange navne og mange masker*. Det er menneskelivets vilkår, at vi ikke fatter et andet menneske til bunds. Det er en af pointerne i inkarnationens mysterium, at hver kultur kan belyse nogle sider af hvem Jesus var, og hvad han havde at betyde, at hver tidsalder rummer en nøgle til forståelse af ét af Jesu mange navne.

FUGLENE LEDER FORFØLGERNE PÅ VEJ¹⁹¹

PÅ VEJEN TIL Golgata mødte Jesus en fugl, der kaldes *Noh*. Det er en fugl, der i dag kun lever på jorden og ikke flyver mellem træerne.

Da Jesus kom til nogle skyggefulde træer, blev han forskrækket af denne *Noh* fugl: „Hov, lille fugl. Du må ikke forskrække mig. Fordi du forskrækkede mig, skal du fra nu af aldrig mere flyve op på en gren, du skal blive på jorden.“

På den måde gav han fuglen dens skæbne. Jesus fortsatte sin vandring forfulgt af jøderne.

Hvor han gik, var der en anden fugl, som kaldes *Fasan*. Den har en lang hale. Den spredte sin hale ud på vejen, og da jøderne, der forfulgte Jesus, trådte på den, sagde den: „*Wap, wap, wap*, direkte frem!“

Jøderne spurgte: „Hvor er nasaræeren blevet af,“ og fuglen sagde: „*Tob, tob*“ – det betyder ligefrem!

Så siger forfølgerne: „Han gik den vej, lad os skynde os efter ham.“

Begge fugle er på forfølgerens side.

Derfor fik fasanen også sin skæbne, den spiser ikke mere frugt, men kun orme, myrer og andre smådyr.

Jøderne, der fulgte Jesus, blev midt på dagen sultne og ville spise.

„Lad os hurtigst muligt få lavet nogle *piimes*“¹⁹².

Men de tænkte ikke på, at *piimes* tager lang tid om at blive bagt. Det var et led i Jesu plan, for når jøderne gør holdt for hurtigt at lave mad, så vil

¹⁹¹ · Sml. fortællingen om dyrene omkring julekrybben, der var redskaber for Jesu modstandere og af Jesus som straf fik „deres skæbne“, p.....

¹⁹² · En slags tykke majsmandekager.

det tage lang tid for dem at lave *piimes*. Og nu blev jøderne også trætte af at bage *piimes*.

„Lad os hellere lave *pinole*¹⁹³!“

De gik nu i gang med at lave *pinole*, som de troede ville gå hurtigere. Men Jesus havde også en plan her, for *pinole* tar lang tid om at blive kold, og på den måde blev de alligevel forsinkede. Derfor kom jøderne langt bagefter Jesus.

Hvor jøderne havde spist, var der blevet en tomat tilbage. Den fik fasanen.

DEN SIDSTE NADVER

DEN SIDSTE NADVER finder sted skærtorsdag. I 40 dage havde Jesus hverken spist eller drukket noget. Ved den sidste nadver velsigner Jesus de disciple, der havde fulgt ham: Andreas, Peter, Paulus, Jakob, Phillip, Bartholomæus, Zebedæus, Thomas, Lino, Anakleto og Simon. Han siger, at han vil komme igen påskelørdag. Da viser der sig et kraftigt lys over korset, og der kommer en due. Jesus viser sig som en due over nadverbordet. „Nå, så er han ikke død, han er levende,“ siger disciplene.

KORSFÆSTELSEN

FOLKET RÅBTE: „DU skal dræbe ham!“ Og Herodes dræbte ham på Golgata.

Først gav Elias Jesus to slag med hånden, så han faldt om. De rejste ham op igen.

Nu kom Pilatus og Herodes og med et tykt reb drev de Jesus videre.

De kom til den næste korsstation, hvor Jesus faldt om igen. Sådan gennemgår de alle fjorten korsstationer.

Jesus havde ikke spist i 40 dage. I 40 dage og 40 nætter havde Jesus hverken spist eller drukket. For Gud havde sagt til ham: „Spis ikke og drik ikke, for du lever af min Ånd, og med den skal du nå himlen¹⁹⁴.“

Kun ved et mirakkel lykkedes det. „Det er godt, Far!“ svarede Jesus.

De kom nu til Golgata, hvor de dræbte ham. De rejste et kors. Det var Judas, der naglede ham til det, inden de rejste det. Hurtigt naglede de Jesus til korset. På hver side af Jesu kors var der rejst et kors. Der hang Jesu fjender. På

den ene side hang Antikrist. Han sagde: „Jeg er konge!“

Til den anden side var der korsfæstet en, der hed Hernan. Han var også en fjende af Gud.

Jesus var naglet til korset på hænder og fødder, men de to andre var kun bundet.

Jesus bad en bøn for at stige op til himlen, og i det øjeblik flængede et voldsomt lyn himlen og væltede og dræbte alle, der var omkring korset.

Alle faldt om, for deres synder var meget store, og ingen af dem var døbt i Jordan floden. Men fordi Jesus var døbt i Jordan floden havde han megen hellig kraft.

Jesus reddede sig, fordi han sagde trosbekendelsen: „Jeg tror på Gud Fader den almægtige, himlens og jordens skaber.“

Derfor forblev de onde på jorden, mens Jesus kom op til Gud i himlen.

¶ En af de ting, som umiddelbart slår en nordeuropæisk protestant i mødet med mexicansk katolsk kirkekunst, er den hyppigt forekommende skildring af *Jesus som smertemanden*, der piskes eller ligger på knæ under vægten af korset.

På den baggrund og med tanke på mayaernes meget blodige fortid, såvel de præcolombianske blodladnings- og offerritualer, som de voldsomme forfølgelser som mayabefolkningen blev udsat for i forbindelse med erobringen, kan det godt undre, at fortællingen om korsfæstelsen er så nedtonet. Der er ikke meget Mel Gibson over den ellers så farverige Don Alfonsos fortælling om Jesu lidelse og død. Måske er det en form for minimalistisk koncentration midt i de ellers så fantasifulde fortællinger her, hvor vi er kommet til historiens centrum.

Rebet, som Herodes og Pilatus driver Jesus frem med, er som hentet direkte ud af Diego de Landas beskrivelse af afstaffelsen af de frafaldne mayaer, en beskrivelse, som Don Alfonso helt sikkert aldrig selv har læst.

Som gode katolikker kender mayabønderne de 14 korsstationer, som genfindes i de fleste mexicanske kirker (men ikke i kirken i Xocen). Vi får en sammelklipping af Jesu fristelse i ørkenen og lidelsen på korset – måske med en erindring om faste som forberedelse til store

offerцерemonier og som en betingelse for at sjamenen kunne få forbindelse til de guddommelige magter.

Don Alfonso kender ikke til Lukasevangeliets fortælling om den angergivne røver, men følger evangelisten Matthæus (Matthæus 27, 44). Hvor forestillingen, om at den ene af røverne skulle være antikrist og den anden hedde Hernan, stammer fra, har jeg ikke kunnet opstoppere, men de opfattes tilsyneladende ikke som røvere, som er korsfæstet som Jesus, men som spottende efterlignere, der kun er bundet fast til korsene.

OPSTANDELSEN

PÅ TREDJEDAGEN KOM Jesus tilbage for at dømme levende og døde, for Jesus var genopstået og havde megen hellig kraft. Jesus var blevet lagt i en grav, men da han havde megen hellig kraft, kunne han forlade graven, selvom soldaterne holdt vagt for graven med krydsede lanser. Jesus fandt nemlig et andet hul, som hans Ånd kunne slippe ud af. Da folkene på tredjedagen åbnede graven, var han der ikke, men i det samme viste der sig et vældigt lys over graven, og Jesus var i det. Han fremstod levende og ikke død. Jesus er ikke død!

¶ En tilbagevendende karakteristik af Jesus i Don Alfonsos fortælling er at han „har megen *hellig kraft*“ – svarende til evangeliernes: „han talte med myndighed“. Måske er der en forbindelse tilbage til den gamle mayareligions verdensopfattelse, hvor begreberne og substanserne *kúlel* (livskraft/sjæl) og *itz* (livsens/livssaft) som bedst kan beskrives som den kraft, der gennemstrømmer alt levende, spiller en afgørende rolle.

Læg mærke til, at Jesus forlader graven „gennem et andet hul, som hans Ånd kunne slippe ud af“. Måske sporer man her en tankegang fra den sjamanistiske forestilling om, at ånden kan forlade kroppen for at etablere forbindelse med den guddommelige sfære.

Fortællingen understreger at opstandelsen ikke alene er et åndeligt, men også et legemligt fænomen, da folkene på tredjedagen ikke fandt hans legeme, men blev mødt af et voldsomt lys.

DE SIDSTE TIDER ¹⁹⁵

DET FORTÆLLES, AT en dag vil Indianernes Konge mødes med Spaniernes Konge. Men jeg tror, det først vil blive efter år 2000, som Jesus forudsagde.

Min afdøde far - må han hvile i fred - fortalte også, at indianernes konge og spaniernes konge skal kæmpe sammen på et udspændt tov. Men før det sker, vil indianernes konge i et brev bede spanierne om at forlade vort land og vende tilbage til deres eget.

Hvis de ikke vil forlade vort land, så vil indianernes konge komme, og de første, han vil angribe, er præsterne. Han vil gå ind i kirkerne og stille sig ved alteret, hvor præsten skal til at holde messe.

Når så præsten kommer, og han ser indianernes konge, så vil han sige til kordegnen: „Hvad laver han her? Før ham bort, ud!“

Kordegnen adlyder og fører ham ud af kirken. Men lige så snart han er kommet tilbage, ser han, at indianernes konge igen står ved alteret.

Så gentager præsten sin ordre: „Før ham ud, væk med ham!“ Men det samme vil gentage sig. Når kordegnen vender tilbage til kirken, vil indianernes konge stå der igen. Men nu vil han vende sig mod præsten og give ham en ordentlig ørefigen, idet han siger: „Nå det er sådan du er! Kun sådan kan du forstå! Alt for længe har du udnyttet os, men nu kan det være nok. Du skal vide, at fra idag hører din magt op.“

Idet han siger det, tager han sin hat af. Under hatten er der et udhulet græskar. Han tager låget af, og ud flyver det med bier, hvepse og andre insekter med brod. De går til angreb på præsten og jager ham bort. På den måde forlader han kirken, og således begynder fordrivelsen af spanierne.

Det vil være begyndelsen til fordrivelsen af spanierne. De vil blive sendt hjem til deres eget land. Valladolid er ikke deres by, det er mayaernes. *Saqui* er dens rigtige navn. Deres land er Spanien, og dér bør de vende tilbage til.

De som ikke vil drage afsted, vil dø i kamp mod hinanden.

Men indianernes konge vil ikke tillade, at de tager kvinderne med sig, for de er af indiansk oprindelse. Mayaernes konge vil sige: „De spanske mænd kom alene, og således skal de også rejse tilbage: Alene. De kan ikke tage deres koner med, for de giftede sig med kvinder af vort blod.“ Mayaernes konge vil på enhver måde forhindre, at de tager kvinderne med.

195 · Fortalt af Theodor Canul til Christian Rasmussen 1990. Jeg hørte selv sammen med Christian Rasmussen historien genfortalt næsten ordret i 2002.

Når kampen begynder, vil gaderne i Valladolid være fulde af blod. Til anklerne vil man stå i blod. Det vil få spanierne til at forlader dette land, der er vort.

Når de rejser vil også de spaniere, som sælger tøj, rejse, og vi vil være uden.

Indianerkongens dyr vil komme. De vil slikke vores tøj af os, fordi det er spaniernes. Det tilhører ikke os. Vi vil igen komme til at benytte lænnedklæder. Lænnedklæderne dækker bare det nødvendigeste, og de er vævet i hånden. Det er det eneste tøj, vi fremover vil bruge.

Efter år 2000 vil indianernes konge komme, har Gud sagt, og det, som er fortalt, vil ske.

Det fortælles, at der eksisterer et stort tov i Valladolid. Det er gemt i en hule – i en cenote.

Tovet er meget langt, og når det bliver udspændt, vil mayaernes konge sige til spaniernes: „Hvis det er sandt at du er konge, så gå på dette tov.“

Han vil prøve at gå på tovet, men *Zas*, han vil falde ned. Han kan ikke gå på tovet. Hvordan skulle han kunne det, for han er til hest. Den kan ikke gå på tovet. Men det kan indianeren, for han rider på et egern. Uhyre let kan det gå på tovet, *tas tas tas* kan det løber afsted. Indianernes konge vil let vinde.

Tovet er levende. Det siges, at det har blod. Det er sikkert, for det har min far fortalt, og han har hørt det for lang tid siden.

Han fortalte, at de engang tog tovet frem for at vise det. Da de igen ville lægge det tilbage i kassen, kunne det ikke være der. „Lad os skære det over og putte det i to kasser.“

Det gjorde de så, men idet de skar tovet over, sprøjtede blodet ud og løb ned af dem.

Derfor er det sandt, hvad de gamle sagde.

På pladsen i Valladolid stod der et kæmpestort træ, som de lige har fældet. Inde i midten af træet stod der en stor jernstang. Det er et redskab, der har tilhørt de gamle mayaer - Itzaerne. Det skal bruges til at dreje kirken på plads. For kirken vender mod nord. Itzaerne vil bruge jernstangen til at dreje kirken på plads, så den vender mod vest. Jernstangen er specielt til det, har min afdøde far fortalt.

At det er sandt, at mayaernes konge vil komme, er der ingen tvivl om.

Min *compadre* Genaro Dzib har fortalt mig, at da han var omkring 18 år, sagde hans far: „Hør Genaro, tag ind til Valladolid og køb salt, sæbe og andre varer, som vi skal bruge.“

Dengang var der ikke biler, og man måtte gå for at komme til Valladolid. Og det gjorde Genaro. Tidlig om morgenen, inden det var blevet lyst, fik han penge til at købe varer, og begav sig til Valladolid.

„Du skal købe sæbe og salt og et kilo kød.“

„Det skal jeg nok.“

Han drog afsted. Han købte hvad han skulle i forretningerne og kødet på markedet. Det blev vejret, og han betalte.

Idet han skulle til at gå, er der en mand, der taler til ham: „Hør min ven, jeg betaler dig, hvis du vil bære mine varer.“

„Nej, jeg har ikke tid,“ svarede drengen.

„Åh, vær nu ikke så tvær, jeg siger dig jo, at jeg betaler dig.“ Til sidst blev de enige.

„Stil dig med ryggen til, så jeg kan løfte pakkerne op,“ sagde den gamle mand.

Det gjorden han, og så gik de afsted med alle mandens indkøb. Først gik den gamle mand, og så drengen med pakkerne. De gik over pladsen og forbi rådhuset. Så drejede de ind på den vej, der fører til Chemax. Den gik de ad, til de kom til en stor fordybning i jorden. Stedet kaldes 'La Joya'. Der gik de ned, og i bunden var der en hule med en dør.

„Her,“ sagde den gamle og åbnede.

De gik ind i den første sal. Men de stoppede ikke, de gik videre til en anden sal. Her bad den gamle mand drengen om at sætte sækken med varerne på gulvet. Han betalte ham, og begyndte så at forklare: „Det, du har båret på, er mad til mine dyr. Kom, så du kan se dem.“

De gik ud på en gårdsplads, hvor der var en stor mur, og bag ved den en masse dyr. Der var køer, heste, myrerslugere, hjorte, vaskebjørne. Og der var tigre, elefanter og hjorte. Nogle havde 7 hoveder. Alle slags dyr var der her.

Den gamle mand fortalte videre: „Alle de spaniere, som ikke vil rejse tilbage til deres land, skal passe godt på disse her dyr.“

På det tidspunkt gik det op for drengen, at det var indianernes konge, han havde fulgtes med.

196 · Der er rester af en gammel mayavej, der forbinder de to mayabyer, idag ruiner, Coba og Chichen Itza. Vejen krydser ved Boje landsbyen Xocen.

Han stod stille og lyttede til den gamle mand: „Denne her vej er underjordisk. Den fører lige direkte til Chichen Itza. Den anden fører til Coba. Disse veje er som den vej, der går forbi Boje. De skal bruges når dagen kommer.“¹⁹⁶

Efter at have set mayakongens dyr, forlod drengen kongens hus. Da han kom tilbage til Xocen fortalte han sin far, hvad han havde set: „Det er rigtigt at indianernes konge lever, for han bad mig om at bære maden til sine dyr.“

Jeg kan lige så tydeligt huske, hvordan don Genaro fortalte mig, hvad han oplevede, selv om det er mere end 15 år siden.

Når indianernes konge kommer, vil disse ting ske. Han vil jage spanierne bort.

Kongen vil sige: „Mit regimente vil vare lige så længe som spaniernes!“

Hvad der skal ske, vil ikke ske lige med det samme. Verdens ende vil først komme, når kongen udsteder ordre sammen med sin helgen.

Vi har en helgen. Det er den der står her i Verdens Centrum. Det er det *Hellige Kors Tre Pesoner*. Der var oprindeligt tre kors sammen, men vi kender kun det ene. De to andre er gået bort. Det siges, at de vil komme tilbage og igen være sammen alle tre. Jeg tror det vil ske efter år 2000. De vil sammen fordrive spanierne, og afsted vil de komme.

Det siges, at her omkring det Hellige Kors i Xocen vil der blive dannet en stor by. Den vil være 7 mil bred. Alle kristne indianere vil komme og bo her, fordi kun her vil der være vand at drikke. Alle brønde vil tørre ud, men her i cenoten i Xocen vil der være vand. Derfor vil alle folk, der tror på Gud, samles i denne by.

Således fortalte min afdøde far - må han hvile i fred.

Han havde fået det at vide af sin bedstefar i år 1910.“

¶ Fortællingen her vidner om den uret, mayaerne stadig føler, i forhold til *den spanske erobring*, og den er en slags modstykke til det opgør med uretten og den genopretning af den guddommelige orden, vi finder i Johannes Åbenbaring.

Ikke alene skal spanierne overvindes og tvinges til at forlade mayaernes verden, men også alt det, de tog med sig fra Spanien, skal fjernes. Mayakongens dyr står for denne genmayaficering. Da jeg hørte Don Theodoro fortælle historien, var det ikke kun tøjet, dyrene slikkede

i sig, det var også TV apparater og transistorradioer og ure og...Og mens Don Theodoro fortalte om det, afbrød han sig selv og sagde: „Ja, vi bruger jo meget af den slags i dag, det bliver svært at undvære, men sådan må det altså være!“

Det er imidlertid bemærkelsesværdigt (og for en del af de meget kristndomskritiske europæiske og nordamerikanske maya-interesserede og –studerende nok også temmelig uforståeligt) at Don Theodoro helt åbenbart ikke regner kristendommen med til det, spanierne tog med til den nye verden. Kristendommen er ikke nogens, den er vores alle sammens – eller måske rettere: vi er dens! Og for folkene i Xocen er den tydeligvis blevet en integreret del af deres liv og kultur.

Men sådan var det ikke fra begyndelsen.

Det bevidner historien om Diego de Landa.

OM DIEGO DE LANDA

Landa blev født i 1524 nær Toledo i Spanien – 13 år efter at admiral Montejo var begyndt erobringen af Yucatan. Som 16 årig indtrådte han i franciskanerordenen, og i 1549 ankom han til Merida umiddelbart efter at de første klostre og skoler for indianske børn var blevet grundlagt . Landa fik en ledende position i Izamal, og i 1561 blev han udpeget til provincial, d.v.s. leder af franciskanerne på Yucatan.

Mens de første generationer af missionærer synes at have været ret åbne overfor den indianske kultur, var Landa mindre tolerant. Han mente, at man efter en generations kristen undervisning og opdragelse måtte forvente, at overtroen var overvundet. I skuffelse over, at det ikke gik sådan, og at en del af de mayaer, der var blevet kristent opdraget og havde gået på klostrenes skoler, faldt tilbage til deres gamle religiøse skikke, gennemførte Landa i 1562 en række „auto de fe“er, hvoraf den mest omtalte var den i byen Mani den 12. juni 1562. Her lod Landa 27 gamle maya-foldebøger brænde – historikerne græmmer sig ved tanken om al den viden om den gamle mayakultur, der herved gik tabt (i dag har vi kun kendskab til 4 foldebøger!) – sammen med en mængde

gudefigurer. Flere hundrede mayaer blev forhørt om deres tro, mange af dem blev tortureret og nogle henrettet.

Blandt andet på grund af denne „auto de fe“ blev Landa af nogle af sine ordensbrødre anlagt for grusomhed mod mayabefolkningen, og han blev stævnet for den spanske inkvisition i Madrid (indianerkommissionen), hvortil Landa måtte rejse i 1564. I løbet af de 8 år, han var i Spanien og måske som en del af sit forsvar mod de rejste anklager, skrev han sin bog „Relación de las Cosas de Yucatán“, som i dag er en af vores hovedkilder til mayaernes liv, kultur og religion inden den spanske erobring. Landa blev frikendt for anklagerne og vendte i 1572 tilbage som biskop over Yucatan, et hverv han bestred til sin død i 1579. Landa var – sammenlignet med en del af sine forgængere og samtidige gejstlige brødre i Mellemamerika, f.eks. Francisco Toral, der fungerede som biskop over Yucatan indtil Landa kom tilbage i 1572 – en „strammer“, der gjorde kort proces i forhold til alt, hvad han opfattede som Djævlens snigløb mod Guds frelsesplan for indianerne. Landa har på den konto fået et dobbelt eftermæle: som den der brændte bøgerne og forfulgte de „overtroiske“ mayaer, men også som en af dem, der byggede skoler og underviste mayaerne i læsning og skrivning, så de kunne gøre sig bekendt med den hellige skrift – hvilket også satte dem i stand til at skrive om det de huskede fra deres egen præcolumbianske tradition. Og så har han givet os sin egen indsigtfulde redegørelse for forholdene, som han så dem og forstod dem.

Denne dobbelthed i forholdet mellem kirkens folk og mayaerne, ser man afspejlet i Don Theodoros fortælling, hvor opgøret jo starter med et opgør mellem mayaernes konge og præsten (i den version, jeg hørte, var han blevet biskop og parallellen til Landa dermed tydeligere) i kirken.

¶ En række detaljer i fortællingen fortjener at få en kommentar. Vi møder spaniernes konge på hest som de oprindelige erobrere. *Hestene* blev sammen med spaniernes skydevåben afgørende i opgøret med indianerne. Men det er klart, at hvis man skal bevæge sig på

et tov, er en hest ikke meget værd. Mayaernes konge er – som hans landsmænd efter at dyrene har slikket det vestlige tøj af dem – klædt, som man forestiller sig, de var før erobringen. Hans ledsagedyr egeret er naturligvis mere nyttigt end en hest ved en duel på et tov.

Det mærkelige tov, som ikke kan være i æsken igen, og som, da det skæres over, viser sig at være levende og bløde, genfinder vi i andre mayaindianske fortællinger og traditioner, som en slags navlestreng – måske en forbindelseslinie tilbage til den prækolombianske periode.

Også forestillingerne om de skjulte forbindelser mellem Chichen Itza og de omkringliggende byer og mayakongen, der vil dukke op igen, findes andre steder, således har Alfonso Villa Rojas og Robert Redfield i Chan Kom i 1934 af en maya fået fortalt at „Han (en afdød legendarisk mayahersker) gemmer sig et eller andet sted; nogle folk siger, at det er under jorden i Chich'en (Itza). Og en skønne dag vil han dukke frem igen.“¹⁹⁷

APPENDIX OM OVERTRO

PÅ TRODS AF biskop Diego de Landas hårdhændede bestræbelser på at få gjort op med alt, hvad der havde med den gamle maya religion at gøre, så viste det sig her som andre steder umuligt på den måde at erstatte den gamle religion med en „ren“ kristendom.

Den kristendom, som Diego de Landa opfattede som den rene lære, var så lidt som den kristendom jeg mødte i Xocen eller den jeg kom derud med i bagagen „ren“ kristendom, for sådan en findes ikke.

DET ER EN af pointerne i det, som her er lagt frem, at kristendommen og de kulturer, den møder, altid er og altid har været i vekselvirkning med hinanden, har påvirket hinanden gensidigt. Og at det er givet i og med, at kristendommens kerne og omdrejningspunkt er budskabet om, at Gud er blevet et menneske, et menneske født et bestemt sted i en bestemt tid, et menneske der levede sit liv i en bestemt kultur, men som gennem sit virke rakte ud over denne kulturs grænser (jfr. Matthæusevangeliet 15, 21ff). Grundtvig satte fokus på dette, og skærpede dermed sansen for, at hver kultur har sit at bidrage med i en fortsat

197 · Citeret efter Jesper Nielsen, *Under Slangehimlen* p. 196, j.fr. Victoria Reifler Bricker, *The Indian Christ, the Indian King* s. 165f.

udfoldelse af, hvad kristendommen har at betyde, en endnu uafsluttet åbenbaring af inkarnationens mysterium. Ja, jeg vil skærpe denne pointe og påstå, at kristendommens sammensmeltning med de forskellige kulturer i sig selv et udtryk for og en udfoldelse af inkarnationens mysterium.

Men det betyder ikke, at der ikke også samtidig altid er og vil være spændinger i forholdet mellem kultur og kristendom. Kristendommen rummer også et kritisk potentiale i forhold til enhver kultur – også til den maya-indianske.

Historien har lært os, at det meget let går galt, når man udefra giver sig til at vurdere elementer i andre kultures kristendomsopfattelse og – udtryk. Det har givet anledning til et utal af kætterprocesser og forfølgelser. Men netop denne dæmonisering af det afvigende kan kalde på en kristisk stillingtagen. En kristisk stillingtagen til de spanske erborerernes voldsomme fremfærd i forhold til hvad de opfattede som djævelskab i den maya-indianske kultur. En kritisk stillingtagen til hvad vi selv som danskere har med os i vores historiske bagage af den slags fra heksebrændingerne i Køge over jødeforfølgelserne i 1800-tallet til vore dages muslimforskrækkelse. Men også en kritisk stillingtagen til den dæmonisering, der stadig finder sted i Xocen, det at mennesker i landsbyen stadig anklager hinanden for hekseri og sort magi.

SÅLEDES SAD JEG en søndag til gudstjeneste i kirken sammen med Christian Rasmussen, da han under prædikenen puffede mig i siden og spurgte: „Kan du se på kvinden derovre, at hun er heks?“ Nej, det kunne jeg ikke. Men Christian kunne fortælle mig, at der for et par år siden var rejst anklager mod hende for hekseri, at der var blevet optaget rapport, og at borgmesteren havde afhørt en række personer for at afdække sagen, men at den var endt med en form for forlig.

Her kommer et par eksempler om anklager for dæmoni, der er meget almindelige i Xocen:

HEKSE – UDDRAG AF AKTER FRA ET BORGMESTERKONTOR¹⁹⁸

BLANDT DE TRADITIONELLE maya-indianere på Yucatan er der en klippefast tro på eksistensen af *heks*. Hvad der sker af onde ting, skyldes heksenes ondskab,

¹⁹⁸ · Beretningen her stammer fra det materiale, som Silvia Teran og Christian Rasmussen har modtaget fra Gaspar Canul, der I de tre år, han var valgt til „Comisario Municipal“, lokal borgmester i landsbyen, omhyggeligt forte dagbog over alle indkomne sager. Silvia Teran & Christian H. Rasmussen: *El diario del Comisario Gaspar Canul Nahuat*, Merida 2004

misundelse og hekseri. Det er kun få folk der dør en *,naturlig‘* død - de flestes er fremskyndet/fremprovokeret ved hekseri. Heksene, mænd eller kvinder, er de personer, som har indgået en pagt med Djævlen. De er blevet til *way*.

Hvorfor? Det fremgår ikke altid klart (fordi vi aldrig har hørt en forklaring fra en heks' egen mund), men det siges at være for at få magt til at stjæle og hævne sig på personer, ved at påføre dem en sygdom eller skade.

Heksene kan så let som ingenting forvandle sig til dyr og således komme ind og gøre deres onde gerninger, hvor det skal være. Når de således er forvandet til dyr: sorte hunde, svin, geder, ja også mus og myrer, kaldes de *way*. Det fortælles også, at de mødes med Djævlen på kirkegården. Her graver de ligene op og spiser dem.

Men heksene forbliver ikke ustraffede: I Helvede kommer de til at betale for deres ugerninger.

I landsbyen Xocen har vi fået utallige vidnesbyrd fra folk om, at hekse virkelig lever. Der siges at være mange hekse i landsbyen Xocen, men det er svært at få udpeget nogle.

En mand fortalte os: „Der er tre hekse i Xocen, men jeg tør ikke fortælle dig deres navne, for hvis de får noget at vide om det, – Hold da kæft, de vil virkelig tage røven på mig, ja de vil sikkert slå mig ihjel.“

Dødsfald og sygdomme, der ikke let bliver kureret, siges at skyldes hekseri. Således fik vi at vide:

„Der var engang en ung mand, der gjorde en pige gravid, men han ville ikke gifte sig med hende. Det blev pigens far vred over, og han lavede noget hekseri, så den unge mand med det samme blev alvorligt syg. Hans mave svulmede op - som om det var ham, der var gravid. Han gik hen for at få råd hos en *j'men*, men han sagde, at hán ikke kunne gøre noget. Men han skulle konsultere en anden *j'men* som også var en slags *,heksedoktor‘*. Det gjorde han, og den anden *j'men* gav ham en masse planter, som han lavede the af. Han drak det, og snart begyndte han at *,skide‘* en græskarskål fuld. Det var bar muslinger han sked, men han blev rask.“

Det er så at sige umuligt at drage en mistænkt heks til ansvar for sine onde gerninger, som det fremgår af hvad en mand fortalte os:

„Det var en heks, der slog min far ihjel. Blot på grund af en høne, som var blevet stjålet fra hende, og min far, der var borgmester, ville ikke straffe

tyven. Bare for at hævne sig dræbte hun min far. Det var ikke hende selv, der gjorde det. Hun fik en anden *j'men* til at gøre det. Hun betalte 1.600 pesos for at han skulle tage livet af min far. Og hvordan ved vi så det? Jo, vi gik nemlig også til en *j'men*, men een der havde større magt end de, som er her i Xocen. Han kunne i sin magiske sten (*satz*) se, hvilken sygdom min far døde af. Det var *malos aires* – onde vinde, som gav min far den sygdom, han døde af. Hele min familie ville han slå ihjel på denne måde, som hævn. Men vi fik fat i en stærkere *j'men*. Naturligvis er der ikke nogen måde at straffe konen på, for det var jo kun *j'menen*, der sagde, at det var sådan. Det er jo ikke, som hvis man havde set noget ske med ens egne øjne. Men hun vil få sin straf - i Helvede. Det sagde min salige far inden han døde. Her på jorden kan vi ikke straffe hende. Men i Helvede vil hun få sin straf.“

APENDIX OM KUKULKAN

EN AF DE mest kendte og markente skikkelser fra den indianske mytologi og historie, en skikkelse som også spiller en rolle blandt mayaindianerne. Det er en historisk og mytologisk skikkelse, som det kan være svært for en senmoderne dansker at se i samspil med kristendommen, og som mayabønderne i dag også selv har et noget tvetydigt forhold til – er guddommen og/eller høvdingen *K'uk'ulkan* eller *Q'uq'kumatz* som han kaldes på maya – den skikkelse som hos Aztekerne kaldes *Quetzalkoatl* – „Den fjerklædte Slange“.

Det fortælles, at Aztekerne i Mexico havde en forventning om at denne *Quetzalkoatl*, som var rejst mod øst, ville komme igen over havet fra vest og indvarsle en ny epoke. Dette skulle være en væsentlig grund til, at Aztekernes høvding Mochtezuma tog venligt imod Cortez og hans relativt få spanske *conquistadores*, som så fik muligheden for ved et overraskelsesangreb at sikre sig høvdingen og dermed magten over situationen i Mexico.

Diego de Landa gengiver nogle af sagnene om høvdingen *Quetzalkoatl*:

„Forestillingen blandt indianerne er, at sammen med Itzaerne, som slog sig ned i Chichén Itza, var der en stor hersker ved navn Kukulkan, efter hvem den største bygning er kaldt Kukulkan. De siger, at han kom fra vest, men de er ikke enige om, hvorvidt han kom før eller efter Itzaerne eller sammen med.

De siger, at han var velhavende, at han ikke havde nogen ægtefælle eller børn, og at han efter sin tilbagekomst i Mexico blev anset for en guddom, som de kaldte *Cezalcohuati*. Også på Yucatan blev han æret som en gud på grund af hans store tjenester for samfundet, sådan som det viste sig ved den orden han fik etableret på Yucatan efter herskernes død, hvorved han fik klaret den uorden, der var opstået efter deres død.“ Landa fortæller derefter om hvordan Kukulkan var med til at grundlægge Mayapan, og han slutter således: „Kukulkan levede i nogle år i denne by sammen med dens herskere, hvorefter han i ro og orden og venskab forlod dem og vendte tilbage til Mexico ad den samme vej, som han var kommet. På vejen tilbage gjorde han holdt ved Champotón, og der rejste han - som et monument for sig selv og sin afrejse - ude i havet et godt stenkast fra kysten en fin bygning som dem i Chichén Itzá. Således efterlod Kukulkan sig et evigt minde på Yucatan.“¹⁹⁹

199 · Diego de Landa: Relacion kapitel 5

JEG HAVDE HØRT og læst om den fjerklædte slange og set dens frygtindende hoved stikke frem for foden af de 9 etager og 365 trin på trappepyramiden i Chichen. Jeg havde set den ny tids slange, den slangeformede kø af turister, sno sig op ad pyramiden i middagsheden. Og jeg havde set hvordan Diego de Landa i Mani havde gjort Sankt Michael til en af byens skytshelgener, set den naive men meget udtrykfulde helgenstatue i kirken, hvor man ser den unge blonde ærkeengel støde sin lanse i den gamle drage. Sådan var det, Diego de Landa havde ønsket at få gjort det af med mayaernes dæmoniske overtro, men var det lykkedes? Jeg spurgte min medlærer i spansk og Maya, Lauro, om hvordan han og de andre folk i Xocen så på det med Kukulkan. Jo, han var der skam stadig. Men god er han ikke længere – han er nærmest kommet på det forkerte hold! Han flyver over himlen på Yucatan natten mellem d. 14. og 15. september. Den nat gælder det om at have sit hus lukket forsvarligt og alle redskaber og værktøj og vasketøj indendørs, for når Kukulkan flyver over himlen, er der stærke kræfter på spil. Hvis slangen taber en af sine fjer, er det meget farligt, ja det kan være fatalt for mennesker at komme i berøring med den. Derfor skal man heller ikke gå på jagt før efter udgangen af september, for hvis en af fjerene skulle være landet på et dyr, så vil det være giftigt for mennesker. Først når regnen har vasket fjerene af, kan man igen gå på jagt. Og det er sandt, det er virkelig sandt, siger Lauro på en måde, som ikke lader tvivl tilbage om, at sådan er det for ham og

for de fleste andre i Xocen.

Således har Fulgencio Noh fortalt om den fjerklædte slange:

KUKULKAN²⁰⁰

HER PÅ VORES egne eksisterer der nogle *meget* store slanger. De ligner kvælerslanger - det er de ikke. Men de er enorme. Sådan beskrives de også i nogle bøger. De vokser sig meget store, for de lever mange år her på jorden. Når de bliver omkring 50 år kryber de ind i hulerne, og lever videre der. Derinde er der friskt og køligt, så de behøver ikke at forlade dem. Så dér bliver de. Man siger, at hvis de kryber ud af hulerne, kunne de sagtens spise mennesker - for de er enormt store. Inde i hulerne forbliver de 50 år mere, til de er blevet 100.

Når de er fyldt 100 år, begynder der at vokse fjer ud fra deres hud. Så kommer snart den tid, hvor de føler, at de kan forlade hulerne og flyve. Men de må vente til september måned. Det er kun i den måned, de må flyve.

Jo, det fortælles, at der er nogle af disse slanger, der bor under de største træer i skoven. Hvert år tager de sig en flyvetur hen over skyerne, når de føler, at deres vinger er tilstrækkelig hårde.

Det er helt bestemt sandt, for der er nogle, der har set dem. Det er ikke bare noget, man kunne tænke sig, var sket. Det *sker!* De hæver sig op i luften og flyver over skyerne. I deres flugt over skyerne falder deres fjer af. Og hvor en fjer falder til jorden, bliver den straks forvandlet til en hjort, et vildsvin, eller et andet dyr.

Det er nemlig formålet med slangens flugt over himlen. At fjerene falder af den, og de bliver til alle de dyr, der lever i skoven.

Efter at have fløjet rundt i tre ugers tid, tager slangerne retning mod havet, som de vil dykke ned i. Men læg mærke til dette: inden de rør havet, rejser havet sig op og sluger dem. Efter at være blevet slugt af havet forvandler de sig til havdyr. Man siger, at man så kan jage dem, for de er blevet til hajer, de har skiftet form.

Således ender de slanger, der hvert år i september svinger sig op og flyver hen over himlen.²⁰¹

200 · Fortælling af Fulgencio Noh til Christian Rasmussen.

201 · Fulgencio Noh refererer til hele mytologien omkring Kulkulkan, og den nedadgående slange som den ses på den store pyramide i maya ruinbyen Chichen Itza ved jævndøgn d 21. marts og 21 september, hvor skyggen fra pyramidehjørnet glider ned over slangens ryg. De gamle mayaer havde en festceremoni ved efterårsjævndøgn, hvor jægerne fejrede og bad til, at nye dyr skulle fødes.

„HVAD FIK DU så ud af din rejse? Hvad fik du øje på om kristendommen, når du betragtede den gennem mayaindianernes vindue?“ Sådan har folk spurgt i forbindelse med mine foredrag. Og jeg har mærket, at det ikke er så let at sammenfatte 5 ugers ophold blandt de gæstfrie folk i Xocen eller formulere timevis af originale, tankevækkende og morsomme bibelhistorier i nogle få sætninger.

To ting har dog udkrystaliseret sig som særligt betydningsfulde.

Det første handler om den tydeliggørelse af inkarnationen som kristendommens centrum og omdrejningspunkt, som jeg fik med mig fra Xocen. Vi ved det jo godt. Det lyder med trosbekendelsens ord hver søndag: „Vi tror på Jesus Kristus, Guds enbårne søn, vor Herre. Undfanget ved Helligånden, født af Jomfru Maria ...“ Jo, vi ved det godt. Vi fejrer det hvert år til jul: at Gud blev menneske. Men til hverdag bliver det lidt utydeligt. Det virker som noget, der skete for meget længe siden i en meget fremmed kultur. Noget man skal have læst mindst 6 år på universitetet for at fatte og forbinde med vores nutid og hverdag. Anderledes for mine mayaindianske venner. Når de fortæller om Jesus, så er det ikke noget fjernt og svært forståeligt, så er det noget, der foregår lige midt i deres landsby. Det er her, Jesus går rundt og lærer dem at bede og udføre ceremonierne på den rigtige måde. Det er ude i milpamarkerne de møder ham og taler med ham om majs og palmer og ukrudt. Det er her på pladsen han lige har været med til tyrefægtning. Og det er her hans historier stadig fortælles, så man genkender de ulykker, der følger med ikke at rette sig efter hans råd. Gud har virkelig inkarneret sig lige her i verdens centrum.

Jeg spurgte en dag Don Theodoro, om han vidste hvornår landsbyens kirke var bygget. Nej, det vidste han ikke, men han vidste, at det var Gud selv, der havde grundlagt den. „Det siger vi også hos os,“ sagde jeg, „at kirken er Guds hus.“ „Ja,“ fortsatte Don Theodoro sin egen tankegang „og Jesus har givet os klokken!“ Jeg sagde, at jeg slet ikke var klar over, at Jesus havde givet sig af

med at forære klokker til kirker. „Nej,“ sagde Don Theodoro lidt spidst, „men det her er jo også en helt speciel kirke, det er kirken i verdens centrum!“ Så bogstavelig tænker man om Xocen som verdens centrum og så nærværende er inkarnationen for familien Canul, at de kan høre Jesu egen klokke ringe dem til gudstjeneste hver søndag.

Det andet er den måde kristendommen kommer til syne i landsbyen og mayaernes liv med hinanden. For hovedparten af os sekulariserede velfærdsdanske folkekirkemedlemmer er kristendom noget vi tænker på en gang imellem. Hvis vi beder aftenbøn er det noget vi gør helt for os selv. Vi joker med, at det er bedre at sidde på kroen og tænke på kirken end at sidde i kirken og tænke på kroen. Vi går ikke i kirke uden en gyldig grund: en invitation til barnedåb, konfirmation eller bryllup - eller en bekendts bisættelse. Måske går vi til gudstjeneste juleaften og hvis der er noget specielt til fastelavn. Men hvis vi begyndte at gå oftere, ville naboerne undre sig og tænke, at man måske var gået hen og blevet hellig. Og det er vi i hvert fald ikke! Kristendom er en del af vores kultur, den har gennem historien præget vores samfund, men i dag lever den sit liv i det skjulte, inde mellem ørerne på den enkelte. Her vendte 5 uger i Xocen op og ned på begreberne. For familien Canul som for de fleste familier i landsbyen handler kristendom ikke først og fremmest om, hvad de enkelte tænker eller føler, men om hvad man gør. Kristendommen er ceremonier og ritualer, som omgiver alt væsentligt i hverdagen. Kristendom udtrykker sig i sang og bøn og tegn. Kristendommen udspiller sig i det offentlige rum og er derfor til deling. Kristendommen inkarnerer sig i gudstjenester og ceremonier i mayaindianernes hverdag og bliver på den måde nærværende på en helt anden direkte facon, end den bliver det for hovedparten af folkekirkemedlemmerne i Danmark.

Mødet med inkarnationen i Xocen har været en stærk inspiration, som jeg stadig tænker på med glæde og bruger som kritisk korrektiv i mit daglige arbejde med at fortolke og udtrykke det kristne evangelium i min egen tid og samfund.

Men som i Grundtvigs søndagssyn og dets udfoldelse i Christenhedens Syvstjerne hvor hver menighed også har sine begrænsninger og blinde pletter, har den mayaindianske medalje også sin bagside. I Xocen var det først og fremmest den stærke tro på dæmoner og mørke magter der hærger. Den får folk til at anklage hinanden for hekseri, og den gennemsyrrer hverdagen med

frygtsomhed og mistro. Her kunne der være god brug for et ordentligt dialektisk teologisk trut i trompeten, en evangelisk funderet radikal religionskritik. Det slog mit spansk – og mit mod – dog ikke til i denne omgang.

FARVEL OG TAK FOR DENNE GANG

EFTER 5 UGER i Xocen var eventyret nu ved at være til ende for denne gang.

Efter en søndag, der begyndte med kirkegang og havde fortsat med *Hetz Lum* med tilhørende rom i rigelige mængder, var det blevet mørkt, og jeg gik til familien Canul for at spise et sidste aftensmåltid. Familiens yngste, Juan Jesus plejede altid at være først ved bordet i køkkenhytten, men i aften var han der ikke. Da vi havde siddet lidt begyndte familien at kalde og lede efter Juan. Han var ikke i hytterne. Til sidst fandt vi ham. Ude i hans hule i haven. Noget beklemt fortalte han, at hans mor Jazinha en af de første dage, jeg var på besøg, havde klaget sin nød til mig over at Juan, der lige var begyndt i skole, ikke ville lave sine lektier. Jazinha havde i spøg spurgt, om ikke jeg ville have Juan som gave. Jeg havde takket ja, og siden havde vi for sjov kaldt ham „Juan il regalo“. Men nu var han kommet til at tænke på, at når jeg nu skulle rejse hjem, så ville jeg måske tage min gave med mig. Og det skulle han ikke have noget af. Selvom det kunne være surt med skolen ind imellem, så var det dog langt at foretrække frem for at blive taget med af sådan en hvid mand til et fremmed land, hvor de talte et mærkeligt uforståeligt sprog, hvor det var koldt året rundt, og hvor de ikke havde forstand på at bage tortillas.

Jeg beroligede Juan med, at jeg ikke havde tænkt at tage ham med mig, at jeg ville deponere min gave hos familien Canul i Xocen og glæde mig til at se, om de havde passet godt på den, når jeg kom igen om nogle år. Så satte vi os til bords og nød Jazinhas dejlige tortillas og talte om afrejsen i morgen.

Der er en del folk fra Xocen, der arbejder ude i turistområdet i Cancun. Et par af dem skulle med direkte taxa fra Xocen til Cancun tidligt næste morgen. Thomas havde forhørt sig, og jeg kunne godt komme med. De ville hente mig lidt over 3. Han ville selv komme og hente nøglen til huset og se til at jeg kom godt af sted. I dagbogen noterede jeg: „Mandag d. 11/2. Vågnede kl. 3.10. Let panik. Havde taxien været der? Tandbørstning, påklædning, sammenpakning af hængekøjen. Åbne døren og kigge ud i den syndflodsagtige regn. Der er bare

mørkt. Sad og hang på en stol i køkkenet og forberedte mig på at skulle tage almindelig taxi og bus og lokal Cancun taxi i stedet. Og så var den der kl. 3.30.

Tænkte at Thomas nok havde fortrudt i regnvejret, men nej. Da vi nåede til rådhuset kom to hobitagtige skikkelser tumlende med hver et stykke plastic over hovedet, det var Thomas og Don Theodoro, der lige ville sige farvel. Store omfavnelser i billygtens skær og god rejse og Guds velsignelse – den var det godt at få med på vejen.“

